Økonomisk mistrivsel **blandt unge voksne**

TrygFonden

Forbrugerrådet Tænk

Økonomisk mistrivsel **blandt unge voksne**

TrygFonden

Forbrugerrådet Tænk

Om undersøgelsen

Økonomisk mistrivsel blandt unge voksne

Copyright © 2018
Forbrugerrådet Tænk
Fiolstræde 17 B
DK-1017 København K
Tlf: 77 41 77 41
Web: taenk.dk

Rapporten er udgivet af:
Plus på kontoen, et partnerskab mellem
Forbrugerrådet Tænk og TrygFonden

ISBN 978-87-88276-48-0

Forord

Alt for mange unge danskere kæmper med gæld og betalingsproblemer. Det slog vi fast, da vi i 2015 udgav rapporten 'Ungdomsliv på kredit'. Her gennemførte vi for første gang en stor og systematisk afdækning af danske unge og omfanget af betalingsproblemer.

Nu har vi taget pulsen på de unge og deres økonomiske hverdag igen. Og billedet er klart: De unge har fortsat store og indgribende udfordringer med deres økonomi. Og har de unge rod i økonomien, har de desværre ofte også ondt i trivslen.

I Forbrugerrådet Tænk arbejder vi målrettet på at skabe et *forbrug i balance*. Det er også vores fokus i projektet 'Plus på kontoen', hvor vi i samarbejde med TrygFonden, arbejder på at fremme unges økonomiske tryghed og trivsel i et komplekst forbrugersamfund med let adgang til kredit.

Denne rapport, der ligger i direkte forlængelse af forrige rapport, slår fast, at en del af den danske ungdom fortsat har store økonomiske udfordringer. Den fortæller, hvad der typisk kendetegner unge, som slås med betalingsproblemer. Og den påviser, at de økonomiske udfordringer har alvorlige konsekvenser for unges trivsel og sundhed.

Der skal lyde en stor tak til TrygFonden for at muliggøre det fortsatte arbejde med at kortlægge og forebygge gælds- og betalingsproblemer blandt unge. Også skal der lyde en tak til alle unge, der har bidraget med svar og forklaringer, som giver os et unikt indblik i de udfordringer, de slås med.

Tak til lektor Pernille Hohnen, Aalborg Universitet, og seniorforsker Stefan Bastholm Andrade, VIVE, der har os givet inspirerende og indsigtsfulde kommentarer under udarbejdelsen af rapporten.

Anja Philip

Formand, Forbrugerrådet Tænk
Februar 2018

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning 6
Betalingsproblemer er stadig en udfordring for mange unge 6
Den ulige fordeling af unges betalingsproblemer 7
Årsager til unges betalingsproblemer 7
Et ungdomsliv på anden klasse 8

Kapitel 1: Ung i kreditsamfundet 10
1.1 Kreditsamfundet 11
1.1.1 Unges kreditbehov 11
1.1.2 Den ulige adgang til lån og kredit 11
1.2 Strukturelle ændringer siden 2015 12
1.2.1 Den seneste udvikling i danskernes formue og gæld 12
1.2.2 Den seneste udvikling i ledigheden 13
1.2.3 Den seneste udvikling på det lovgivningsmæssige område 13
1.3 Datagrundlag 15
1.4 Rapportens indhold 15

Kapitel 2: De gældsatte unge og udviklingen af deres betalingsproblemer 16
2.1 Omfanget af misligholdt gæld 16
2.2 Omfanget af gentagne betalingsproblemer 18
2.3 Unge med betalingsproblemer: Hvem er de? Demografiske og socioøkonomiske forskelle 19
2.3.1 Geografiske forskelle på unges betalingsproblemer 19
2.3.2 Køn 20
2.3.3 Alder: Generation, livsfase eller uden betydning? 21
2.3.4 Familietype 21
2.3.5 Bolig 21
2.3.6 Beskæftigelse 22
2.3.7 Uddannelse 22
2.3.8 Indkomst 23
2.4 Opsamling 24

Kapitel 3: Økonomiske udfordringer forbundet til unges livsstil, sociale forbrug og livsbegivenheder . . . 26
3.1 Livsbegivenheder, der rammer privatøkonomien . . . 27
3.2 Impulsstyret forbrug. . . . 30
3.3 Socialt betinget forbrug . . . 32
3.4 Manglende netværksstøtte: Når unge er alene om økonomien. . . . 33
3.5 Samlet model for risikoen for at få betalingsproblemer . . . 37
3.6 Opsamling . . . 40

Kapitel 4: Unges økonomiske adfærd i hverdagen . . . 42
4.1 Unge sparer op . . . 42
4.2 Budgetlægning, overblik og kontrol over privatøkonomien . . . 43

Kapitel 5: Et liv med betalingsproblemer . . . 46
5.1 Trivsel og økonomisk tryghed hænger sammen . . . 46
5.2 Betalingsproblemer giver materielle og sundhedsmæssige afsavn . . . 50
5.3 Opsamling . . . 51

Kapitel 6: Konklusion og anbefalinger . . . 54
6.1 Anbefalinger . . . 55
6.1.1 Reguler adgangen til forbrugslån . . . 56
6.1.2 Tidlig identifikation af, og støtte til, unge med betalingsproblemer. . . . 56
6.1.3 Udvikling af nye strategier inden for finansiel dannelse . . . 57
6.1.4 Udvidelsen af indsatsen for unge i tunge gældsproblemer . . . 57

Metodeappendiks . . . 58
Datagrundlag og gennemførelse . . . 58
Bortfald og generaliserbarhed . . . 59
Analysemetoder . . . 60

Litteraturliste . . . 62

Sammenfatning

Det går godt for dansk økonomi i disse år. Ledigheden falder, danskerne har flere penge mellem hænderne og de værste dønninger efter finanskrisen synes overstået. Men hvordan ser det ud med de unges økonomi? Er de yngre voksne også blevet del af de gode tider? Rapporten her følger op på en undersøgelse fra 2015, hvor danske unges økonomiske forhold blev kortlagt, og hvor flere bekymrende tendenser kunne dokumenteres. Blandt andet fandt vi dengang, at godt 13 % af ungdomsbefolkningen, eller hvad der svarer til omkring hver syvende ung mellem 18 og 30 år, oplevede gentagne betalingsproblemer i hverdagen, dvs. vanskeligheder med at betale helt almindelige regninger som husleje, telefon og el.

Både undersøgelsen fra 2015, som blev afrapporteret i udgivelsen *Ungdomsliv på kredit* (Forbrugerrådet Tænk), og den foreliggende undersøgelse, er gennemført indenfor rammerne af projekt *Plus på kontoen*, som er et partnerskabsprojekt mellem TrygFonden og Forbrugerrådet Tænk. Målet med det flerårige partnerskab er at forebygge gældsproblemer blandt unge, og grundlaget herfor er solid viden om problemernes omfang og karakter. Undersøgelserne af unges økonomi udgør et væsentligt bidrag til dette vidensgrundlag, og netop fordi samfundsøkonomien er så dynamisk, er det nødvendigt med endnu en 'temperaturmåling' på unges økonomiske udfordringer.

Partnerskabets undersøgelser er unikke i dansk sammenhæng, da viden om unges økonomiske situation tidligere har været forholdsvis begrænset og fragmenteret. Undersøgelserne er baseret på spørgeskemaer udsendt til et repræsentativt udsnit af 18-30-årige danske statsborgere. Skemaerne besvares elektronisk eller per telefon, og der gøres et stort arbejde for at få så mange unge til at svare som muligt.

Grundlaget for den foreliggende rapport er besvarelser fra næsten 2.000 unge, indsamlet i perioden april-juni 2017. Hovedparten af spørgsmålene går igen fra 2015-undersøgelsen, hvilket åbner mulighed for at vurdere udviklingen i unges økonomi over tid på en række væsentlige parametre. Der er dog også kommet nye spørgsmål til, ligesom visse temaer er udgået af spørgebatteriet, hvilket er udtryk for, at vi er blevet klogere på, hvad der har betydning for unges økonomiske udfordringer i den mellemliggende projektperiode.

Betalingsproblemer er stadig en udfordring for mange unge

De samfundsøkonomiske konjunkturer har, som nævnt, vist positive takter over de seneste år, og dette har efter alt at dømme også haft positiv indvirkning på omfanget af befolkningens gældsproblemer. Et gængs mål for disse problemer er antallet af RKI-registreringer, dvs. hvor stor en del af den voksne befolkning, der står anført i det private gældsregister pga. misligholdte lån og gældsposter. I perioden medio 2015-medio 2017 sås et markant fald i andelen af RKI-registrerede fra 5,2 til 4,7 % af befolkningen, eller hvad der svarer til et fald på ca. 17.000 personer. Udviklingen gjorde sig i endnu højere grad gældende blandt de 18-30-årige, hvor faldet var fra 5,8 til 5,0 %, dvs. at ca. 4.900 færre unge var registeret i RKI i 2017 sammenlignet med 2015. Ud fra de allerseneste RKI-opgørelser ser denne positive tendens i øvrigt ud til at fortsætte. Allerstørst er faldet blandt de 18-20-årige.

I nærværende undersøgelse arbejder vi med et andet og bredere mål for økonomiske udfordringer, nemlig *gentagne betalingsproblemer*. Man er en del af denne kategori, når man i spørgeskemaundersøgelsen har svaret, at man *indenfor det seneste år har oplevet ikke at være i stand til at betale sine regninger to gange eller mere*. Betalingsproblemerne kan vedrøre en enkelt kreditor eller flere regningstyper, men inklusionskriteriet er, at der er tale om *gentagne* betalingsproblemer. I rapporten fra 2015 viste den samme opgørelsesmetode sig at være en særdeles solid indikator for forekomsten af en række økonomiske udfordringer og afledte problematikker.

Rapporten viser, at omfanget af gentagne betalingsproblemer blandt unge er mindsket i perioden fra 2015 til 2017. Hvor andelen af unge med gentagne betalingsproblemer i 2015 var 13,4 %, ligger det nu på 11,4 %, hvilket svarer til 98.000-126.000 unge. Det svarer til, at hver niende dansker mellem 18 og 30 år i dag oplever gentagne betalingsproblemer. Faldet er ikke statistisk signifikant, og det er derfor for tidligt at slå fast, om der er tale om en generel tendens.

Den ulige fordeling af unges betalingsproblemer

I rapporten fra 2015 fremgik det, at omfanget af unges betalingsproblemer i betydelig grad afhang af demografiske og socioøkonomiske forhold. Samtidigt understregede vi, at dårlig økonomi syntes at være en forholdsvis almen problemstilling, forstået på den måde, at betalingsproblemer og uhåndterlig gæld optrådte på tværs af fx uddannelses-, beskæftigelses- og indkomstniveau. Der var - ikke så overraskende - en forhøjet risiko for at opleve betalingsproblemer, hvis man fx kun havde en folkeskoleeksamen som uddannelsesbaggrund og et lavt indtægtsgrundlag. Men det var påfaldende, at betalingsproblemer også var relativt udbredt blandt personer med fx en videregående uddannelse og pæne indkomster.

Vi ser i store træk det samme billede i dag. Køn og alder synes fortsat ikke at spille nogen afgørende rolle for forekomsten af unges betalingsvanskeligheder. Problemerne med dårlig økonomi findes stadig på tværs af demografiske og socioøkonomiske skel. Men det er samtidig fortsat tydeligt, at betalingsproblemer navnlig optræder blandt unge, der på forskellig vis befinder sig på kanten af samfundslivet. Det gælder i særlig grad for unge med status som enlige forsørgere, for unge, der ikke har afsluttet nogen form for uddannelse (eller hvis uddannelse ikke indgår i det ordinære uddannelsessystem), og for unge uden for arbejdsmarkedet. Den økonomiske usikkerhed for personer, der allerede på anden vis er samfundsmæssigt marginaliserede, er således tydelig. Der ses dog ikke tegn på, at marginaliseringen er øget i de forgange to år, i hvert fald ikke med de her anvendte måleindikatorer. Unge med erhvervsfaglige uddannelser og korte videregående uddannelser har også hyppigere betalingsproblemer sammenlignet med andre.

Årsager til unges betalingsproblemer

Ringe uddannelsesniveau, lav beskæftigelsesgrad og svagt indkomstgrundlag kan naturligvis i sig selv ses som årsager til betalingsproblemer. Men sådanne forhold udgør kun delvise forklaringer, da dårlig økonomi er et langt bredere forekommende fænomen. Et af de centrale fokusområder i partnerskabsprojektet *Plus på kontoen* er derfor at indfange og arbejde med de årsager til økonomiske vanskeligheder, som de unge selv peger på som udslagsgivende, og som knytter an til deres dagligdag og økonomiske adfærd. I den foreliggende undersøgelse har vi dokumenteret en række af disse mekanismer.

Unge peger selv på *uforudsete udgifter* som en væsentlig anledning til deres betalingsproblemer. Vi kan se, at mange unge er dårligt rustet til at klare uforudsete omkostninger, selv når der er tale om relativt små beløb. Det hænger til dels sammen med, at unges økonomi ofte er sårbar for udsving, simpelthen fordi indkomsterne er væsentlig mindre end for gennemsnitsbefolkningen. Men det skyldes også, at mange unge har en yderst begrænset økonomisk buffer pga. ingen eller lille opsparing. Vi tolker også dette som udtryk for en samfundsmæssig udvikling, hvor adgangen til forbrugsgoder ikke længere afhænger af evnen til at spare op eller til at overbevise sin bankrådgiver om nødvendigheden af et givent køb. Det er blevet langt nemmere at låne til forbrug uden sikkerhedsstillelse. Den vanskelige håndtering af uforudsete udgifter blandt unge skal således også ses i lyset af et højt udviklet forbrugersamfund, hvor forbrug for lånte penge normaliseres, og hvor behovet for opsparing formentlig bliver tiltagende vanskeligt at se vigtigheden af for større grupper blandt de opvoksende generationer.

Gentagne betalingsproblemer kan ligeledes være en følge af et stærkt *impulsstyret forbrugsmønster*. Vi kender formentlig alle til at blive overmandet af et pludseligt shoppingbehov, men undersøgelsen dokumenterer, at når impulsstyret forbrug udgør en gængs hverdagspraksis, er det også forbundet med en markant øget forekomst af betalingsproblemer. Hver femte ung med et problematisk, impulsstyret forbrug har således betalingsproblemer, mens det kun er tilfældet for hver tiende blandt øvrige unge.

I forlængelse heraf har vi ligeledes spurgt til *forbrugets sociale dimension*, og vi finder en tilsvarende tydelig sammenhæng mellem betalingsproblemer og behovet for at kunne være sammen med sine venner om udgiftskrævende sociale aktiviteter. Bortset fra, at det er en generel udfordring for mange af dagens unge, at de ender med at bruge flere penge end planlagt, når de er sammen med deres venner, så er det også en praksis,

der bidrager selvstændigt til unges betalingsvanskeligheder. Op mod to tredjedele eller 63 % af de unge, der oplever gentagne betalingsproblemer, glemmer eller tilsidesætter således deres økonomiske begrænsninger, når de er ude med vennerne. Det samme gør sig 'kun' gældende for 44 % af de unge, der ikke har betalingsproblemer.

Venner og bekendte er vigtige, når pengene skal bruges, men det er formentlig en undervurderet faktor, hvor betydningsfuld den sociale omgangskreds er, når pengene ikke slår til, og økonomiske udfordringer skal håndteres. Den væsentligste, enkeltstående risikofaktor for at opleve gentagne betalingsproblemer som ung, viser sig således at være *fraværet af et socialt netværk*, som man kan drøfte sin økonomi med eller spørge til råds. Blandt unge, der mangler et sådant netværk, har 28 % betalingsproblemer, mens det kun gør sig gældende for 8 % af unge med et stærkt netværk. Dette resultat kunne tale for, at vi begynder at betragte risikoen for et ungdomsliv med økonomiske udfordringer, som noget, der ikke kun handler om fravær af socioøkonomiske ressourcer (uddannelse, beskæftigelse osv.), men som også indbefatter manglen på social kapital, dvs. den styrke, der ligger i at være stærkt forankret i nære og forpligtende relationer.

Når unge har gentagne betalingsproblemer, kan det være et udtryk for, at de har svært ved at overskue deres økonomi. Det er ikke ensbetydende med, at de lader stå til eller giver op. En del af de unge med betalingsproblemer forholder sig aktivt til dette. De har for eksempel oftere end andre unge, udskiftet deres betalingskort med et kort, der ikke kan trækkes over, og de betaler oftere med kontanter i stedet for kort.

Et ungdomsliv på anden klasse

Undersøgelsen dokumenterer med al ønskelig tydelighed, at den relativt store gruppe af unge i Danmark, der må kæmpe med gentagne betalingsproblemer, på flere forskellige måder lever et liv med mange vanskeligheder. Unge med betalingsproblemer oplever markant ringere trivsel end unge i almindelighed, og deres velfærd må siges at være decideret truet på flere punkter. To tredjedele af disse unge har undladt at gå til tandlæge indenfor det seneste år, fordi de ikke havde råd. En fjerdedel har af samme årsag undladt at købe lægeordineret medicin, og en tilsvarende andel har undladt at købe mad eller andre dagligvarer. Næsten en fjerdedel af unge med betalingsproblemer har det, de selv betegner som et dårligt eller meget dårligt helbred, hvilket kun gælder for en ud af tolv blandt øvrige unge. Samme mønster gælder for den selvoplevede trivsel, hvor unge med betalingsproblemer falder tungt igennem: Hele 41 % af disse unge oplever decideret lav livstilfredshed, hvilket står i kontrast til gruppen af unge uden betalingsproblemer, hvor 15 % placerer sig i denne kategori.

Der er med andre ord fortsat store perspektiver både for bedre at støtte økonomisk udsatte unge på kanten af samfundet, og for at forebygge betalings- og gældsproblemer blandt nuværende og kommende ungdomsgenerationer. Det kræver, at en lang række aktører engagerer sig i indsatsen. Et helt centralt element er at sætte fokus på, hvordan markedet for forbrugslån reguleres, så færre unge tager lån, de ikke har råd til at betale tilbage. Endvidere skal unge, der er ved at miste grebet om deres økonomi have en tidlig støtte. Det er vigtigt, at de ikke står alene med deres økonomiske overvejelser og føler skam, fordi de ikke har styr på økonomien. De personer, der er tæt på de unge – som de unge har tillid til – spiller en vigtig rolle, når det handler om at få unge til at forholde sig til deres økonomi og de udfordringer, de har med at håndtere den. Det er også vigtigt, at studievejlederen, mentoren, jobcentret eller andre, der har en tæt kontakt til de unge, støtter og motiverer de unge til at tage hånd om deres økonomi. Derudover er det relevant at udvikle nye tilgange til, hvordan man ruster unge til at navigere i en verden af fristelser og svære økonomiske valg. Styrkelsen af den unges finansielle dannelse er en vigtig brik i forebyggelsesarbejdet. Endelig er det vigtigt, at unge med begyndende betalingsproblemer og unge, der er kommet i tunge gældsproblemer, har kendskab og adgang til gratis og uvildig gældsrådgivning.

“

Venner og bekendte er vigtige, når pengene skal bruges, men det er formentlig en undervurderet faktor, hvor betydningsfuld den sociale omgangskreds er, når pengene ikke slår til, og økonomiske udfordringer skal håndteres.

Kapitel 1:

Ung i kreditsamfundet

Økonomiske vaner, der etableres i det tidlige voksenliv, har store konsekvenser for livskvalitet og muligheder gennem hele voksenlivet. Unges måde at tackle økonomi på kan være afgørende for resten af deres liv. Ubalance i økonomien kan have konsekvenser for både livstilfredshed, helbred og sociale relationer. Det så vi i 2015 i *Ungdomsliv på kredit* (Forbrugerrådet Tænk), som var den hidtil største undersøgelse af privatøkonomi blandt unge i Danmark. Men denne undersøgelse rejste også nye spørgsmål som: Hvilke årsager giver de unge selv til deres betalingsproblemer? Forholder unge med betalingsproblemer sig aktivt til denne udfordring, og gør de noget særligt for at opnå en god økonomi? Dette og meget mere vil vi svare på her i *Økonomisk mistrivsel blandt unge voksne*. Derudover er der i løbet af kun to år efter dataindsamlingen til *Ungdomsliv på kredit* sket ændringer i både konjunkturer, lovgivning og teknologi, som gør det væsentligt at følge op på udviklingen i forekomsten af betalingsproblemer blandt unge og at undersøge, om det er de samme sociale grupper, der oplever betalingsproblemer før og nu.

Konteksten for unges betalingsproblemer er, at vi lever i et samfund med rig adgang til at finansiere sit forbrug ved hjælp af lån, også for unge. Kreditbaseret forbrug skaber økonomisk vækst, men det udsætter også den enkelte for risici. Det gælder i særdeleshed for ressourcesvage og for unge generelt. Det gør det særligt relevant at studere betalingsproblemer blandt unge.

Formålet med denne undersøgelse er at kortlægge omfanget, udviklingen og konsekvenserne af unge voksnes gælds- og betalingsproblemer. Vi ønsker at levere viden til fagfolk i forhold til, hvor og hvordan de kan identificere unge med økonomiske problemer og unge i risiko for at få det. Vi vil finde ud af, hvilke typer af udfordringer, de unge har brug for hjælp til i forhold til at opretholde en sund økonomi. Vi ønsker at informere meningsdannere og lovgivere om de udfordringer, kreditmarkedet med sin nuværende regulering byder unge.

Vi vil nedenfor præsentere de grundlæggende karakteristika og vilkår ved kreditsamfundet, og herunder unges særlige kreditbehov. Så gennemgår vi den strukturelle og konjunkturmæssige udvikling i tiden mellem de to undersøgelser på de udvalgte områder: gæld og formue, ungdomsarbejdsløshed og lovgivning. Derefter præsenterer vi kort undersøgelsens datagrundlag, og til slut i dette kapitel gennemgår vi indholdet og strukturen i den resterende del af rapporten.

1.1 Kreditsamfundet

Siden den økonomiske krise i 1970'erne er der sket en liberalisering af kreditmarkedet på verdensplan. Man har fra politisk side øget adgangen til forbrugerkredit, så husholdningerne har kunnet øge deres forbrug og skabe økonomisk vækst (Forbrugerrådet Tænk, 2015). I Danmark har vi eksempelvis set, hvordan introduktionen af nye låntyper som rentetilpasningslån og afdragsfrie lån har medvirket til at øge boligpriserne og dermed også gælden (Nationalbanken, 2017). Gennem de sidste 30 år er der udviklet et kreditsamfund, hvor en kreditbaseret økonomi er blevet normen. Ud over nye låntyper, er det rent teknisk blevet meget nemt at ansøge om et lån, helt uden menneskelig kontakt, og lånemulighederne markedsføres massivt i både det fysiske rum og på internettet. Den teknologiske udvikling har billiggjort kundekontakten og den tilhørende administration og analyse.

Danske husholdninger skyldte i 2015 i gennemsnit næsten tre gange deres årlige disponible indkomst (Nationalbanken, 2017). Det er den største bruttogæld af alle OECD-lande. Det betyder dog ikke, at økonomien i de danske husholdninger generelt er ude af balance, da de samtidig i gennemsnit har meget store formuer, bl.a. i form af pensionsordninger (ibid.). Mange borgere med forbrugslån er imidlertid i stor risiko for at komme i klemme.

Øget kreditbaseret husholdningsøkonomi giver ikke kun husholdningerne adgang til flere velfærdsgoder. Det øger også deres økonomiske risiko. Gæld gør den enkelte husholdning sårbar i forhold til både uforudsete begivenheder og konjunkturudsving (Poppe et al., 2016). Det gælder i særdeleshed forbrugslån, hvor der ikke stilles sikkerhed som ved boliglån.

1.1.1 Unges kreditbehov

På det individuelle plan er vores forbrug og også vores kreditbaserede forbrug blandt andet styret af vores sociale kontekst. Vores forbrug signalerer vores sociale identitet - vores gruppetilhørsforhold. Vi vil gerne signalere, at vi har råd til det, som venner og bekendte har råd til. Det er det, vi ser i vores sociale omgivelser og ikke vores egen økonomiske formåen, der definerer, hvad vi oplever som et acceptabelt og måske endda nødvendigt niveau af varer og aktiviteter. Hvis man ikke har pengene, kan forbrugsmønsteret i den sociale gruppe, vi identificerer os med, derfor skabe et oplevet behov for et kreditbaseret forbrug. Låntagning er altså styret af sociale normer og forventninger snarere end overvejelser om renter og risici (Poppe & Jakobsen, 2009).

Det er fortsat udgangspunktet blandt danskerne, at man grundlæggende bør undgå at tage lån. Der er dog sket et skred fra de ældre til de yngre generationer i forhold til, hvad der opfattes som acceptabelt at tage lån til. Hvor det grå guld gerne tager lån i friværdien for at investere i deres bolig, fremstår det for dem uforsigtigt at låne til oplevelser eller forbrug. Det er derimod helt almindeligt blandt de yngre generationer. De unge voksne har en mere oplevelsespræget tilgang til økonomi. Her er lån et virkemiddel til at opnå en socialt acceptabel livsstil, og de låner både til indskud til lejligheder, shopping og oplevelser (Poppe & Jakobsen, 2009). Selvom et kreditfinansieret forbrug er almindeligt blandt alle grupper af unge voksne, forholder de unge, der bor til leje, sig særligt ukritisk til risiciene forbundet med det. Unge lejere betragter ofte deres kassekredit som en del af det månedlige rådighedsbeløb (ibid.). De gør derved sig selv ekstra økonomisk sårbare. Unge med lejeboliger har samtidig ikke nødvendigvis en fast indkomst, som unge med ejerboliger typisk har.

Forbrug er særligt betydningsfuldt i forhold til unges sociale kontakt og identitet. Dels foregår en stor del af deres sociale interaktion i det offentlige rum, hvor de går i byen, på café, tager til festival og andre aktiviteter sammen med vennerne. Det er kommercialiserede kontekster, hvor det er forbundet med forbrug at være sammen. Dels foregår en stor del af den daglige interaktion på sociale medier, der også forudsætter, at de har en smartphone eller et andet middel til altid at være på. Derfor opleves smartphones med videre som uundværlige, selvom de kan vælte unges budgetter (Forbrugerrådet Tænk, 2015).

1.1.2 Den ulige adgang til lån og kredit

Overgældsætning og uhensigtsmæssige økonomiske beslutninger, som valg af dyre lån, er ofte blevet tilskrevet manglende finansiel forståelse i befolkningen som helhed og i særdeleshed hos ressourcesvage grupper og hos unge (fx Lusardi & Mitchell, 2011; Lusardi & Tufano, 2015). Det kan umiddelbart pege på et behov for at styrke befolkningens forståelse for de finansielle tilbud, den for eksempel møder gennem undervisning i privat-

økonomi i folkeskolen. Forskningen viser dog, at undervisning rettet mod at løfte befolkningens finansielle forståelse og afbøde den finansielle analfabetisme har overordentlig ringe effekt - om nogen (Fernandes et al, 2014). Det kan også påpege behovet for, at vilkårene for vores finansielle tilbud er meget tydelige og sammenlignelige, og at der ydes rådgivning til låntagere. Kredit er fundamentalt set ikke et almindeligt forbrugsgode. Nogle befolkningsgrupper lader sig nemt narre og fortryder efterfølgende. Da kreditter er risikofyldte produkter, og det er vanskeligt at agere rationelt, kan undervisning ikke stå alene uden regulering.

Grundlæggende er der dog også en skævhed i forskellige sociale gruppers ageren på kreditmarkedet, hvilket ikke alene skyldes, at en del af forbrugerne er ukritiske. Adgangen til lån og kreditter er også socialt betinget. Lavindkomstgrupper har størst behov for kredit, men de har samtidigt færre valgmuligheder på det finansielle marked end andre grupper. Selvom lavindkomstgrupper ønsker at tage billige lån, har de ikke nødvendigvis adgang til dem (Collard & Kempson, 2005; Hohnen & Hjort, 2009). De mest ressourcesvage husholdninger har de dyreste og farligste lån (Poppe et al., 2016). Kun borgere med tilstrækkelig formue, indkomst og rådighedsbeløb har adgang til at finansiere boligkøb med kreditforeningslån. Kun borgere med fast ejendom kan tage lån i deres friværdi. Kun borgere under uddannelse, hvilket alt andet lige giver en begrundet forventning om større indkomst i fremtiden, har adgang til statsgaranterede SU-lån. Selvom det kræver en individuel kreditvurdering at optage et kviklån, er der derimod som udgangspunkt fri adgang for alle. Det betyder, at de mest ressourcesvage borgere ofte kun har adgang til de dyreste låneformer, hvilket i sidste ende kan bidrag til at fastholde dem i en økonomisk sårbar position, eller at de marginaliseres yderligere, da de kan blive nødsaget til at finansiere lån med nye lån.

1.2 Strukturelle ændringer siden 2015

Begge vores to spørgeskemaundersøgelser ligger efter finanskrisen, og der er kun gået lidt over to år mellem dem. Det betyder, at de unges økonomiske vilkår og dispositioner næppe er ændret radikalt. Alligevel er der sket ændringer i både de teknologiske muligheder, de økonomiske konjunkturer samt i lovgivningen på det finansielle og det sociale område, som kan ændre både unges behov og muligheder for kreditbaseret forbrug. På det teknologiske område bliver lån fortsat mere tilgængelige, og markedsføring målrettes mere og mere præcist på elektroniske platforme.

1.2.1 Den seneste udvikling i danskernes formue og gæld

Efter finanskrisen har husholdningerne konsolideret sig. I 2015 havde danske familier i gennemsnit en samlet formue på 2.689.000 kr, og de havde en samlet gæld på 854.000 kr. Unge under 30 år har generelt meget mindre formue, men også meget mindre gæld (boks 1.1). De unge har sjældent formue i form af ejer-

Boks 1.1
Danske familiers gennemsnitlige formue og gæld i 2015

	Formue i alt	Gæld i alt
Familier i alt	2.689.000 kr.	854.000 kr.
To voksne med børn	3.497.000 kr.	1.818.000 kr.
To voksne uden børn, kvinden under 30 år	718.000 kr.	402.000 kr.
Enlig uden børn, under 30 år	224.000 kr.	93.000 kr.

Note: Gæld til det offentlige indgår ikke.
Kilde: Danmarks Statistik, 2017.

bolig og pensionsopsparing, og de har ofte studielån. Enlige under 30 år er den eneste familietype, hvor prioritetsgæld med sikkerhed i boligen, mv. ikke udgør hovedparten af deres gæld. De enlige under 30 år har lidt oftere andre lån uden sikkerhed som SU-lån, forbrugslån i pengeinstitutter, kontokort mv. (Danmarks Statistik, 2017).

Danmarks Statistik har ved udarbejdelsen af denne rapport endnu ikke offentliggjort opgørelser over danskernes formue og gæld efter 2015. Tendensen i 2015 var, at alle former for formue gennemsnitligt var steget i familierne siden 2014. Størrelsen af gæld i boligen til kreditforeninger og pengeinstitutter (med pant i boligen) og i særdeleshed andre former for lån (uden sikkerhed) var derimod faldet i gennemsnit (ibid.). Når vi alene kigger på de 18-29-årige, har de imidlertid ikke oplevet et fald i deres samlede gæld fra 2014 til 2015. Størrelsen af deres andre lån er stort set uændret, mens de i gennemsnit har fået lidt mere prioritetsgæld som boliglån fra 2014 til 2015. Det kan skyldes udviklingen på boligmarkedet, hvor særligt lejlighederne steg i denne periode, så unge, som havde mulighed for at købe egen bolig i 2015, var nødt til at låne mere end de unge, der købte egen bolig nogle år tidligere (Danmarks Statistik, Statistikbanken, EJEN5).

1.2.2 Den seneste udvikling i ledigheden

Ledighed afspejler den enkeltes risiko for arbejdsløshed og deraf følgende lav indkomst. Ledighed er derfor af stor betydning i forhold til at vurdere risikoen ved et kreditbaseret forbrug. Den registrerede ledighed for befolkningen som helhed har ligget på et relativt lavt niveau fra andet kvartal af 2015 til andet kvartal 2017. Samlet set er der sket en lille reduktion af ledigheden hen over perioden. I andet kvartal af 2015 var 4,5 % af arbejdsstyrken fuldtidsledige (Danmarks Statistik, Statistikbanken, AULKP01). Ledigheden faldt frem til tredje kvartal af 2016 og steg så igen til 4,2 % fuldtidsledige i andet kvartal af 2017. Ledigheden blandt de 16-24-årige har fulgt samme udvikling, blot på et lavere niveau. Her er andelen af fuldtidsledige faldet fra 2,9 % til 2,7 % hen over perioden. Ledigheden blandt de 25-29-årige ligger på et væsentligt højere niveau end blandt alle andre aldersgrupper. Blandt denne gruppe var 6,9 % fuldtidsledige i andet kvartal 2015. Ledigheden blandt de 25-29-årige var relativt stabil indtil andet kvartal af 2016, hvorefter den er steget til 7,8 % i andet kvartal af 2017 (ibid.). Samlet set er ledigheden for de 25-29-årige hermed vokset betydeligt på de to år.

Udviklingen i de 25-29-åriges ledighed kan muligvis forklares med, at flere unge kommer ud på arbejdsmarkedet i disse år (Bjørsted & Pihl, 2016). Da en del af de ledige 25-29-årige allerede har en uddannelse, kan de ikke - som de yngste - bruge uddannelse som en mulighed for at komme ud af arbejdsløsheden (Andersen et al., 2017b, s. 178).

Efter finanskrisen har det bidraget til ungdomsarbejdsløsheden, at det tager længere tid for mange nyuddannede at finde job. I 2015 var 13 % af de nyuddannede ledige i mindst et halvt år, efter de havde afsluttet deres uddannelse. Værst var det for nyuddannede med erhvervsakademiuddannelser (KVU) og nyuddannede akademikere (LVU), hvoraf cirka hver femte var ledig i mindst et halvt år. Blandt de faglærte var det kun en ud af 11, der gik direkte ud i mindst et halvt års ledighed (Pihl, 2017).

1.2.3 Den seneste udvikling på det lovgivningsmæssige område

Der er sket flere strukturelle ændringer med potentielle konsekvenser af forskelligt omfang for unges økonomi og gældsætning mellem de to dataindsamlinger i henholdsvis foråret 2015 og forsommeren 2017. Her skal særligt fremhæves to: Indførelsen af kontanthjælpsloftet 1. oktober 2016[1], og indførelsen af 48-timers betænkningstid ved ansøgning om kviklån 1. januar 2017.[2] Indførelsen af kontanthjælpsloftet må forventes at have reduceret det økonomiske råderum betragteligt for de berørte unge uden beskæftigelse, især hvis de har børn.[3] I praksis berører kontanthjælpsloftet dog et relativt begrænset antal unge. Primo 2017 var ca. 1.800 25-29-årige aktivitetsparate modtagere af uddannelseshjælp og kontanthjælp berørt (Folketingets Beskæftigelsesudvalg, 2017).

Reglen om de 48-timers betænkningstid ved kviklån er langt mindre intervenerende. Der er tale om et konceptuelt nybrud baseret på moderne adfærdsøkonomi, der anerkender, at forbrugerne ikke nødvendigvis er rationelle og blot har brug for mere information. Det er endnu for tidligt at fastslå, om reglen har haft en effekt på de unges låntagning. Regulering af området er vanskelig, og reglen kan muligvis omgås ved eksempelvis at udbyde lån med en lidt længere løbetid end tre måneder eller udforme lån som en afdragsordning knyttet an til købet af en specifik vare.

Samlet set analyserer vi udviklingen i unges betalingsproblemer i en periode, hvor danske familier i en international sammenhæng har meget gæld, men de har også store formuer. Der er generelt positive takter i dansk økonomi med voksende formuer og faldende gæld i familierne frem til 2015 samt en let faldende ledighed fra medio 2015 til medio 2017. Den positive udvikling gælder imidlertid ikke i forhold til unges øko-

“

Unge med betalingsproblemer oplever markant ringere trivsel end unge i almindelighed, og deres velfærd må siges at være decideret truet på flere punkter.

nomi. De unge har relativt meget forbrugsgæld uden sikkerhed, og der er ikke sket et fald i de 18-29-åriges gæld op til 2015. Ledigheden er desuden steget betragteligt for de 25-29-årige fra medio 2015 til medio 2017. Dertil er der sket lovændringer, der må forventes at øge forekomsten af betalingsproblemer hos de mest ressourcesvage unge med børn, da kontanthjælpsloftet vil reducere deres rådighedsbeløb. På kreditmarkedet er der indført en betænkningsperiode i forhold til at optage et højrentelån med kort løbetid, hvilket eventuelt kan reducere anvendelsen af denne låntype.

1.3 Datagrundlag

Denne rapport er, som nævnt, en opfølgning på resultaterne af vores undersøgelse *Ungdomsliv på kredit* fra 2015. Vi har igen indsamlet et stort, kvantitativt datamateriale, som giver mulighed for at følge udviklingen og gå mere i dybden med en del af de temaer og økonomiske udfordringer, som vi identificerede blandt unge i 2015.

Rapporten er baseret på 1.932 survey-besvarelser fra unge voksne fra april-juni 2017. Vi har udsendt elektroniske spørgeskemaer til en tilfældigt udtrukket stikprøve på 5.000 18-30-årige fra CPR-registeret. Vi opnåede en svarprocent på 40 %, hvilket vi betragter som tilfredsstillende ift. sammenlignelige undersøgelser (Hansen et al., 2008). Selvom stikprøven er repræsentativ, er der en risiko for skævhed i resultaterne af survey-data, da alle dele af samfundet ikke er lige tilbøjelige til at besvare spørgeskemaer. Dette behandler vi nærmere i metodeappendikset. Da særligt de mest ressourcesvage borgere knap så ofte deltager, er det sandsynligt, at omfanget af de økonomiske udfordringer og problemer, som vi estimerer på baggrund af survey-data, reelt er større i befolkningen som helhed. Rapportens resultater er dermed et relativt konservativt bud på danske unges aktuelle privatøkonomiske situation.

Fordelen ved at anvende survey-data i denne sammenhæng er, at vi har adgang til unges egen udlægning af økonomiske forhold, helbred, trivsel og adfærd i hverdagen. Det er oplysninger, som ikke er registeret andre steder. Da økonomi også kan være tabuiseret, kan det ligeledes være en fordel, at størstedelen af de unge har indtastet oplysningerne i et elektronisk spørgeskema frem for at give dem ansigt til ansigt med en interviewer, hvilket potentielt kan give lyst til enten at pynte på situationen eller fortie dele af den.[4]

Vi fokuserer på efterspørgselssiden af det finansielle marked i denne undersøgelse, hvor vi anvender survey-data på individniveau. Det skyldes, at tilgængeligheden af de hurtige lånemuligheder og markedsføringen heraf er et vilkår for alle unge, selvom de unges modtagelighed næppe er ens. Vi har heller ikke testet de unges økonomiske forståelse direkte.

1.4 Rapportens indhold

I kapitel 2 giver vi et billede af udviklingen i unges gælds- og betalingsproblemer og tegner en profil af de unge, som har gentagne betalingsproblemer, i forhold til en lang række socioøkonomiske og demografiske karakteristika - hver for sig. Kapitel 3 handler om unges økonomiske adfærd og udbredelsen af nogle af deres individuelle psykologiske og sociale udfordringer i forhold til at opretholde en sund privatøkonomi. Her præsenterer vi også en samlet model for, hvordan baggrundsfaktorer og individuelle udfordringer påvirker unges sandsynlighed for at opleve gentagne betalingsproblemer, når der samtidigt tages højde for andre faktorer. I kapitel 4 vender vi blikket mod de unges økonomiske adfærd i hverdagen. I kapitel 5 fokuserer vi på konsekvenserne af betalingsproblemer i forhold til afsavn og trivsel. Endelig samler vi i kapitel 6 op på rapportens resultater i form af konklusion og perspektivering.

Noter

1 Kontanthjælpsloftet er en grænse for, hvor meget man samlet kan modtage i offentlig støtte som modtager af kontanthjælp, integrationsydelse eller uddannelseshjælp. Særligt enlige, forsørgere til hjemmeboende børn og (fordi de oftere er forsørgere) kvinder får reduceret deres offentlige ydelser pga. kontanthjælpsloftet (Pihl & Caspersen, 2016 og Damm et al., 2018).

2 48-timers reglen betyder, at kunden får tid til at genoverveje lånetilbuddet, da kunden skal kontakte låneudbyderen mindst 48 timer efter tilbuddet for at acceptere det. Reglen gælder for lån med højst tre måneders løbetid ydet udenom et pengeinstitut, hvor der ikke stilles sikkerhed eller krav om køb af en bestemt vare (Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen, 2017).

3 Integrationsydelse, der blev indført 1. september 2015, har sandsynligvis også påvirket en del unges rådighedsbeløb, men da *Økonomisk mistrivsel blandt unge voksne* er baseret på data om danske statsborgere, forventer vi ikke at se en effekt af indførelsen af integrationsydelse her. Integrationsydelse er en lavere ydelse end kontanthjælp og erstatter denne for indvandrere og andre indbyggere, der har opholdt sig i Danmark i mindre end syv ud af de seneste otte år. Modtagerne af integrationsydelse er lidt hyppigere mænd end kvinder, og de har oftest flygtningebaggrund. Mange har hjemmeboende børn (Udlændinge- og Integrationsministeriet, 2017).

4 For at øge svarprocenten, har vi dog ringet til unge, der ikke havde besvaret spørgeskemaet elektronisk, og vi har indsamlet data telefonisk blandt denne gruppe, hvis de ønskede at deltage.

Kapitel 2:

De gældsatte unge og udviklingen af deres betalingsproblemer

Det er blevet almindeligt blandt unge voksne at finansiere både oplevelser og indkøb ved hjælp af kredit, men nogle er bevidste om risici og udgifter forbundet med at låne, mens andre ukritisk lader kassekreditten indgå i deres månedlige rådighedsbeløb (Poppe & Jakobsen, 2009). Der er en social slagside i forhold til hvilke unge, der trækker på kassekreditten, fordi de kan, og hvilke unge, der tænker over det en ekstra gang. Men hvor møder vi de økonomisk sårbare unge?

Formålet med dette kapitel er at kortlægge omfanget af gælds- og betalingsproblemer blandt 18-30-årige, samt at undersøge, hvordan det har udviklet sig siden 2015. Vi analyserer først udviklingen i registreret misligholdt gæld, der er et hårdt mål for betalingsvanskeligheder, som kun identificerer de unge, der har mistet kontrollen over deres økonomi. Efterfølgende analyserer vi udviklingen i andelen af unge med gentagne betalingsproblemer, som er et blødere mål, der også identificerer unge i risiko for at få misligholdt gæld. Det er unge, som gang på gang har svært ved at få enderne til at hænge sammen økonomisk, men som måske også gang på gang får lukket hullet og betaler regningen, bare med en forsinkelse.

Dernæst tegner vi et billede af, hvad der kendetegner unge med gentagne betalingsproblemer. Det gør vi ved at analysere fordelingen af unge med gentagne betalingsproblemer inden for en række af de mest anvendte demografiske og socioøkonomiske baggrundsfaktorer hver for sig. Vi ser, hvor i samfundet vi møder de unge, der slås med regningerne: Deres geografiske placering, køn, alder, familie, bolig, beskæftigelse, uddannelse og indkomst. Baggrundsfaktorerne er udvalgt, fordi de er centrale i den internationale litteratur om gæld, og af hensyn til sammenlignelighed er der udvalgt de samme baggrundsfaktorer som i *Ungdomsliv på kredit*.

2.1 Omfanget af misligholdt gæld

Den nok mest udbredte måde at identificere personer med privatøkonomiske problemer i Danmark er ved at opgøre, hvorvidt de er registreret som dårlige betalere i RKI.

På trods af, at vi i øjeblikket generelt er inde i en relativt god økonomisk konjunktur, og husholdningerne har haft en forholdsvis lang periode til at konsolidere sig efter finanskrisen, er der fortsat mange, som har massive problemer med misligholdt gæld. Tendensen er dog positiv. Siden udgivelsen af *Ungdomsliv på kredit* i 2015, er der sket et fald i andelen af danskere med gældsproblemer. I juli 2015 var 5,2 % af voksne danskere registreret

Boks 2.1
RKI-registret

Dårlige betalere med misligholdt gæld til enten private virksomheder eller offentlige myndigheder kan efter specifikke regler registreres i RKI-registret, der administreres af firmaet Experian. Den samme person kan være registreret med adskillige gældsposter. Den enkelte gældspost slettes efter 5 år eller før, hvis gælden er betalt.

som dårlige betalere i RKI, mens denne andel var faldet til 4,7 % i juli 2017. På kun to år er antallet af danskere i RKI reduceret med ca. 17.000 personer. Figur 2.1 viser denne udvikling splittet op på aldersgrupper.

Det er i både 2015 og 2017 oftest de 21-60-årige, der er registeret i RKI (5,4-6,8 % i 2017).

Samlet set for de 18-30-årige er andelen af registrerede dårlige betalere faldet fra 54.098 til 49.160 personer på de to år, svarende til et fald fra 5,8 % til 5,0 % af aldersgruppen (figur 2.1). Der er sket et større fald i andelen af dårlige betalere blandt 18-30-årige end blandt den voksne befolkning som helhed. Opdeles de 18-30-årige i henholdsvis 18-20-årige og 21-30-årige, er færre registreret som dårlige betalere i begge grupper. Andelen af 18-20-årige registeret i RKI er reduceret fra 2,0 % i 2015 til 1,4 % i 2017. Andelen af 21-30-årige i RKI er i samme periode reduceret fra 7,0 % i 2015 til 6,1 % i 2017. De yngste har oplevet det relativt største fald.

Det er meget glædeligt for både den enkelte og fra et samfundsmæssigt perspektiv, at færre er registreret i RKI og i særdeleshed, at færre unge er registreret i RKI. For den enkelte borger er en registrering hos RKI forbundet med alvorlige konsekvenser i form af restriktioner af de økonomiske handlemuligheder. Som registeret kan man ikke låne penge, oprette abonnementsordninger, kreditkort eller leasingaftaler. Registrering i RKI er imidlertid ikke entydigt negativt for den enkelte, da de begrænsede kreditmuligheder kan forhindre borgeren i at komme ud i en yderligere gældsspiral, hvor lån eller forbrug finansieres med nye lån.

Fra et samfundsmæssigt perspektiv er privat overgældsætning forbundet med både øgede sundhedsudgifter og en produktionsnedgang (Kronofogden, 2008). Vi er ikke bekendt med studier af de danske omkostninger forbundet med privat overgældsætning, men til illustration er de samfundsmæssige udgifter i Sverige i 2008 estimeret til 30-50 milliarder svenske kroner (ibid.).

Figur 2.1 Andel af voksne danskere registeret i RKI i henholdsvis juli 2015 og juli 2017, opdelt på alder.

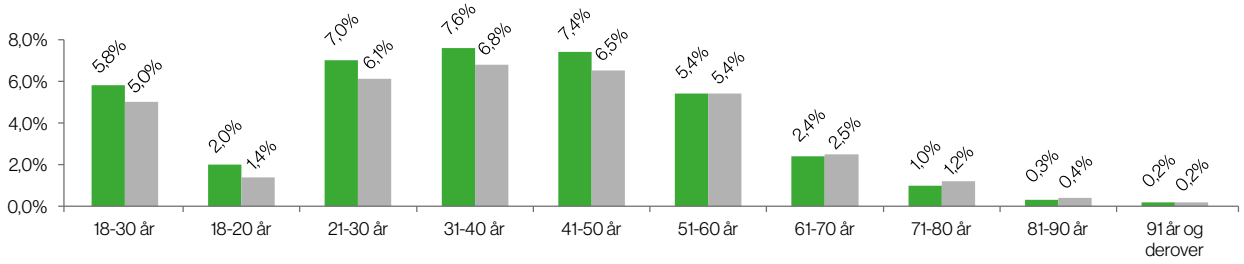

Kilde: Experian, 2017.

Da den enkelte gældspost slettes i RKI-registret efter maksimalt fem år, skyldes faldet i andelen af voksne danskere registeret som dårlige betalere fra 2015 til 2017 antageligt i høj grad de generelt forbedrede økonomiske konjunkturer med øget beskæftigelse efter finanskrisen. Som beskrevet i kapitel 1, er den registrerede ledighed overordnet set faldet en smule over perioden fra andet kvartal 2015 til andet kvartal 2017. Ledigheden for de 25-29-årige er derimod steget over perioden, så konjunkturerne kan ikke forklare faldet i misligholdt gæld blandt denne gruppe.

Årsagen til faldet i RKI-registreringer fra 2015 til 2017 er dog ikke nødvendigvis alene, at danskerne har fået færre misligholdte gældsposter. For det første har Skat i perioden standset den automatiske inddrivelse af offentlig gæld, som for eksempel SU-lån. Det vil sige, at danskerne nu kan have misligholdt offentlig gæld, der ikke er registeret. For det andet er RKI ikke det eneste register for misligholdt gæld, selvom det er det største register. Antallet af registrerede dårlige betalere hos Danmarks andenstørste skyldnerregister, *Debitor Registret,* vokser ifølge dem selv (Debitor Registret, 2018).[1] Det er muligt at være registeret med den samme gældspost i både RKI og Debitor Registret, men det er også sandsynligt, at der sker brancheforskydninger, så en del virksomheder alene vælger at registrere deres dårlige betalere i Debitor Registret. Herved kan andelen registreret hos RKI falde, uden at det nødvendigvis afspejler færre dårligere betalere i befolkningen. Virksomheder betaler registrene for at kredittjekke forbrugere.

De to ovenstående udviklinger kan dog kun bidrage til at forklare det generelle fald i antallet af registreringer i RKI, men ikke, hvorfor faldet er større for de unge. Forklaringen kan måske i stedet findes i enten en ændret låneadfærd hos de unge eller en mere restriktiv kreditvurdering af netop unge. Unges låneadfærd bliver behandlet i kapitel 4 i denne rapport. Nogle studier viser, at unge opvokset under finanskrisen udviser en mere ansvarlig eller forsigtig adfærd. Eksempelvis sker den gennemsnitlige seksuelle debut senere, de unge ryger og drikker mindre og debuterer senere, og færre unge begår kriminalitet eller prøver hårde stoffer (fx Ottosen et al. 2014). Billedet er dog ikke helt entydigt, da eksempelvis flere unge ryger hash (Østergaard et al., 2015). Det er muligt, at en voksende ansvarlighed og forsigtighed også på det privatøkonomiske område har bidraget til faldet i unge registreret som dårlige betalere i RKI.

2.2 Omfanget af gentagne betalingsproblemer

Samlet set har 221 af de 1932 respondenter, der har besvaret vores survey i 2017, angivet, at de har haft gentagne betalingsproblemer ift. mindst én udgiftsty-

Boks 2.2

Derfor måler vi gentagne betalingsproblemer

Unge, som løbende har vanskeligt ved at dække deres udgifter og måske klarer sig med lån fra familie og venner, fremgår ikke, når deres økonomiske problemer alene måles ved hjælp af RKI-registreringer. Som det vil blive uddybet i kapitel 5, kan økonomiske problemer dog sagtens have trivselsmæssige konsekvenser, selvom de ikke har nået et niveau, der kan aflæses i registrene. Vi har derfor undersøgt, hvor stor en del af 18-30-årige, der oplever betalingsproblemer.

Kvalitative interviews med unge voksne i forbindelse med udarbejdelsen af *Ungdomsliv på kredit* viste, at det er almindeligt at glemme at betale en enkelt regning eller bevidst at udskyde betalingen til den efterfølgende måned, hvor der er bedre råd, uden at det nødvendigvis er et udtryk for mere omfattende eller længerevarende økonomiske problemer (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Vi fokuserer derfor på gentagne betalingsproblemer, defineret som mindst to gange inden for det seneste år ikke at have været i stand til at betale den samme regningstype til tiden.

pe. Det svarer til, at 11,4 % af 18-30-årige har oplevet gentagne betalingsproblemer inden for det seneste år.

Vi har særskilt for en række udgiftstyper spurgt de unge, hvor ofte de inden for det seneste år ikke har været i stand til at betale udgiften til tiden. Deres svarfordeling er illustreret i figur 2.2.

Figur 2.2 viser, at langt de fleste unge betaler alle deres udgifter til tiden. Den eneste regningstype, der skiller sig ud, er udgifter fra restkategorien, der bl.a. kan indeholde forsikringer, restskat og fitnessabonnementer, som 12 % har misligholdt en gang eller mere. Det viser, at det oftest er de ikke fuldstændig hverdagsnødvendige udgifter, der ikke bliver betalt.

Vi stillede i 2015 det samme spørgsmål om betalingsproblemer til 18-30-årige. Lidt færre unge svarer i dag, at de har svært ved at betale deres regninger til tiden uanset hvilken regningstype, der er tale om.

I 2015 havde 13,4 % gentagne betalingsproblemer mod 11,4 % i 2017. Vores undersøgelse viser hermed, at gentagne betalingsproblemer er et vedholdende problem blandt nogle danske unge. Ganske vist finder vi et mindre fald i andelen med betalingsproblemer i vores stikprøve, hvilket understøtter udviklingen i RKI-registreringer. Forskellen er imidlertid ikke statistisk signifikant på et 5 % signifikansniveau, så vi kan ikke fastslå, at der generelt er færre betalingsproblemer blandt danske unge i 2017.

Når vi tager højde for den statistiske usikkerhed, ved vi med 95 % sikkerhed, at der er et sted mellem 98.000 og 126.000 unge voksne med gentagne betalingsproblemer i Danmark.[2]

2.3 Unge med betalingsproblemer: Hvem er de? Demografiske og socioøkonomiske forskelle

I dette afsnit præsenterer vi de demografiske og socioøkonomiske kendetegn ved gruppen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, og vi undersøger, om disse kendetegn har ændret sig siden undersøgelsen i 2015.

2.3.1 Geografiske forskelle på unges betalingsproblemer

Andelen af unge med gentagne betalingsproblemer varierer betydeligt mellem landsdelene, om end der er sket en reduktion i de regionale forskelle (figur 2.3). Den laveste andel af unge med betalingsproblemer finder man i Region Midtjylland. Her slås 9 % af de unge med betalingsproblemer. I Region Nordjylland har 10 % af de unge betalingsproblemer, mens 12 % af de unge i Region Hovedstaden kæmper med at betale regningerne.

Figur 2.2: Hyppighed af 18-30-åriges betalingsproblemer, opdelt på udgiftstype.

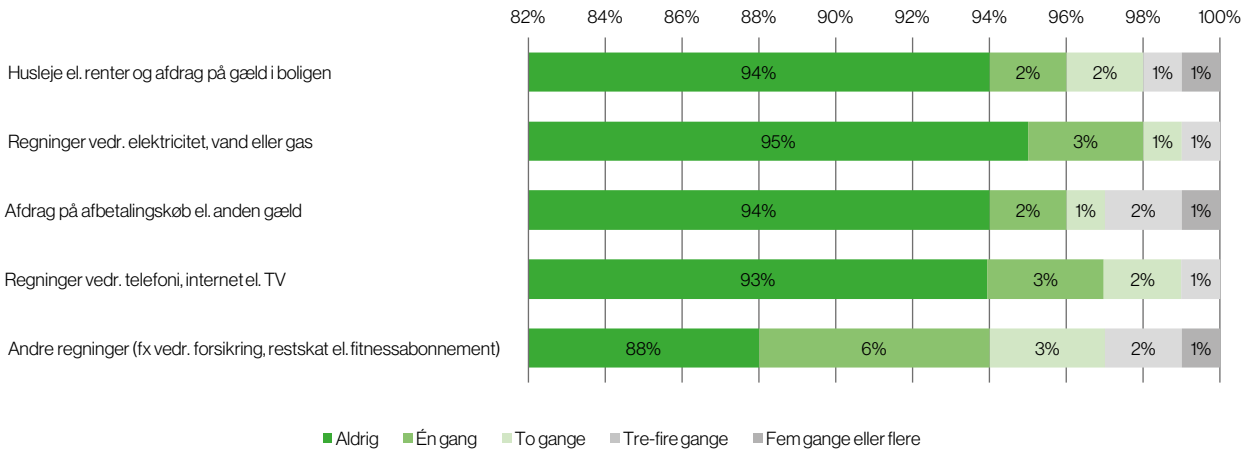

Note: n = 1932. Svar på spørgsmålet: "Hvor ofte har du inden for det sidste år oplevet, at du ikke var i stand til at betale en eller flere af følgende udgifter til tiden?"

I Region Sjælland er det 13 % af de unge, der har gentagne betalingsproblemer. Værst ser det ud i Region Syddanmark, hvor hele 14 % af de unge slås med gentagne betalingsproblemer.

Siden 2015 er andelen af unge med betalingsproblemer faldet i Region Nordjylland, Region Sjælland og Region Hovedstaden. I Region Syddanmark og Region Midtjylland - områderne med henholdsvis flest og færrest unge, der har betalingsproblemer - er niveauet for betalingsproblemer det samme som for to år siden.

Der kan være mange årsager til den ujævne udvikling i unges betalingsproblemer på tværs af landsdele. Det kræver indgående indsigt i lokale forhold at forklare, hvorfor de unge fra Nordjylland, Sjælland og hovedstaden oplever en forbedring i deres betalingsproblemer, mens de unge fra Region Syddanmark slet ikke har del i denne positive udvikling, men har en stabil, relativ høj andel af unge med sådanne vanskeligheder. Til sammenligning har Region Midtjylland også den laveste andel registrerede med misligholdt gæld i RKI, mens Region Sjælland her skiller sig ud med væsentlig flere registrerede end de øvrige regioner (Experian, 2017).

Figur 2.3 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer i 2015 og 2017, opdelt på region.

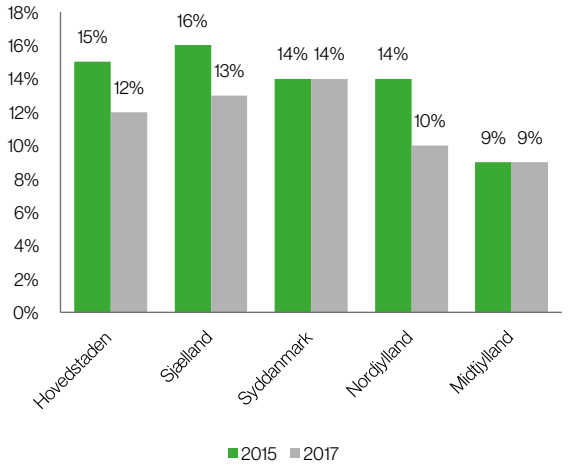

Note: n (2015) = 2103, n (2017) = 1932. Forskelle mellem år inden for den samme region er ikke signifikante på 0,05-niveau.

En sandsynlig forklaring på de regionale forskelle i betalingsproblemer er, at de afspejler regionale forskelle i ledighed. Den registrerede ledig var i andet kvartal af 2017 netop lavest i Region Midtjylland (4,7 %) og højest i region Syddanmark (6,7 %) (Danmarks Statistik, Statistikbanken, AKU122).

Når regionerne, som her betragtes under ét, er det vigtigt at holde sig for øje, at der kan være stor variation i betalingsproblemerne inden for den enkelte region. Unge i nogle kommuner kan være langt mere økonomisk udfordret, end unge i andre af regionens kommuner.

2.3.2 Køn

Køn viser sig ikke som nogen afgørende faktor for, om man har betalingsproblemer eller ej. På linje med resultatet af, både en tidligere undersøgelse af danskernes betalingsvanskeligheder (Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2010), og *Ungdomsliv på kredit* fra 2015. Der er altså ikke sket forskydninger på dette område. 12 % af 18-30-årige kvinder har betalingsproblemer i

Figur 2.4: Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer i 2015 og 2017, opdelt på alder og år.

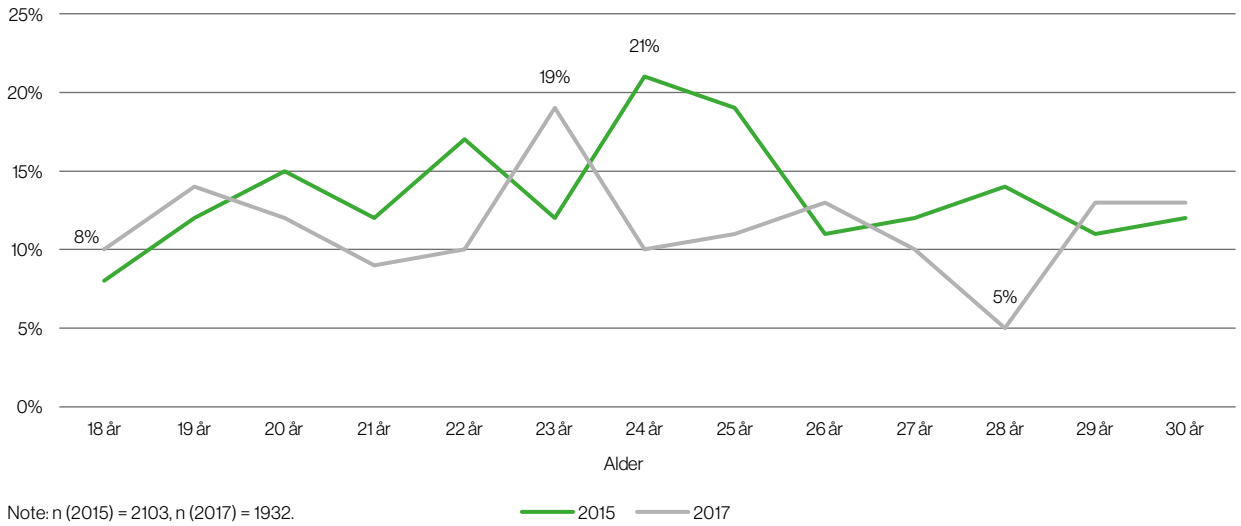

Note: n (2015) = 2103, n (2017) = 1932.

2017, mens det samme er tilfældet for 11% af mændene. Det er ikke nogen signifikant forskel.

2.3.3 Alder: Generation, livsfase eller uden betydning?

Ungdomsliv på kredit viste ingen entydig sammenhæng mellem de unges alder og deres betalingsvanskeligheder. Dog tegnede der sig et billede af, at færre i den yngste (18-21 år), og ældste (26-30 år) del af målgruppen, havde gentagende betalingsproblemer. Figur 2.4 viser andelen med betalingsproblemer for hver årgang i undersøgelsen, som de var fordelt i 2015, og i 2017. Ved denne seneste dataindsamling ser vi også store udsving fra årgang til årgang, hvilket sandsynligvis forstærkes af, at der er et relativt begrænset antal personer fra hver årgang. Vi ser dog intet entydigt mønster. De unges livsfaser kan derfor ikke tilskrives stor betydning.

Det er endvidere blevet undersøgt om konjunkturer under opvæksten, har sat varige spor i de unges økonomiske adfærd - om de unge der er vokset op under finanskrisen er mere økonomisk ansvarlige. Dette bekræftes heller ikke, da det ikke er de samme årgange som i 2015, der to år senere har henholdsvis høje, og lave niveauer af betalingsproblemer. Udsvingene er hverken stabile for bestemte aldre eller for bestemte årgange. Den manglende sammenhæng mellem alder, og betalingsproblemer, betyder, at de unge tæt på 30 år, har lige så hyppigt betalingsproblemer, som de store teenagere, og som personer midt i 20'erne.

2.3.4 Familietype

Derimod er det fuldstændig afgørende for, om man som ung har betalingsproblemer, om man lever i en bestemt familietype. I hvert fald rent statistisk. Økonomien i husstanden afhænger af, om der er en eller to til at bidrage, og det bliver særdeles tydeligt, når der kommer børn med i spillet.

Figur 2.5 viser, at enlige med børn fortsat har gentagne betalingsproblemer langt hyppigere end alle andre grupper. Tre ud af otte (38%) enlige forsørgere mellem 18 og 30 år, har oplevet gentagne betalingsproblemer i løbet af det sidste år. Til sammenligning findes betalingsproblematikken hos en ud af 12 (8%) forsørgere, der bor sammen med en partner.

Også ved ungeundersøgelsen i 2015 viste der sig stærke sammenhænge mellem unges familietyper og betalingsproblemer. Der er til gengæld ikke blevet flere med betalingsproblemer blandt de enlige forsørgere siden da, så vi kan ikke se, at kontanthjælpsloftet har betydning. Omvendt ser vi heller ikke en positiv effekt for de enlige med børn af den generelt gode konjunktur med let faldende ledighed. Der er generelt meget få ledige enlige med børn i denne undersøgelse, men betalingsproblemer forekommer ligeså hyppigt blandt andre ledige med børn som blandt denne gruppe. Enlige studerende med børn har til gengæld markant oftere betalingsproblemer end alle andre studerende.

2.3.5 Bolig

Boligforhold er stærkt forbundet med, hvor robust en økonomi, man har som ung. Husleje er typisk den største post på de månedlige faste udgifter, og et eventuelt køb af en ejerbolig er, for flertallet, den største investering, de laver gennem livet. Forudsætningerne for at tage et boliglån, er at man kan imødekomme realkreditinstitutternes krav til formue, indkomst og rådighedsbeløb. Figur 2.6 viser, forekomsten af gentagne betalingsproblemer blandt 18-30-årige afhængigt af deres boligtype.

Figur 2.5 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, opdelt på familietype.

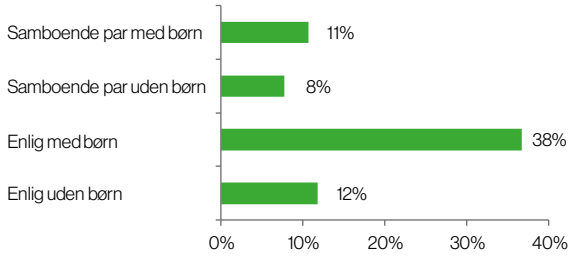

Note: n = 1932. Hjemmeboende unge uden børn optræder her som enlige uden børn.

Figur 2.6 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, opdelt på boligtype.

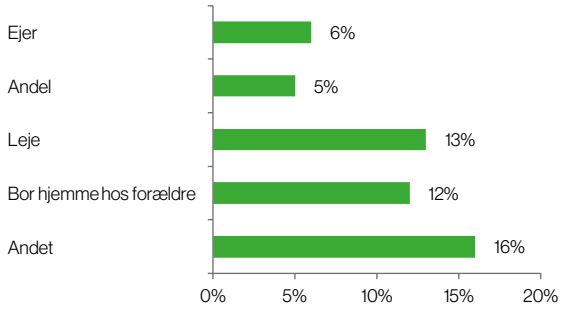

Note: n = 1932.

Særligt de unge voksne, som har købt deres egen bolig, uanset om det er en ejerbolig eller en andelsbolig, adskiller sig markant fra andre unge, ved relativt sjældent at have betalingsproblemer. Som det vil blive uddybet yderligere i kapitel 4, er det en forudsætning for at kunne optage de nødvendige lån for at investere i egen bolig, at man har en robust økonomi., så man kan vurderes kreditværdig. Selvom de unge med egen bolig oftere har lån end andre unge, og dermed også har løbende udgifter til afdrag og renter, har de samtidig væsentlig færre betalingsproblemer end andre unge. Flere unge etablerer sig i egen bolig efterhånden som de nærmer sig de 30 år. Den lavere forekomst af betalingsproblemer blandt unge i egen bolig, er dog ikke alene et udtryk for, at de i kraft af at være ældre end gennemsnittet i undersøgelsen, er mere modne, og har lært at håndtere deres økonomi, da vi som beskrevet ikke finder en generel tendens til, at hyppigheden af betalingsproblemer aftager med alderen.

Figur 2.6 viser også, at hjemmeboende unge og unge i lejebolig, oplever gentagne betalingsproblemer en smule hyppigere end gennemsnittet på 11,4 %. Unge som bor i andre boligtyper, det være sig kollegier, kaserner, institutioner, mv., er den gruppe, der oftest slås med at få betalt alle regninger rettidigt, da 16 % af denne gruppe har gentagne betalingsproblemer. Der er tale om en bred gruppe, men den rummer sandsynligvis nogen af de mest udsatte unge, som bor under forskellige institutionslignende former.

2.3.6 Beskæftigelse

Der er stærk statistisk afhængighed mellem unges beskæftigelse, og hvorvidt de har gentagne betalingsproblemer. Flertallet af de unge i undersøgelsen er, henholdsvis studerende eller i beskæftigelse som lønmodtagere på hel- eller deltid eller som selvstændige (40 %). Disse grupper af de unge har betalingsproblemer på et relativt højt niveau, der svarer til gennemsnittet for alle unge (10 %). Det er illustreret i figur 2.7. Derimod er det i særdeleshed gruppen af ledige, førtidspensionister, sygemeldte, mv., der modtager, eller potentielt kan modtage offentlig støtte, der kæmper med at få økonomien til at hænge sammen. Omkring en fjerdedel af denne gruppe (24 %) har haft gentagne betalingsproblemer inden for det seneste år. Blandt den lille gruppe med anden primær beskæftigelse, (hvilket dækker bredt - fx højskole og orlov), som typisk ikke berettiger til offentlig forsørgelse, har hver cirka sjette (16 %) oplevet betalingsproblemer.

Niveauet af betalingsproblemer blandt de unge voksne udenfor beskæftigelse, har ikke ændret sig signifikant fra 2015 til 2017.

2.3.7 Uddannelse

Uddannelse er nøglen til en sund økonomi. Jo flere år på skolebænken, jo bedre styr har man på sin økonomi. I hvert fald viser uddannelse sig som en stærk markør på, om man som ung kæmper med gentagne betalingsproblemer.

I vores analyser af sammenhæng imellem unges uddannelse, og hyppigheden af betalingsproblemer sondrer vi mellem afsluttede uddannelser og igangværende uddannelser for gruppen af uddannelsessøgende[3]. Figur 2.8 viser således, at særligt de unge, som slet ikke har afsluttet nogen form for uddannelse, når de er mellem

Figur 2.7 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, opdelt på primær beskæftigelse.

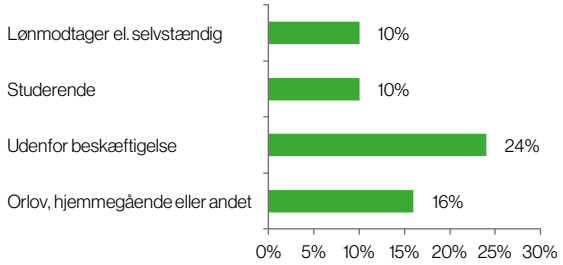

Note: n = 1932

Figur 2.8 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, opdelt på senest afsluttede uddannelse.

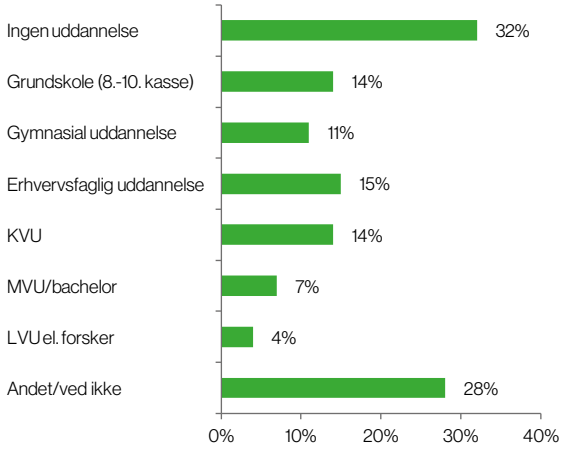

Note: n = 1930.

18 og 30 år, samt unge, som ikke har kunnet indplacere sig i de givne uddannelseskategorier, har en voldsom overrepræsentation af gentagne betalingsproblemer. Mellem en fjerdedel og en tredjedel af disse unge, har betalingsproblemer. Unge, der som 18-30-årige kun har gennemført 8.-10. klasse, har også oftere betalingsproblemer end gennemsnittet. Det gælder ligeledes unge, der har afsluttet henholdsvis erhvervsfaglige og korte, videregående uddannelser (14-15 %).

Unge, der allerede som 18-30-årige har afsluttet enten mellemlange eller lange, videregående uddannelser, har væsentligt sjældnere end gennemsnittet, oplevet gentagne betalingsproblemer. Det gælder kun 4-7 % af unge i denne gruppe unge. Der er ikke sket signifikante ændringer i andelen af 18-30-årige med betalingsproblemer inden for hver udannelsesgruppe fra 2015 til 2017.

Når vi i stedet vender os mod de unge, som aktuelt er i gang med uddannelser, finder vi en entydig sammenhæng, hvor andelen med betalingsproblemer falder desto længere den uddannelsessøgende er i uddannelsessystemet. Denne sammenhæng er præsenteret i figur 2.9.

Langt de fleste betalingsproblemer findes blandt den relativt lille gruppe af unge (n = 48), der som 18-30-årige enten er i gang med at gennemføre uddannelse på grundskoleniveau fx AVU, eller uddannelsesforløb, der ikke passer ind i det ordinære uddannelsessystem. I denne gruppe har hele 19 % oplevet gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år. Blandt de 18-30-årige studerende på gymnasiale uddannelser, erhvervsfaglige uddannelser samt korte, og mellemlange, videregående uddannelser, har 10-11 % gentagne betalingsproblemer. Blandt studerende på lange, videregående uddannelser eller forskeruddannelser (ph.d.), gælder det kun 8 %.

Når unge, i gang med en bestemt uddannelsesretning i figur 2.9, sammenlignes med de færdiguddannede unge med samme uddannelse i figur 2.8, er det værd at bemærke, at den relativt hyppige forekomst af betalingsproblemer blandt unge, der har afsluttet en erhvervsfaglig uddannelse, tilsyneladende først opstår, når de unge har afsluttet uddannelsen. De unge, der aktuelt går på erhvervsfaglige uddannelser, har ikke flere betalingsproblemer end gennemsnittet.

2.3.8 Indkomst

Relativt lave indkomster er et almindeligt vilkår i de tidlige år som voksen, hvor en stor del er under uddannelse. Til eksempel havde 15-19-årige i gennemsnit en bruttoindkomst på 36.000 kr. i 2016, 20-24-åriges indkomst var 147.000 kr. brutto, og 25-29-åriges indkomst var 242.000 kr. brutto (Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, tabel INDKP105). De 18-30-årige, der har deltaget i undersøgelsen, fordeler sig forholdsvis jævnt over de tre indkomstgrupper, der fremgår af figur 2.10.

Figur 2.10 viser, at gentagne betalingsproblemer fortsat forekommer i alle indkomstgrupper. Der er fra 2015 til 2017 sket et fald i andelen af 18-30-årige med betalingsproblemer i alle tre indkomstintervaller. Blandt mellem- og højindkomstgrupperne, er faldet kun på et enkelt procentpoint, og det kan være en tilfældighed. Blandt gruppen med årsindkomster under 100.000 kr., er der imidlertid tale om et signifikant fald i fore-

Figur 2.9 Andelen af 18-30-årige under uddannelse med gentagne betalingsproblemer, opdelt på igangværende uddannelse.

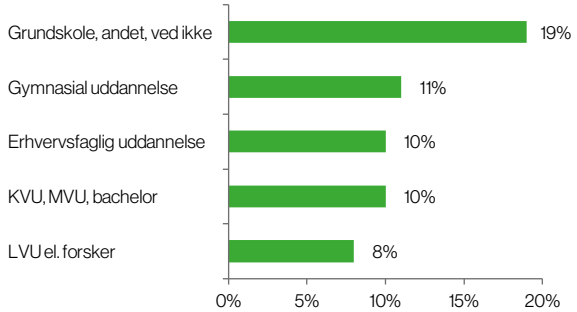

Note: n = 887.

Figur 2.10 Andelen af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer i henholdsvis 2015 og 2017, opdelt på indkomstintervaller.

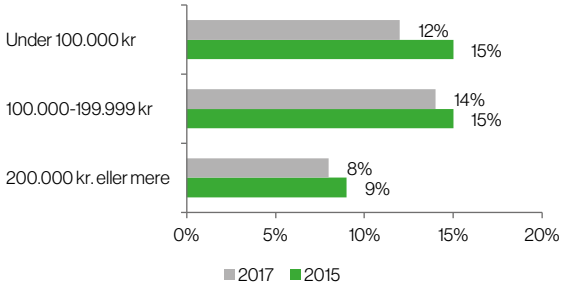

Note: n (2015) = 2.092, n (2017) = 1.925. Indkomstintervaller er baseret på de unges selvrapporterede personlige årlige indkomst før skat (brutto) i henholdsvis 2014 og 2016. Henholdsvis 0,5 % og 0,4 % har ikke svaret og indgår derfor ikke i beregningerne.

komsten af gentagne betalingsproblemer.[4] På bare to år er andelen af unge i lavindkomstgruppen faldet fra 15 % til 12 %. Det betyder, at der i 2017 er færre unge, som slås med betalingsproblemer i lavindkomstgruppen, end i mellemindkomstgruppen med årlige bruttoindkomster mellem 100.000 og 200.000 kr., hvor 14 % i 2017 har oplevet gentagne betalingsproblemer. Generelt skal der både i 2015 og 2017 en indkomst på over 200.000 kr. til, før det har en beskyttende virkning på de unge. Det understreger, at betalingsproblemer ikke alene er et fattigdomsproblem. Lavindkomstgruppen, i særdeleshed, kan dog være meget polariseret, da den indeholder både de hjemmeboende teenagere, hvor forældrene ofte afholder de fleste faste udgifter, og de allerfattigste udeboende.

2.4 Opsamling

I dette kapitel fremgik det, at færre unge siden 2015, har misligholdt gæld. Samtidig står det klart at hver niende unge – hele 11,4 procent – har svært ved at betale deres regninger. Det fremgår, at gentagne betalingsproblemer opstår hos alle grupper af unge. Der er dog store familiemæssige, uddannelsesmæssige, beskæftigelsesmæssige og boligmæssige forskelle på, om unge har gentagne betalingsproblemer. Der er også mindre geografiske og indkomstmæssige forskelle, mens køn og alder statistisk set, er uden betydning for unges betalingsproblemer. Det kan konstateres, at betalingsproblemer har en social slagside.

Meget glædeligt er det, at andelen af unge med betalingsproblemer er faldet siden 2015, blandt gruppen med de allerlaveste indkomster, der eksempelvis kan være hjemmeboende SU-modtagere. Lav indkomst er ikke i sig selv lig med dårlig økonomi.

Boks 2.4 lister de stærkeste tendenser i de ovennævnte analyser af unge med betalingsvanskeligheders demografiske, og socioøkonomiske profil. Ud over de enlige forsørgere, er det de mest marginaliserede unge, i forhold til uddannelse og beskæftigelse, der oftest har gældsproblemer. De unge, som kun sjældent har betalingsproblemer, er de unge højtuddannede, og de unge som ejer deres egen bolig. Ud over at være højtuddannede, er disse unge et andet sted i deres livscyklus end mange af de andre unge i undersøgelsen. De har afsluttet deres uddannelser, og de har etableret sig i egen bolig. Selvom betalingsproblemer optræder uafhængigt af alder, er det væsentligt for udviklingen af betalingsproblemer, hvor de unge befinder sig i deres livscyklus. En anden udlægning af det samme, kan dog

Boks 2.3
Eksempler på bruttoårsindkomster for unge

SU til hjemmeboende på ungdomsuddannelse: (afhænger af forældrenes indkomst og antal søskende under 18 år)	11.208 - 31.116 kr.
SU til udeboende på videregående uddannelse:	72.180 kr.
Kontanthjælp 25-29 år udeboende uden børn (eks. supplerende støtte):	86.184 kr.
Pædagogmedhjælper	274.000 kr.
Nyuddannet tømrer	376.000 kr.
Nyuddannet folkeskolelærer	445.000 kr.
Nyuddannet tandlæge	571.000 kr.

Note: Satser for SU og kontanthjælp er for 2017. Lønninger er gennemsnit fra 2016 inkl. pension, tillæg og værdi af personalegoder.
Kilder: Uddannelses- og Forskningsministeriet, Styrelsen for Institutioner og Uddannelsesstøtte (www.su.dk), Beskæftigelsesministeriet (www.bm.dk) og Undervisningsministeriet, UddannelsesGuiden (www.ug.dk).

være, at det er meget vanskeligt at etablere sig i egen bolig eller afslutte en lang, eller mellemlang, videregående uddannelse, hvis man har gentagne betalingsproblemer.

Sammenhængene, der er præsenteret her i kapitel 2, tager ikke højde for betydningen af andre karakteristika. De demografiske og socioøkonomiske karakteristika, er imidlertid ofte forbundet. Vi præsenterer derfor sidst i kapitel 3, en samlet model for sandsynligheden for at have betalingsproblemer. Modellen viser effekten af det enkelte karakteristika, når der tages højde for de øvrige. Modellen inkluderer også betydningen af unges individuelle, og sociale økonomiske udfordringer, som præsenteres i kapitel 3.

Noter

1 Vi har forsøgt at få opdaterede tal for udviklingen i antal registreringer hos Debitor Registret, men vi har ikke modtaget dem inden for denne rapports produktionsperiode.

2 www.statistikbanken.dk og egne beregninger af et 95% konfidensinterval.

3 Herved er fordelingen af unge med betalingsproblemer ikke fuldt ud sammenlignelige med uddannelsestallene fra *Ungdomsliv på kredit* (Forbrugerrådet Tænk, 2015), hvor uddannelsessøgende indgik med deres igangværende uddannelse, mens de øvrige unge indgik med deres seneste afsluttede uddannelse. Vi har denne gang valgt at sondre mellem igangværende og afsluttede uddannelser, da de afsluttede uddannelser på den ene side er bestemmende for de unges beskæftigelsesmuligheder og lønvilkår, mens de igangværende uddannelser på den anden side illustrerer omfanget af betalingsvanskeligheder på den enkelte uddannelsestype, som er relevant fx i forhold til at målrette en forebyggende indsats.

4 $p \leq 0{,}01$.

Boks 2.4

Hvilke 18-30-årige har gentagne betalingsproblemer? Demografisk og socioøkonomiske karakteristika

Følgende har særlig hyppigt gentagne betalingsproblemer:	
Enlige unge med børn	38%
Unge, der ikke har sluttet nogen form for uddannelse	32%
Unge, der har afsluttet en uddannelse, der ikke indgår i det ordinære uddannelsessystem	28%
Unge udenfor beskæftigelse (på overførselsindkomst)	24%
Unge, der er i gang med uddannelse på grundskoleniveau eller andet udenfor det ordinære uddannelsessystem	19%

Følgende har særlig sjældent gentagne betalingsproblemer:	
Unge med andelsbolig	5%
Unge med ejerbolig	6%
Unge, der har afsluttet en mellemlang videregående uddannelse/bachelor	7%
Unge, der har afsluttet en lang videregående uddannelse eller ph.d.	4%

Kapitel 3:

Økonomiske udfordringer forbundet til unges livsstil, sociale forbrug og livsbegivenheder

I forbindelse med udarbejdelsen af *Ungdomsliv på kredit* i 2015, analyserede vi kvantitativt data og en række interviews med unge om deres privatøkonomiske adfærd, og betydningen af privatøkonomien i ungdomslivet. Her identificerede vi seks udfordringer, som de unge må håndtere, og som hver på sin vis kan bidrage til unges eventuelle betalingsproblemer, overgældsættelse og påbegyndelse af gæld, hvor nye lån optages til at dække udgifterne til gamle lån. Det er:

- Livsbegivenheder med økonomisk slagsside
- Impulsstyret forbrug
- Socialt betinget forbrug
- Lav netværksstøtte
- Dårlig økonomisk forståelse
- Aggressivt lånemarked

På det individuelle plan omtalte mange unge et *impulsstyret forbrug*. Kulturen mellem de unge kan også give problemer i form af et *socialt betinget forbrug*, der skruer op for de unges forventninger til, hvad der er almindelige, og - opleves som - nødvendige forbrugsgoder, eller som gør det vanskeligt at udvise økonomisk mådehold i sociale sammenhænge, da økonomiske begrænsninger kan være tabuiserede. De unge kan være bange for at gå glip af noget, eller blive ekskluderet. Hvor kulturen og omgangsformen i vennegruppen, kan være en udfordring for de unge, kan *lav netværksstøtte* imidlertid også være et problem. En del unge synes at være særligt økonomisk udsatte, fordi de mangler voksne eller jævnaldrende at drøfte deres økonomiske udfordringer, og beslutninger med, til at lære af, og måske få en håndsrækning af, hvis det kniber. Derudover er ungdomslivet kendetegnet ved en række *livsbegivenheder med økonomisk slagside,* og etableringsomkostninger. En del af disse livsændringer er forudsigelige, som fx, at man på et tidspunkt vil flytte hjemmefra. Men der er også uforudsete ændringer og medfølgende udgifter, som fx behovet for depositum til en lejlighed, når et kærestepar pludselig flytter hver til sit, eller manglende SU-indkomst, hvis man dropper ud fra sin uddannelse. Da ungdomslivet samtidig for mange - i særdeleshed de unge under uddannelse - er en periode med lav indkomst, og dermed ringe mulighed for at spare op, er en del unge ringe rustet til at klare de ændringer i indkomst og udgifter, der præger denne livsfase. En del unge gav også - indirekte eller direkte - udtryk for en *dårlig økonomisk forståelse*, som eksempelvis gjorde det vanskeligt for dem at overskue egen økonomi, eller gennemskue finansielle tilbud. Endelig finder vi i den anden ende af spekteret, på

det rent strukturelle niveau, et *aggressivt lånemarked og nem adgang til kredit*, der via en massiv markedsføringsindsats, i både det fysiske rum og på internettet, tilbyder de unge, at de kan finansiere deres forbrug via hurtige lån.

Vi fokuserer her på de fire førstnævnte udfordringstyper. I denne undersøgelse har vi ikke testet de unges økonomiske forståelse direkte. Talrige internationale studier har imidlertid påpeget, at der generelt er en ringe økonomisk forståelse i lande, som er sammenlignelige med Danmark. Dette gælder i særdeleshed blandt unge (se fx Cameron et al., 2013; Lusardi & Mitchell, 2011), og danske undersøgelser peger på det samme (Finansrådet, 2015; Penge- og pensionspanelet, 2016). Forskningen viser imidlertid en meget begrænset adfærdseffekt af indsatser rettet mod at hæve vidensniveauet (Fernandes et al., 2014)

Vi har i denne rapport heller ikke undersøgt betydningen af udbudssiden af lånemarkedet. Kreditmarkedet stiller med sine lånetilbud i betragteligt omfang rammerne, som de unge agerer inden for, og det er derfor meget væsentligt. Vi fokuserer imidlertid her på de individuelle og sociale udfordringer, hvor vi kan få et unikt indblik med selvrapporterede data fra de unge.

I dette kapitel vil vi undersøge udbredelsen, og konsekvenserne af disse udfordringer. Til sidst i kapitlet præsenterer vi desuden en samlet model for sandsynligheden for at have gentagne betalingsproblemer. Modellen tager på én gang højde for, både de demografiske og socioøkonomiske faktorer, beskrevet i kapitel 2, og de unges udfordringer i forhold til at opretholde en sund økonomi, som vi gennemgår i dette kapitel.

3.1 Livsbegivenheder, der rammer privatøkonomien

Ungdomslivet er kendetegnet ved store skift, hvoraf der til mange også er knyttet økonomiske ændringer. Ændringerne kan være permanente eller langvarige, som nedgang i indkomsten, når man påbegynder en uddannelse. Der kan også være øgede udgifter, når man flytter hjemmefra, og selv skal betale husleje og husholdning, eller hvis man får barn, der skal have vuggestueplads med mere. Der kan også være økonomiske konsekvenser af livsændringerne med karakter af engangsudgifter. Det kan være betaling af et depositum, når man flytter i lejlighed eller på kollegium, eller indkøb af en computer ved studiestart. Disse udgifter, eller nedgange i indkomst, kan i et vist omfang forudsiges, men der kan også indtræffe en lang række uforudsigelige hændelser med økonomiske konsekvenser. Det gælder, hvis man rammes af sygdom eller en ulykke, mister sit arbejde, hvis mobiltelefon eller hårde hvidevarer sætter ud, eller når et samlevende kærestepar går hver til sit.

Vi har spurgt de unge selv, hvad der er årsagen eller årsagerne til, at de ikke har kunnet betale alle deres regninger til tiden. Vi har efterfølgende inddelt svarene i tre overordnede kategorier, og en restkategori: Uforudsete begivenheder, forudsigelige begivenheder, anden adfærd og andre årsager. Figur 3.1 viser de grupperede årsager til betalingsproblemer. Samlet set skyldes de unges gentagne betalingsproblemer oftest en eller flere uforudsete begivenheder. Det er tilfældet for næsten tre ud af fire (71 %) med betalingsproblemer. Dernæst følger egen adfærd, som har forårsaget betalingsproblemerne for ca. halvdelen (53 %). Restkategorien af forskellige andre årsager, er også kilde til betalingsproblemerne for halvdelen af disse unge, mens en ud af fem (19 %) har betalingsproblemer pga. forudsigelige begivenheder.

Figur 3.1 Grupperede årsager til, at 18-30-årige har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

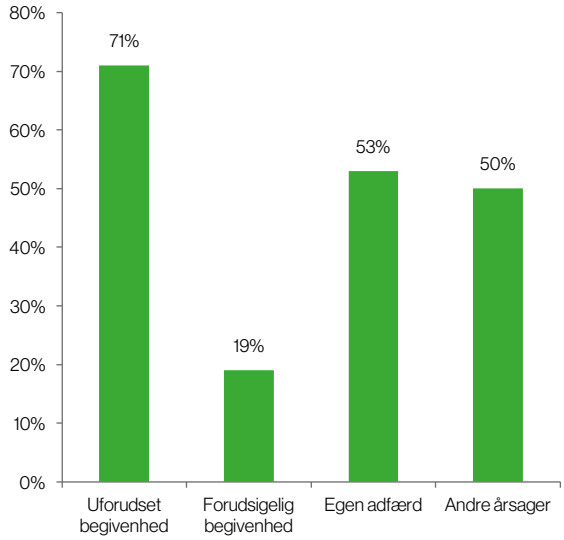

Note: n = 221. Den enkelte unge kan have angivet flere årsager, så procenterne summerer ikke til 100 %. To % af de unge husker ikke, hvorfor de ikke har betalt deres udgifter til tiden.

Figur 3.2 viser de specifikke årsager bag unges betalingsproblemer. Den hyppigste enkeltstående begivenhed er, at der er kommet uforudsete udgifter, som over halvdelen (55 %) af alle, helt eller delvist, lægger til grund. Uforudsete udgifter kan afspejle, at man har mistet overblikket over sin økonomi, men andre uforudsete begivenheder har mere rendyrket karakter af uventede hændelser med økonomiske konsekvenser. Næsten hver femte (18 %) tilfælde af gentagne betalingsproblemer hos unge skyldes, at den unge er ramt af fysisk eller psykisk sygdom, mens hver syvende (14 %) skyldes, at den unge har mistet sit arbejde eller er blevet sat ned i tid. Mindre hyppigt ligger der sygdom eller død i den nærmeste familie (6 %), brudte parforhold, hvor samlevende par flytter hver til sit (6 %), eller ulykker (4 %), bag de gentagne betalingsproblemer. Der er en signifikant tendens til, at uforudsete begivenheder mindre hyppigt er årsagen til betalingsproblemerne blandt de yngste (18-20-årige) i undersøgelsen. Selv blandt denne gruppe er de dog stadig årsag til over halvdelen (58 %) af de gentagne betalingsproblemer.[1]

Vi betragter flytninger, hvad end det er første gang en ung flytter hjemmefra, eller senere flytninger, som forudsigelige begivenheder, da man i kraft af lejeloven, osv., ikke kan blive sat på gaden uden varsel, om end man kan blive smidt ud hjemmefra, hvor man ikke har en kontrakt. Én ud af 10 (10 %) 18-30-årig med gentagne betalingsproblemer, har angivet, at deres gentagne betalingsproblemer skyldes, at de er flyttet hjemmefra, og omtrent den samme andel (11 %), har angivet, at problemerne skyldes en senere flytning.

Figur 3.2 Fordeling af oplyste årsager til, at 18-30-årige har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

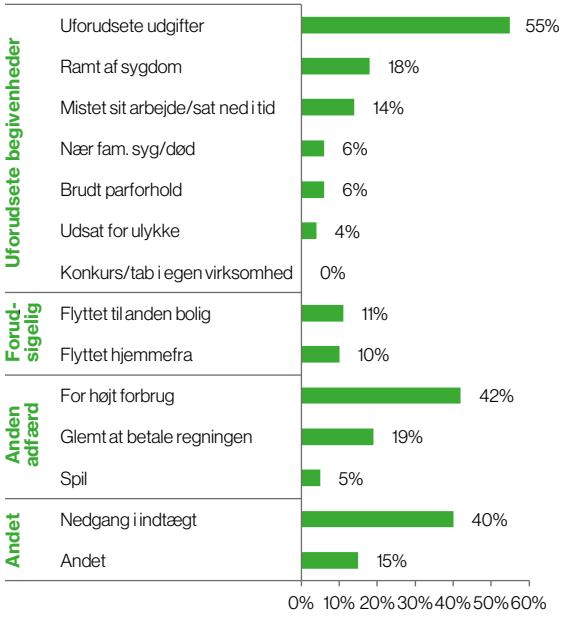

Note: n = 221. Den enkelte unge kan have angivet flere årsager, så procenterne summerer ikke til 100 %. To % af de unge husker ikke, hvorfor de ikke har betalt deres udgifter til tiden.

Kategorien 'anden adfærd' dækker egne handlinger, man typisk - modsat flytningen - kunne have undladt. Samlet set forklarer 53 % af de unge, deres gentagne betalingsproblemer med deres egen adfærd. Hele 42 % erkender åbent, at de har haft, hvad de selv definerer som et for højt forbrug. Som en af de unge skriver:

"Forkert brug af penge, typisk en masse dimsedutter, jeg egentlig ikke har brug for".

Senere i dette kapitel vil vi gå dybere ned i, hvordan unges forbrug kan opstå.

Forglemmelse af regninger er også en typisk årsag til gentagne betalingsproblemer, da én ud af fem unge (19 %) angiver denne forklaring. Dette resultat er på linje med resultaterne af kvalitative interviews fra *Ungdomsliv på kredit*, der viste, at det er meget almindeligt for denne aldersgruppe, at det smutter med at få betalt en enkelt regning i ny og næ. Det kan lige så vel skyldes dårligt overblik som dårlig økonomi (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Her er der dog ikke tale om enkeltstående tilfælde, da gentagne betalingsproblemer betyder, at den unge har været i restance med den samme regningstype flere gange. Unge mænd har signifikant hyppigere end unge kvinder, betalingsproblemer forårsaget af deres egne handlinger. Blandt mændene har 61 % begrundet deres gentagne problemer med årsager, der kan kategoriseres som egne handlinger, mens det er tilfældet for 46 % af kvinderne. Forskellen skyldes især, at det altovervejende er unge mænd, der har betalingsvanskeligheder, fordi de har spillet for mere end de havde råd til. Der er intet, der tyder på, at de unge generelt får mere kontrol over deres egen adfærd med alderen, og handler mere veloervejet i et økonomisk perspektiv; i hvert fald er der ingen statistisk sammenhæng mellem de unges alder, og hvorvidt deres betalingsproblemer skyldes egne handlinger.

Restkategorien 'andet' i figur 3.2 indeholder bl.a. nedgang i indtægt. Nedgang i indtægt kan både være forudset, hvis man eksempelvis mister en lønindkomst, og kommer på SU ved studiestart, og uforudset, hvis man eksempelvis dropper ud af studiet og ikke længere er SU-berettiget. Det kan også være bestemt af egen adfærd, hvis man har valgt at arbejde mindre. Da vi ikke kender årsagen til indtægtsnedgangen, har vi kategoriseret den som andet. Blandt de unge med

“

Forkert brug af penge, typisk en masse dimsedutter, jeg egentlig ikke har brug for.

Ung i survey-besvarelse

gentagne betalingsproblemer, angiver 40 %, at det helt eller delvist skyldes nedgang i indtægt. Femten procent af de unge har ikke kunnet placere årsagen til deres betalingsproblemer i de givne kategorier. Disse unge som har svaret 'andet', forklarer oftest deres betalingsproblemer med en meget lav eller helt manglende indkomst fx SU eller kontanthjælp, fejl eller forsinkelser i udbetalingen af løn eller SU, svingende indkomst, rejser eller studieophold i udlandet, eller restskat.

En væsentlig pointe omkring årsagerne til betalingsproblemer er, at de ofte opstår ved et sammenfald af flere forhold eller begivenheder. De unge med gentagne betalingsproblemer, har således opgivet op til ni forskellige medvirkende årsager. Ved 27 % af de gentagne betalingsproblemer, er der kun angivet én årsag, og ved 34 % er der angivet to årsager. De resterende 39 % af gentagne betalingsproblemer er opstået ved en kombination af tre til ni forskellige - og ofte forbundne - årsager.

Livsbegivenheder indgår ikke i den samlede model for betalingsproblemer, da vi ikke har kendskab til forekomsten af forskellige livsbegivenheder med økonomisk slagside for unge uden betalingsproblemer.

3.2 Impulsstyret forbrug

Lav selvkontrol, i form af impulsstyring, er et personlighedstræk, der generelt påvirker unges liv negativt, da det har vist sig, at det øger sandsynligheden for en negativ udvikling på en række punkter (se f.eks. Farrington & Welsh, 2007). På det privatøkonomiske område, er der påvist, at impulsivitet øger sandsynligheden for at have forbrugslån (Ottaviani & Vandone, 2011), ligesom manglende selvkontrol øger sandsynligheden for shoppingafhængighed, der igen øger sandsynligheden for at have gæld (Achtziger et al., 2015). Fra den psykologiske litteratur ved vi, at et impulsivt forbrug kan have karakter af en afhængighedslidelse med en sygelig købetrang (Black, 2007). Internationale studier estimerer, at op mod 6 % af befolkningen lider af shoppingafhængighed (ibid.). Samtidig ved vi fra *Ungsdomsliv på kredit*, at impulsivitet og manglende selvkontrol i købesituationer, er vidt udbredt blandt unge danskere, da næsten halvdelen tilkendegav, at de havde disse træk (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Når vi taler om et impulsivt forbrug, er der hermed tale om et kontinuum fra decideret shoppingafhængighed til uplanlagte, men ikke nødvendigvis ukontrollerede køb. Uplanlagte køb kan være egentlige impulskøb, der er spontane beslutninger udløst af følelser, fx med det formål at lindre en negativ sindsstemning. Men uplanlagte køb kan også være opportunistiske køb, dvs. rationelle beslutninger fremkaldt af stimuli (Massara et al., 2014), som hvis man køber havregryn, fordi man ser de er på tilbud, og man alligevel skulle have købt havregryn i næste uge. Når vi i det følgende behandler de unges fordeling på enkeltstående spørgsmål om impulsstyret forbrug, har vi ikke mulighed for at sondre imellem sygelig købetrang, impulskøb og op-

Figur 3.3: 18-30-åriges vurdering af, hvor godt forskellige udsagn om impulsivt forbrug passer på dem.

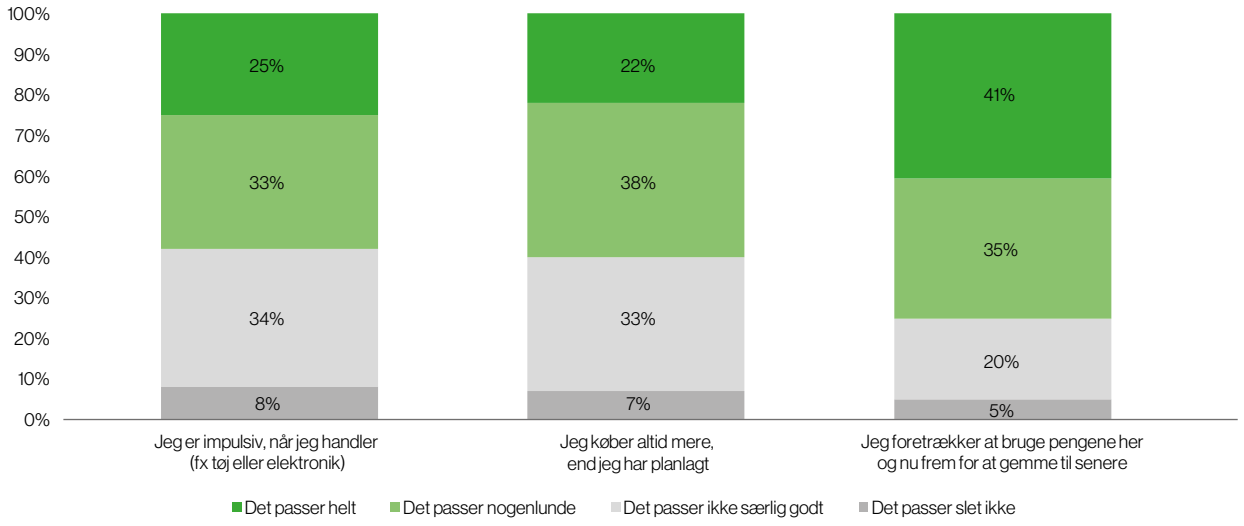

Note: n (Impulsiv, når jeg handler) = 1908, n (køber mere end planlagt) = 1902, n (foretrækker at bruge pengene her og nu) = 1875.

portunistiske køb. Vi må betragte hele kontinuummet af impulsivt forbrug under ét. Vi vil dog efterfølgende konstruere et samlet mål, så vi mere validt kan identificere et problematisk impulsstyret forbrug.

Figur 3.3 viser, at unge danske voksne i betragteligt omfang lader deres forbrug styre af umiddelbare impulser, frem for af langsigtet planlægning. En tredjedel (33%) af de unge vurderer, at det passer nogenlunde på dem, at de *altid* køber mere end planlagt, og 7% vurderer, at det passer helt på dem. Samlet set får 40% af de 18-30-årige altså typisk mere end planlagt med i kurven, når de har købt ind eller handlet på internettet. Det er altså helt normalt blandt denne aldersgruppe at lade impulserne styre frem for eventuelle indkøbssedler, eller budgetter. De unge er tilmed fuldt ud bevidste om, at de har et impulsstyret forbrug. Samlet set angiver 42%, at det passer helt eller nogenlunde på dem, at de er impulsive, når de handler. Der er sket et signifikant fald i andelen af unge, der opfatter sig selv som impulsive, når de handler, da andelen er faldet fra 46% i 2015, til 42% i 2017.[2] Andelen, der altid køber mere end planlagt er til gengæld nogenlunde uændret i løbet af de to år.

Endelig viser figur 3.3, som det også blev nævnt i afsnittet om opsparing, at en fjerdedel (24%) af de unge samlet set foretrækker at bruge deres penge her og nu, frem for at gemme til senere, fx ved at sætte til side til opsparing og pension. Denne gruppe giver særligt plads for deres impulsivitet ved at undgå at lægge bindinger på deres økonomi.

Der er visse kønsforskelle i forhold til, hvordan impulsivitet udfolder sig i en forbrugssammenhæng. Kvinder oplyser signifikant oftere end mænd, at det passer helt eller delvist, at de altid køber mere end planlagt (45% vs. 34%).[3] Mænd derimod, oplyser signifikant oftere, at de foretrækker at bruge deres penge her og nu frem for at gemme til senere (29% vs. 21%).[4]

Da impulsivitet kan betragtes som et bagvedliggende personlighedstræk ved de unge, som påvirker deres adfærd, har vi konstrueret et samlet indeks til at måle de unges grad af impulsivt forbrug. Formålet hermed er at identificere den del af de unge, hvor impulsivitet er styrende i alle de købesituationer, vi har afdækket. Ud fra definitionen i boks 3.1, har 15% af 18-30-årige, et problematisk impulsstyret forbrug. Et problematisk impulsstyret forbrug er imidlertid ikke det samme som en sygelig købetrang.

Selvom kønnenes impulsivitet udfoldede sig lidt forskelligt, i forhold til det enkelte spørgsmål, vi beskrev ovenfor, så er der ikke forskel på kønnenes grad af impulsstyret forbrug, når spørgsmålene betragtes under ét i indekset. Impulsivt forbrug afhænger heller ikke af de unges alder.

Der er stærk statistisk sammenhæng mellem impulsivt forbrug, og betalingsproblemer. Unge med et problematisk impulsivt forbrug, har således dobbelt så hyppigt oplevet gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år, sammenlignet med andre unge. En ud af fem

Boks 3.1
Sådan måler vi impulsstyret forbrug

Den unge har svaret 'det passer nogenlunde' eller 'det passer helt' til alle tre af følgende udsagn eller 'det passer helt' til to af spørgsmålene og 'ved ikke' til det tredje:

1. Jeg er impulsiv, når jeg handler (fx tøj eller elektronik)
2. Jeg køber altid mere end planlagt
3. Jeg foretrækker at bruge pengene her og nu, frem for at gemme til senere (fx sætte til side til opsparing og pension)

Note: Da impulsivitet kan betragtes som et latent personlighedstræk ved de unge, er indekset konstrueret som et refleksivt indeks. Dette er uddybet i metodeappendiks.

(20 %) 18-30-årige med et problematisk impulsstyret forbrug, har gentagne betalingsproblemer, mens det er tilfældet for en ud af ti (10 %) blandt de øvrige unge.[5]

3.3 Socialt betinget forbrug

Vi ved fra tidligere undersøgelser, at især unge føler sig tilskyndet til forbrug for at være med i sociale sammenhænge (Lehtinen & Leskinen, 2005; McNeill, 2014; Wilska, 2003). Uden en dyr smartphone kan man opleve at være afkoblet fra den løbende kommunikation, der ofte foregår via sociale medier som Snapchat, Instagram og Facebook. Men også fysisk samvær, fx i byen, er forbundet med udgifter, og særligt i ungdommen, hvor man ofte kan være mere usikker, kan man være bange for at gå glip af noget, og dermed blive ekskluderet.

Vi har spurgt de 18-30-årige, om de ofte deltager i arrangementer med vennerne, selvom de ikke har råd. Samlet set har 20 % svaret, at det passer helt eller nogenlunde på dem. En femtedel har altså svært ved at sige nej til vennerne eller er bange for at gå glip af noget. Som illustreret i figur 3.4 er det dog langt mere udbredt at deltage i arrangementer, som økonomien ikke rækker til, blandt unge, der har gentagne betalingsproblemer end blandt andre unge (38 % vs. 18 %).[6]

Der er en klar tendens til, at det er vanskeligst for de yngste i undersøgelsen at melde fra til arrangementer, hvis økonomien ikke er til det. Desto yngre man er, desto mere tilbøjelig er man til at deltage, selvom man ikke har råd. Figur 3.5 viser, hvordan andelen af unge, der - velvidende, at de ikke har råd - deltager i sociale arrangementer, næsten halveres fra de unge er 18-20 år, til de er 27-30 år.

Vores analyser viser imidlertid, at et langt større problem for de 18-30-årige, end at sige nej til sociale arrangementer, er at kontrollere økonomien, når de først er ude med vennerne.

Samlet set angiver næsten halvdelen (46 %) således, at de ofte bruger flere pege end planlagt, når de er sammen med vennerne. Vender vi tilbage til figur 3.4, viser den, at betalingsproblemer også forekommer signifikant hyppigere blandt unge med denne form for socialt betinget forbrug. Op mod to tredjedele af unge, der glemmer eller tilsidesætter deres økonomiske begrænsninger, når de er ude med vennerne, har oplevet gentagne betalingsproblemer inden for det sidste år (63 % vs. 44 %).[7]

Unge mænd skubber lidt oftere økonomiske overvejelser i baggrunden i forbindelse med socialt samvær.

Figur 3.4 Andelen af 18-30-årige, der bruger flere penge end planlagt, når de er sammen med vennerne, eller deltager i sociale arrangementer, de ikke har råd til, opdelt på, om de har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

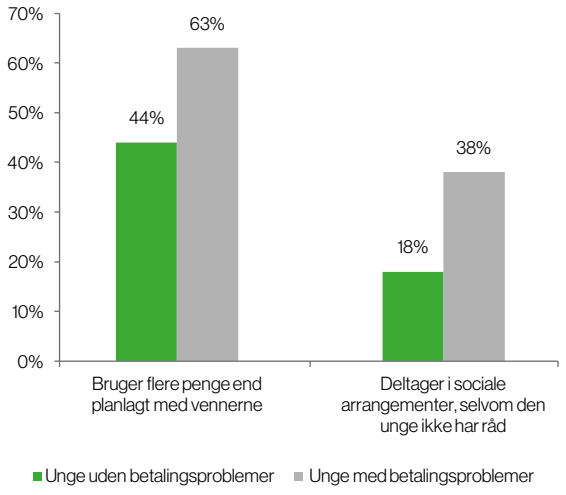

Note: n (bruger flere penge) = 1886, n (deltager selvom ikke råd) = 1901. Andelen, der er præsenteret, har svaret 'Det passer helt' eller 'Det passer nogenlunde' på udsagnene "Jeg bruger ofte flere penge, end jeg har planlagt, når jeg er sammen med mine venner (fx i byen)" og "Jeg deltager ofte i arrangementer med mine venner, selvom jeg ikke har råd (fx byture, går på café mv.)". To % har svaret 'ved ikke' og indgår ikke i beregningen.

Figur 3.5 Andelen af 18-30-årige, der deltager i sociale arrangementer, de ikke har råd til, opdelt på alder.

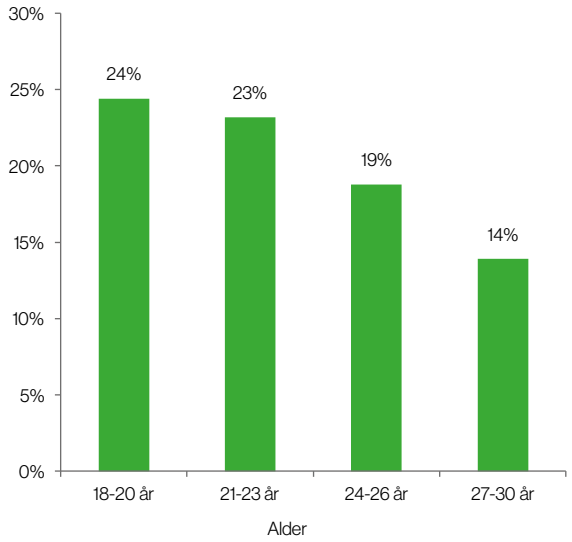

Note: n = 1901. Gamma = -0,189, p ≤ 0,001.

Boks 3.2
Sådan måler vi socialt betinget forbrug

Selvom tilsidesættelse eller forglemmelse af, hvad man har planlagt at bruge i selskabelige sammenhænge, er særdeles udbredt blandt unge voksne, har det ikke nødvendigvis alvorlige konsekvenser. Fremadrettet operationaliserer vi derfor en ung, som underlagt social betinget forbrug, hvis han eller hun både ofte deltager i sociale arrangementer uden at have råd, og ofte bruger flere penge end planlagt i sociale sammenhænge.

I undersøgelsen svarer signifikant flere af de unge mænd (51 %), at de kommer til at bruge flere penge end planlagt sammen med vennerne, sammenlignet med de unge kvinder (41 %).[8] Som en af de unge mænd beskriver det:

[Jeg har] "Brugt for mange penge på aktiviteter med mine kammerater. De er stor set alle tømrere eller lign., så de har bare flere penge til sig selv".

Hvis en ung fyr oplever, at det er hans tur til at give en omgang, siger han ofte ikke nej, selvom han måske ikke har råd. Eventuelle planer om ikke at bruge så mange penge tilsidesættes i situationen.

Socialt betinget forbrug, defineret som i boks 3.2, forekommer hos samlet set 15 % af 18-30-årige. Det er dog signifikant mere udbredt hos unge med betalingsproblemer, hvoraf ca. en tredjedel (31 %) er underlagt socialt betinget forbrug, mens det er tilfældet for 13 % af de øvrige unge.[9]

3.4 Manglende netværksstøtte: Når unge er alene om økonomien

Vi så i *Ungdomsliv på kredit*, at et godt socialt netværk, som man kan drøfte eventuelle økonomiske problemer med, i høj grad var med til at reducere risikoen for at have gentagne betalingsproblemer (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Vi vil denne gang afdække flere aspekter af unges sociale netværk og den ressource, der kan ligge her, i forhold til at forebygge betalingsvanskeligheder. Desuden vil vi lave et samlet mål for styrken af den enkeltes netværk.

Den støtte, unge modtager fra deres netværk, i forhold til at sikre deres privatøkonomi, går ofte langt ud over gode råd, og har en meget mere konkret form. Næsten halvdelen (44 %) af alle 18-30-årige får økonomisk støtte i form af lån eller tilskud fra deres forældre, eller andre nære familiemedlemmer. Den økonomiske støtte kan antage forskellige former som illustreret i figur 3.6.

Den økonomiske støtte fra forældre, eller andre nære familiemedlemmer, til deres børn, har relativt sjældent karakter af lån, idet 12 % af 18-30-årige låner penge af deres forældre efter behov. Størstedelen af støtten gives i stedet som økonomiske tilskud med forskellig grad af øremærkede formål, og forskellig

Figur 3.6 Andelen af 18-30-årige, der modtager forskellige former for økonomisk tilskud fra deres forældre eller andre nære familiemedlemmer, opdelt på støtteform.

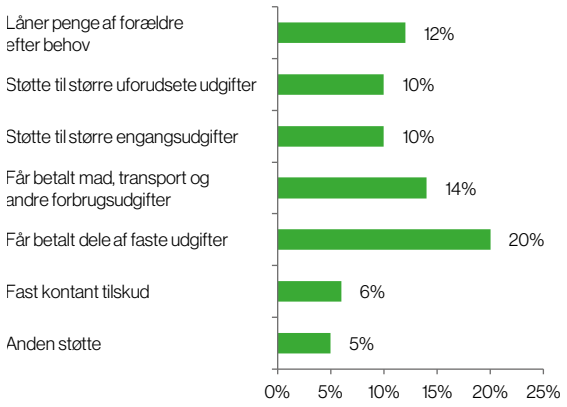

Note: n = 1932. Svarene er ikke gensidigt udelukkende, så den enkelte har kunnet angive flere støtteformer.

grad af regelmæssighed. Mest udbredt er det, at den unge får betalt dele af sine faste udgifter, som fx telefonregningen, som det sker for en ud af fem (20 %) unge. Det er også relativt almindeligt at få betalt mad, transport og andre forbrugsgoder, som en ud af syv (14 %) unge får.

Ikke alle har mulighed for at støtte børn eller børnebørn økonomisk. Vi har i denne undersøgelse alene spurgt til de unges egen økonomi og ressourcer, men en nyere undersøgelse af danske universitetsstuderende viser, at forældrebaggrunden er afgørende for de unges mulighed for at få økonomisk støtte (Analyse & Tal, 2015). Omkring trefjerdedele af studerende med forældre med lange, videregående uddannelser, kunne få økonomisk støtte, mens det var tilfældet for omkring en tredjedel af studerende med forældre, der højest havde en grundskoleuddannelse. Undersøgelsen viste også, at unge uden mulighed for at få økonomisk støtte optager flere forbrugslån (ibid.).

De unge har generelt en forventning om, at der ved potentielle økonomiske problemer, er hjælp at hente i deres netværk. Figur 3.7 viser bl.a. de unges vurdering af deres netværk, som ressource ved hypotetiske økonomiske problemer. De unge forventer altovervejende, at de ville kunne hente støtte i deres netværk, hvis de skulle få økonomiske problemer. Både i form af nogen at tale med, og i form af konkret hjælp. Fem ud seks (84 %) 18-30-årige mener, at de har et godt netværk, som de kan tale med, hvis de har økonomiske problemer. Ligesom fem ud af seks (82 %) mener, at deres venner og bekendte ville prøve at hjælpe dem, hvis de fik økonomiske problemer. Langt størstedelen af unge har hermed gode netværksmæssige ressourcer at trække på, hvis de skulle få økonomiske problemer, når kun én ud af seks vurderer, at de ikke har et godt netværk til henholdsvis at tale med, og at få hjælp fra, i en sådan situation.

Når de unge i stedet vurderer, hvilke ressourcer de kan bruge, og forholder sig til, hvor meget de i praksis trækker på deres netværk, tegner der sig imidlertid et lidt andet billede. Overordnet set oplyser 38 % af de unge, at de drøfter økonomiske beslutninger med andre for at sikre en sund økonomi. Det må formodes, at det ikke alene er netværkets eksistens, men også omfanget af netværkets involvering, der afgør betydningen for den unges privatøkonomi. En løbende indsigt i den unges økonomi kan danne grundlag for en bedre rådgivning end en sjælden inddragelse. Tabel 3.8 viser, hvor ofte 18-30-årige vender deres økonomi med deres partner, venner eller familie.

Omkring en tredjedel (31 %) af de unge vender deres økonomi med netværket mindst én gang om ugen, og yderligere en tredjedel (32 %) drøfter økonomien med netværket mindst én gang om måneden. Den sidste

Figur 3.7 Andel af 18-30-årige, der vurderer, at forskellige udsagn om netværk passer helt eller nogenlunde på dem.

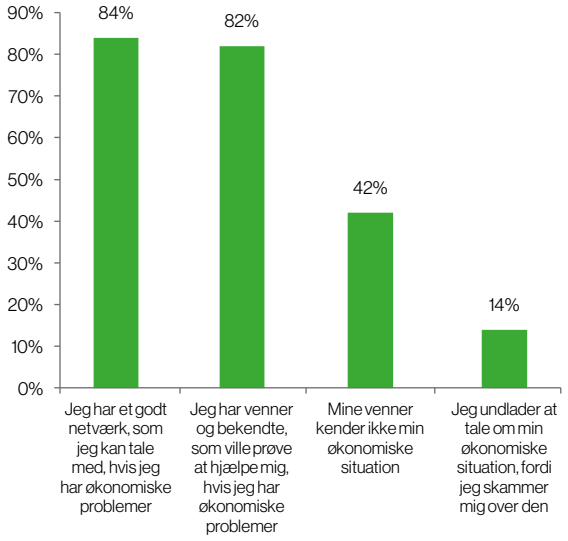

Note: n = 1932.

Figur 3.8 Hyppighed af, hvor ofte 18-30-årige vender deres økonomi med deres partner, venner eller familie.

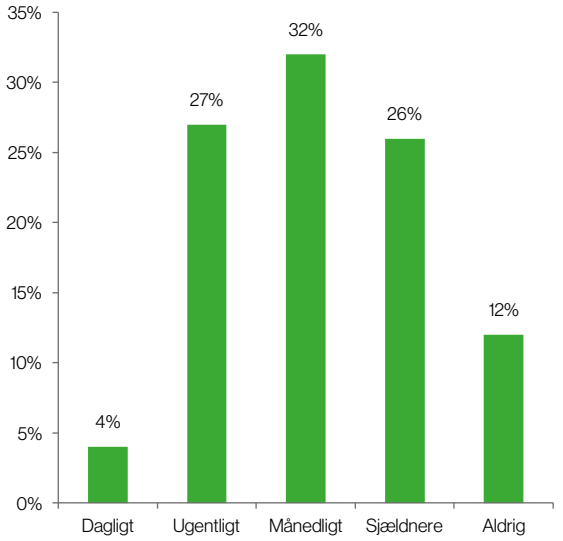

Note: n = 1932.

tredjedel aktiverer til gengæld kun sjældent deres netværk til at tale om deres økonomi, da 26 % vender deres økonomi med netværket sjældnere end månedligt, og hos 12 % af de unge, bliver økonomien aldrig drøftet med andre i deres umiddelbare netværk.

Selvom unge har et stort socialt netværk af venner, bekendte og familie, er det ikke ensbetydende med, at de aktiverer det i forhold til at få privatøkonomiske råd og støtte. Det kan skyldes, at unge synes, at privatøkonomi er uinteressant at beskæftige sig med eller, at privatøkonomi - i hvert fald økonomiske problemer - er et tabu, man ikke taler om. Uanset årsagen, så deler to ud af fem (42 %) 18-30-årige ikke oplysninger om deres økonomi med deres venner (figur 3.7). Når to tredjedele af de unge samtidig vurderer, at de vender deres økonomi med deres partner, familie eller venner mindst en gang om måneden, som beskrevet i figur 3.8, giver dette en indikation af, at det nok i højere grad er familien, og en eventuel partner, frem for vennerne, de taler økonomi med. For de unge hører økonomien til i privatsfæren.

For en mindre del af de unge, handler den manglende kommunikation med vennerne om deres privatøkonomiske situation, ikke om manglende interesse for, eller engagement i privatøkonomi, eller om at privatøkonomi generelt er tabu. Denne gruppe af unge (14 %) undlader at tale om deres økonomiske situation med deres venner, fordi de decideret skammer sig over den (figur 3.7). Det viser, at økonomiske problemer er et tabu, som man ikke omtaler blandt unge voksne. Det er ikke kun fraværet af netværkspersoner at drøfte sin privatøkonomi med, der kan være en udfordring, men også en manglende aktivering af de netværksressourcer, der måtte være til stede, fordi en del unge holder deres økonomiske vanskeligheder for sig selv. Unges generelle tilbøjelighed til ikke at dele deres økonomiske situation med vennerne, har ikke ændret sig signifikant siden 2015, og det har andelen, der undlader at tale om deres økonomiske situation pga. skam, heller ikke.

For at få et samlet billede af de unges netværksstøtte, som inkluderer både eksistensen af netværket, og om det bruges aktivt, konstruerer vi et indeks, der indikerer lav netværksstøtte, se boks 3.3.

Når lav netværksstøtte opgøres på denne måde, har 17 % af de 18-30-årige, lav netværksstøtte. Der er stærk statistisk afhængighed mellem de netværksmæssige ressourcer, og betalingsproblemer, da 28 % af unge med lav netværksstøtte, også oplever betalingsproblemer, mens det er tilfældet for 8 % af unge uden lav netværksstøtte.[10] Graden af støtte, der kan hentes i netværket, afhænger ikke af de unges alder. De unge kvinder henter lidt mere ud af netværket, eller deler mere med det, så de unge mænd har lidt hyppigere lav netværksstøtte (20 % vs. 16 %).[11] Der også statistisk af-

Boks 3.3
Sådan måler vi lav netværksstøtte

Vi definerer lav netværksstøtte som en situation, hvor den unge kan svare' ja', 'det passer nogenlunde' eller 'det passer helt' til mindst tre af følgende udsagn:

1. Jeg drøfter ikke økonomiske beslutninger med andre
2. Jeg drøfter aldrig min økonomi med sin partner, venner eller familie
3. Mine venner kender ikke til min økonomiske situation
4. Jeg undlader at tale om min økonomiske situation, fordi jeg skammer mig over den
5. Jeg har ikke et godt netværk, som jeg kan tale med, hvis jeg har økonomiske problemer
6. Jeg har ikke venner eller bekendte, der ville prøve at hjælpe mig, hvis jeg havde økonomiske problemer

“

Brugt for mange penge
på aktiviteter med
mine kammerater.
De er stor set alle
tømrere eller lign.,
så de har bare
flere penge til sig selv.

Ung i survey-besvarelse

hængighed mellem den unges boligtype, og graden af netværksstøtte.[12] Her kunne man forvente, at de unge, der fortsat bor hjemme hos forældrene, mindre hyppigt oplever lav netværksstøtte. Det gør de imidlertid ikke.

Desuden finder vi en stærk statistisk afhængighed mellem den familietype, de unge lever i, og graden af støtte i deres netværk.[13] Denne er afbilledet i figur 3.9.

Vi finder, at enlige generelt hyppigere oplever lav netværksstøtte end unge, der lever sammen med en partner. Vi finder også, at familier med børn generelt hyppigere oplever lav netværksstøtte, end familier uden børn, hvad end forsørgerne er enlige eller ej. Når disse to tendenser kombineres, ser vi en kraftig overrepræsentation af unge med lav netværksstøtte blandt de enlige med børn, hvoraf 42 % har få netværksmæssige ressourcer, der kan bidrage til at undgå eller afhjælpe økonomiske problemer.

3.5 Samlet model for risikoen for at få betalingsproblemer

Vi har i det foregående afsnit beskrevet forekomsten af forskellige økonomiske udfordringer blandt de 18-30-årige, og forekomsten af gentagne betalingsproblemer blandt de unge med økonomiske udfordringer. Vi vil nu præsentere en samlet model for at opleve gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år, som inkluderer alle de sociale baggrundsvariable, præsenteret i kapitel 2, og de økonomiske udfordringer, præsenteret i kapitel 3 samtidig. Herved får vi mulighed for at se, hvad de enkelte socioøkonomiske karakteristika, eller den enkelte økonomiske udfordring, bidrager med til risikoen for at opleve betalingsproblemer, når der samtidig tages højde for de andre karakteristika og udfordringer.

Den samlede model for unges sandsynlighed for at have haft gentagne betalingsproblemer, viser, at de socioøkonomiske faktorer: afsluttet uddannelse, beskæftigelse og indkomst, samt de økonomiske udfordringer: problematisk impulsstyret forbrug, underlagt socialt betinget forbrug og lav netværksstøtte, samlet set som variable, påvirker sandsynligheden for at have oplevet betalingsproblemer signifikant. Sociodemografiske faktorer, som region, køn, alder, familietype eller bolig, påvirker samlet set som variable, ikke sandsynligheden for at opleve betalingsproblemer, men også inden for disse faktorer, er der signifikante forskelle i sandsynligheden for betalingsproblemer for nogle af kategorierne.

Særligt interessant er det, at de økonomiske udfordringer alle har en signifikant selvstændig effekt på sandsynligheden for at have oplevet betalingsproblemer, når der tages højde for de øvrige variable i modellen. Selvom impulsstyret forbrug, socialt betinget forbrug og lav netværksstøtte afhænger af de øvrige variable i modellen, bidrager disse udfordringer til sandsynligheden for at få betalingsproblemer. Manglende netværksstøtte øger sandsynligheden for, at unge får betalingsproblemer med 16,2 %; Mere end noget andet forhold i modellen. Socialt betinget forbrug øger sandsynligheden for betalingsproblemer med 6,6 %, på trods af, at der er anvendt en grov operationalisering med kun to indikatorer. Impulsstyret forbrug i problematisk omfang, øger sandsynligheden for betalingsproblemer med 5,0 %. Har man både manglende netværksstøtte, er underlagt socialt betinget forbrug og har et problematisk impulsstyret forbrug, så øges sandsynligheden for at få betalingsproblemer med 28 % (dvs. 0,050 + 0,066 + 0,162).

Figur 3.9 Forekomsten af lav netværksstøtte blandt 18-30-årige, opdelt på familietype.

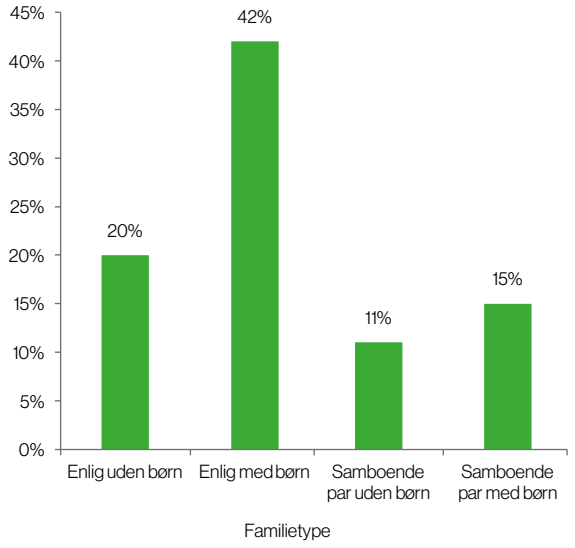

Note: n = 1932.

Boks 3.4
Sådan læses modellen

Modellen, der præsenteres i tabel 3.1, er en lineær sandsynlighedsmodel, udarbejdet ved hjælp af multipel regression. Det betyder, at koefficienterne kan tolkes som procenter. En positiv koefficient angiver, hvor meget en kategori øger sandsynligheden for, at den unge har oplevet betalingsproblemer sammenlignet med variablens referencekategori. En negativ koefficient angiver, hvor meget en kategori reducerer den unges sandsynlighed for at have oplevet betalingsproblemer sammenlignet med variablens referencekategori. Kvinder har eksempelvis 2,4 % større sandsynlighed for at have haft gentagne betalingsproblemer sammenlignet med deres referencegruppe, mænd. Køn har imidlertid ikke en signifikant effekt på betalingsproblemer, når vi tager højde for de øvrige faktorer i modellen (og derfor er der ingen stjerner i signifikanskolonnen ud for køn).

I forhold til de socioøkonomiske faktorer, finder vi, at alle uddannelseskategorier har større sandsynlighed for at opleve betalingsproblemer end referencegruppen, der har afsluttet en lang, videregående uddannelse, eller en forskeruddannelse. Den øgede sandsynlighed for betalingsproblemer er særligt stor for unge, der højest har gennemført folkeskolens 8.-10. klasse, en erhvervsuddannelse, en gymnasial uddannelse eller en uddannelse, der ikke kan indplaceres her. Disse uddannelsesgrupper har 7-14 % større sandsynlighed for betalingsproblemer, end unge med lange, videregående uddannelser eller en ph.d.

Alle beskæftigelseskategorier har signifikant større sandsynlighed for betalingsproblemer end referencegruppen af studerende. Det er ikke overraskende, i forhold til de unge ledige eller unge med anden beskæftigelse, der mere eller mindre selvvalgt står uden beskæftigelse, da de typisk har en begrænset indkomst fra overførsler, om nogen. Derimod er det overraskende, at studerende på trods af deres begrænsede indkomst, har mindre sandsynlighed for betalingsproblemer end unge lønmodtagere eller selvstændige. Det afspejler, at de studerende har andre ressourcer, der også betyder noget ift. at udvikle betalingsproblemer. Indkomst betyder dog også noget i sig selv ift. sandsynligheden for at få betalingsproblemer. Både de unge i lavindkomstgruppen (op til 99.999 kr.), og i mellemindkomstgruppen (100.000-199.999 kr.), har større sandsynlighed end højindkomstgruppen. Forskellen er dog kun signifikant i forhold til mellemindkomstgruppen.

I forhold til de socio-demografiske forhold, er der ingen signifikant forskel i sandsynligheden for betalingsproblemer, baseret på hverken de unges køn eller alder. Derimod viser vores analyser, at 18-30-årige, som bor i ejer- eller andelsbolig, har signifikant mindre sandsynlighed for at få betalingsproblemer sammenlignet med unge i lejeboliger. Kausalrækkefølgen kan dog lige så vel være omvendt, da unge med betalingsproblemer måske ikke bliver fundet kreditværdige, og dermed kan de ikke tage de fornødne lån til at købe andels- eller ejerbolig.

Den lineære sandsynlighedsmodel viser også, at familietype påvirker sandsynligheden for betalingsproblemer. Enlige med børn har langt større risiko for at have haft gentagne betalingsproblemer sammenlignet med de unge, der lever i andre familietyper (14,9 % større).

Sluttelig vender vi os mod de regionale forskelle. Vi fandt i de tidligere bivariate analyser (kap. 2), at region Syddanmark, i 2017, var den region med den største andel af unge med betalingsproblemer, men når vi tager højde for andre forhold samtidig i modellen i tabel

Tabel 3.1 Lineær sandsynlighedsmodel for om 18-30-årige har oplevet gentagne betalingsproblemer i løbet af det sidste år.

VARIABEL (referencegruppe)	KATEGORI	KOEFFICIENT	SIG. (forskel til ref.)	SIG. SAMLET
Region (Midtjylland)	Sjælland	0,015		
	Syddanmark	0,035		
	Nordjylland	0,002		
	Hovedstaden	0,042	*	
Køn (Mand)	Kvinde	0,025		
Alder (27-30 år)	18-20 år	0,006		
	21-23 år	0,021		
	24-26 år	0,025		
Familietype (enlig uden barn)	Enlig m. barn	0,149	*	
	Par m. barn	0,020		
	Par u. barn	-0,001		
Bolig (leje)	Ejerbolig	-0,052	*	
	Andel	-0,065	*	
	Bor hjemme	-0,024		
	Anden bolig	0,015		
Afsluttet uddannelse (Lang videregående /ph.d.)	Grundskole eller mindre	0,118	**	**
	Gymnasial uddannelse	0,070	*	
	Erhvervsuddannelse	0,113	***	
	Kort videregående	0,086		
	Mellemlang videregående/ bach.	0,035		
	Andet/ ved ikke	0,142	*	
Beskæftigelse (studerende)	Lønmodtager el. selvstændig	0,039	*	***
	Ledig, kontanthjælp, førtidpens.	0,105	***	
	Andet (fx orlov, højskole, hjemmegående)	0,086	*	
Indkomst (200.000 kr. eller mere)	Op til 99.999 kr.	0,040		*
	100.000-199.999 kr.	0,061	**	
Problematisk impulsstyret forbrug		0,050	*	*
Underlagt socialt betinget forbrug		0,066	***	***
Lav netværksstøtte		0,162	***	***
Konstant		-0,129	**	

Note: n = 1925. R^2 = 0,108.

Boks 3.5

Regneeksempler: Sandsynlighed for gentagne betalingsproblemer

Julie på 25 år, der læser medicin på kandidatdelen og bor i lejelejlighed i Aarhus med sin kæreste. De har ingen børn. Julie tjener ca. 130.000 kr. årligt med SU og studiejob. Hun taler med kæresten og sine forældre om økonomiske beslutninger. Hun er hverken impulsiv eller underlagt socialt betinget forbrug.

Sandsynlighed for gentagne betalingsproblemer =-0,129 (konstant) + 0,025 (kvinde) + 0,025 (24-26 år) - 0,001 (par uden barn) + 0,035 (afsluttet bachelor udd.) + 0,061 (indkomst 100.000-199.999 kr.) = 2%

Jonatan på 19, der er i lære som mekaniker. Han bor hjemme hos sine forældre i Sønderjylland. Han har afsluttet 10. klasse, han tjener ca. 160.000 kr. om året. Han har et socialt betinget forbrug, når han går i byen med vennerne. Han snakker ikke økonomi med venner og familie. Hans forbrug er ikke impulsstyret.

Sandsynlighed for gentagne betalingsproblemer =-0,129 (konstant) + 0,035 (Syddanmark) + 0,006 (18-20 år) - 0,024 (bor hjemme) + 0,118 (afsluttet grundskole.) + 0,061 (indkomst 100.000-199.999 kr.) + 0,066 (socialt forbrug) + 0,162 (lav netværksstøtte) = 32%

3.1, viser det sig, at bopæl i region Hovedstaden øger sandsynligheden for betalingsproblemer mere end bopæl i nogen anden region. Unge voksne i hovedstaden har signifikant større sandsynlighed for at have haft betalingsproblemer i løbet af det seneste år sammenlignet med unge i region Midtjylland.

Modellen har en relativt lav forklaringskraft (R^2 = 0,108). Det afspejler, at betalingsproblemer findes bredt i alle dele af ungdomsbefolkningen, selvom de marginaliserede grupper er mere udsatte.

3.6 Opsamling

Vi har i dette kapitel analyseret udbredelsen af forskellige individuelle og sociale udfordringer, som unge kan have i forhold til deres hverdagsøkonomi. Resultaterne viser, at der ofte ligger uforudsete hændelser bag betalingsproblemer, men mange unge erkender også, at der ligger et for stort forbrug bag. Betalingsproblemer udløses ofte af en kombination af årsager.

Det er vidt udbredt blandt danske unge at have en grad af impulsstyret forbrug. Næsten halvdelen af kvinderne, og en tredjedel af mændene, *køber* altid mere end planlagt. Et socialt betingede forbrug præger også brede kredse i den danske ungdom. Hver femte går ud med vennerne, selvom de på forhånd ved, at de ikke har råd. Og det er især de yngste, der ikke vil gå glip af noget. Halvdelen af unge mænd har derudover svært ved at holde budgettet, når de er ude.

Flertallet af unge drøfter deres økonomi med deres netværk, men resultaterne peger på, at det nok oftest er familie og partner de inddrager, da to ud fem ikke har givet vennerne indsigt i deres økonomiske situation. Skam og tabu præger det privatøkonomiske område, som mange unge derfor oplever, at det er svært at tale om. Netværksstøtte spiller en afgørende rolle for, om man som ung har styr på sine penge. Men hver 10. ung oplever ikke, at de har nogen at drøfte deres økonomi med. Og 14 % af de unge skammer sig ligefrem over deres økonomi. Særligt enlige forsørgere mangler ofte netværksstøtte.

Desuden har vi undersøgt, hvad der typisk ligger til grund for gentagne betalingsproblemer hos danske unge, når vi inddrager både de demografiske og socioøkonomiske faktorer beskrevet i kapitel 2, og de unges individuelle og sociale udfordringer. Der viser sig flere klare tendenser.

Boks 3.6
Hovedresultater fra modellen for gentagne betalingsproblemer

Økonomiske udfordringer - i form af impulsivt forbrug, socialt betinget forbrug og manglende netværksstøtte - har signifikante selvstændige betydninger på sandsynligheden for at have oplevet gentagne betalingsproblemer i løbet af det sidste år.

Alle, som ikke har afsluttet en videregående uddannelse, har signifikant større sandsynlighed for at have oplevet betalingsproblemer sammenlignet med unge med en lang, videregående uddannelse.

Personer under uddannelse har signifikant lavere sandsynlighed for betalingsproblemer end både personer uden beskæftigelse, og lønmodtagere eller selvstændige.

Enlige med børn har signifikant større sandsynlighed for betalingsproblemer end enlige uden børn.

Både impulsstyret forbrug, socialt betinget forbrug og manglende netværksstøtte øger selvstændigt til risikoen for at have gentagne betalingsproblemer. Manglende netværksstøtte er det forhold, som har størst selvstændig betydning for udviklingen af betalingsproblemer. Enlige forsørgere har også en stærkt forøget sandsynlighed for betalingsproblemer.

Uddannelsesniveauet er en stærk indikator på, om man som ung har tjek på regninger og rudekuverter. Unge, som højest har afsluttet folkeskolen, unge med erhvervsuddannelser, og unge med uddannelser udenfor det ordinære uddannelsessystem, har især stor risiko for at have betalingsproblemer. Studerende har lavere risiko end andre beskæftigelsesgrupper. Unge med ejer- og andelsboliger har lavere sandsynlighed for betalingsproblemer end andre unge.

Der er større sandsynlighed for at få betalingsproblemer i hovedstaden end i Midtjylland. Når vi i kapitel 2 fandt, at der var flest unge med betalingsproblemer i Syddanmark, skyldes dette den sociale profil på de unge dér. Køn og alder påvirker ikke risikoen for betalingsproblemer signifikant.

Noter
1 Gamma = 0,267, $p \leq 0,05$.
2 $p \leq 0,05$.
3 $p \leq 0,001$.
4 $p \leq 0,001$.
5 $p \leq 0,001$.
6 $p \leq 0,001$.
7 $p \leq 0,001$.
8 $p \leq 0,001$
9 $p \leq 0,001$
10 $p \leq 0,001$.
11 $p \leq 0,05$.
12 $\chi^2 = 10,87$, df = 4, $p \leq 0,05$.
13 $\chi^2 = 29,59$, df = 3, $p \leq 0,001$.

Kapitel 4:

Unges økonomiske adfærd i hverdagen

I kapitel 2 så vi, at 1 ud 9 unge har gentagne betalingsproblemer. Vi så betalingsproblemernes sociale slagside, og hvordan særligt de ressourcesvage grupper, har svært ved altid at få betalt deres regninger til tiden. Samtidig er det en væsentlig pointe, at betalingsproblemer ikke alene er et fattigdomsproblem, men at det også findes blandt unge med eksempelvis højere indkomster og uddannelsesmæssige ressourcer. I dette kapitel forlader vi det strukturelle niveau, for at se nærmere på den privatøkonomiske hverdagspraksis, i form af adfærd og social interaktion, der enten ruster eller udfordrer unge i forhold til at opretholde en sund økonomi i balance.

Først undersøger vi, hvad unge gør for at gøre sig mindre økonomisk sårbare, og få kontrol over deres økonomi, i form af opsparing , budgetter mv. Dernæst analyserer vi, hvilke årsager de unge giver deres betalingsproblemer.

4.1 Unge sparer op

Selv en økonomi, hvor der er balance mellem indkomst og udgifter, er sårbar overfor uforudsete udgifter. Opsparing gør privatøkonomien robust, så man ikke får betalingsproblemer, og potentielle gældproblemer, hvis cyklen bliver stjålet, kæresten flytter, eller man mister sin arbejdsevne i en periode. Mange unge har imidlertid dårlige forudsætninger for at spare op, da de har relativt lave indkomster som uddannelsessøgende eller nyuddannede. Desuden er arbejdsløsheden, som beskrevet, højere blandt unge end blandt arbejdsstyrken som helhed (Danmarks Statistik, Statistikbanken, AULKP01). Blandt de 18-30-årige angiver 29 % da også, at de ikke sparer op i øjeblikket. Det kan på den ene side afspejle, at mere end en fjerdedel af de unge slet ikke ruster sig økonomisk. Det kan også være et udtryk for et midlertidigt ophold i opsparingen i en periode med en stram økonomi. Billedet af, at en relativ stor del af de unge gør sig økonomisk sårbare ved at fravælge opsparing, forstærkes dog af, at en næsten lige så stor andel (25 %) ikke sparer op, når de har muligheden.[1] Ligesom 24 % foretrækker at bruge pengene her og nu, frem for at sætte til side til senere, i form af opsparing og pension.[2]

Der er tale om et signifikant fald i andelen af 18-30-årige, der aktuelt sparer op sammenlignet med 2015, hvor 25 % ikke sparede op, da vi kontaktede dem (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Tallene er imidlertid ikke fuldstændigt sammenlignelige, da der er ændret på spørgsmålet og svarkategorierne

Unge, der ikke sparer op i øjeblikket, har signifikant oftere haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år, sammenlignet med unge, der sparer op (22 % vs. 7 %). Den manglende opsparing er dog ikke nødvendigvis årsag til betalingsproblemerne. Det kan lige så vel være, at unge med betalingsproblemer i ringere grad har mulighed for at spare op, eller at både manglende opsparing og betalingsproblemer er forårsaget af samme bagvedliggende årsag. Selv blandt unge med betalingsproblemer, er det ikke desto mindre næsten halvdelen (46 %), der alligevel finder overskud til at spare op. Blandt de unge, som faktisk sparer op, er det gennemsnitlige beløb, der sættes til side hver måned, dog signifikant mindre, hvis de unge har betalingsproblemer. Figur 4.1 viser, hvor meget de unge opsparere månedligt sætter til side, afhængigt af, om de har gentagne betalingsproblemer.

Blandt unge med betalingsproblemer, som sparer op, får 44 % gennemsnitligt sat under 500 kr. til side hver måned. Det samme er tilfældet for 19 % af unge opsparere uden betalingsproblemer. I den modsatte ende af spekteret, sparer en ud fem (20 %) unge uden betalingsproblemer, 4000 kr. eller mere op om måneden, dvs. at de kan lægge mindst 48.000 kr. til side om året, hvis de holder det aktuelle niveau året ud. Det samme gælder kun en ud af 32 unge med betalingsproblemer (3 %).

I forhold til, at unge voksne generelt har lave indtægter, kan det virke voldsomt at spare 4.000 kr. op hver måned. Det afspejler den store diversitet i de 18-30-åriges livssituation. Nogle bor hjemme, og har måske arbejde, så de kan spare op til længere rejser, højskoleophold, o. lign. Andre er udeboende, og skal klare sig på en SU eventuelt suppleret med et studiejob. Andre igen, er udeboende og færdiguddannede med en fuld lønindkomst.

Det er glædeligt, at en relativt stor andel af de unge sparer op på et givet tidspunkt, og dermed ruster sig mod økonomiske stød eller ændringer, og i særdeleshed, at det også gælder næsten halvdelen af de unge med betalingsproblemer. Samtidig viser vores analyser, at variationen blandt unge, der faktisk sparer op, er meget stor.

4.2 Budgetlægning, overblik og kontrol over privatøkonomien

Det er en forudsætning for at bevare eller opnå en sund økonomi, at man løbende har overblik over, om der er balance mellem indkomst og udgifter, og at man fastholder denne balance. Helt overordnet overvåger stort set alle unge, udviklingen i deres privatøkonomi i et vist omfang. Hele 97 % af de 18-30-årige tjekker, ifølge egne oplysninger, deres netbank mindst én gang om måneden. Det gælder uanset, om de har betalingsproblemer eller ej. Dette må siges at være et godt udgangspunkt for at have overblik over sin økonomi. Overvågning af bankkonti er dog ikke det samme som, at man kan kontrollere sin privatøkonomi. På trods af overvågningen via netbank, trækker 27 % af unge med betalingsproblemer deres konto eller kassekredit over *hver* måned. Overraskende nok er det samme tilfældet for 13 % af unge uden betalingsproblemer. For gruppen af unge, der gang på gang overtrækker deres konto eller kassekredit, uden det har udviklet sig til gentagne betalingsproblemer, kan være kendetegnet ved et overtræk sidst på måneden, som forsvinder, når lønnen eller SU'en går ind, så de hver måned alligevel ender med at få regningerne betalt. De kan også få støtte fra eksempelvis forældre,

Figur 4.1 Gennemsnitligt opsparet beløb pr. måned for 18-30-årige, der sparer op i øjeblikket, opdelt på, om de har gentagne betalingsproblemer eller ej.

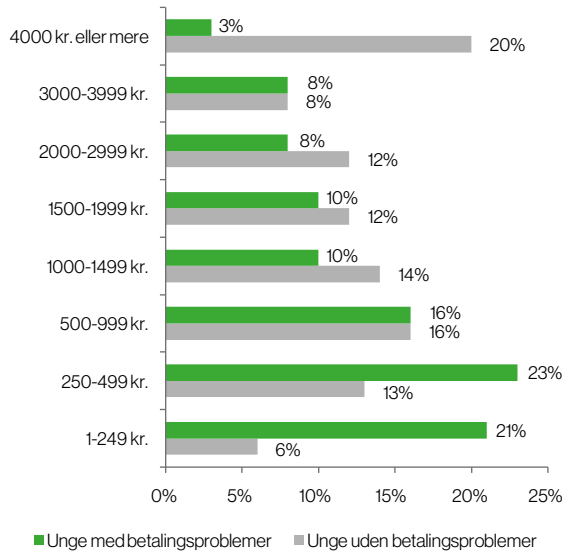

Note: n (betalingsproblemer) = 96, n (uden betalingsproblemer) = 1204.
Gamma = -0,396, p ≤ 0,001

når det kniber, eller have andre midler, de kan overføre. Med de gentagne overtræk får vi imidlertid en fornemmelse af, at her har at gøre med en sårbar gruppe lige under kategorien med gentagne betalingsproblemer, som ligger på kanten og kan væltes af udefrakommende hændelser eller fejldisponeringer.

Vi har spurgt, henholdsvis de unge med betalingsproblemer, og de unge uden betalingsproblemer, om de har nogle særligt gode vaner eller særlige ting, de gør for at sikre en sund økonomi. Svarene er illustreret i figur 4.2. En væsentlig faktor for at opnå, eller opretholde en sund økonomi, er overblik over, og kontrol med, hvordan pengene prioriteres. Et velkendt redskab til at opnå dette, er at udarbejde og overholde et budget. Figuren viser, at omtrent halvdelen af de unge (48-49 %) laver et budget, uanset om de i løbet af det forgangne år har oplevet gentagne betalingsproblemer.[3] Unge, som flere gange har oplevet ikke at være i stand til at betale alle deres udgifter, prøver ikke i højere grad end andre unge at få overblik og kontrol gennem et budget. Tallene for budgetlægning er imidlertid indsamlet efter, de unge har haft betalingsproblemer. Det er altså også muligt, at betalingsvanskelighederne faktisk har øget budgetlægningen til 48 % fra et lavere niveau for denne gruppe.

Figur 4.2 viser desuden, at der ikke er signifikant forskel på unge med, og uden, erfaringer med gentagne betalingsproblemer, i forhold til, hvor ofte de henholdsvis gør brug af en saldo-service, hvor de fx modtager en sms fra banken med saldoen på deres konto (13 % vs. 9 %), eller har løbende kontakt med banken (6 % vs. 4 %). De unge med gentagne betalingsproblemer har til gengæld, i højere grad end andre, gjort en række andre tiltag for at kontrollere deres økonomi. Hvad end det er selvvalgt eller pålagt af banken, så vælger de unge med betalingsproblemer signifikant hyppigere betalingsmidler, der ikke kan trækkes over. Der er her tale om redskaber, der ikke kræver den samme grad af løbende selvkontrol som at overholde et budget. Blandt unge med betalingsproblemer, har 43 % udskiftet betalingskortet med et kort, der ikke kan trækkes over, og 11 % betaler med kontanter i stedet for kort. Det er omtrent dobbelt så mange, som blandt de unge uden betalingsproblemer.[4] Ikke overraskende, er de unge med betalingsproblemer også signifikant mere optaget af at spare i hverdagen. Blandt de unge med betalingsvanskeligheder, skærer over halvdelen (54 %) forbrugsvarer som cigaretter, byture og tøjindkøb fra, og 20 % finder tips til at leve billigere, eller have en god økonomi fx på sociale medier, blogs, i magasiner, tv mv.[5] Det generelle billede er, at en del af de unge, der har oplevet betalingsproblemer, er mere optaget af at kontrollere deres økonomi, fx gennem bankservices, og gode økonomiske vaner eller leveregler, sammenlignet med andre unge.

Vi finder i dette kapitel, at unge generelt gør en del for at sikre sig økonomisk og bevare overblikket. Samlet set sparer to ud af tre op, halvdelen lægger et budget, og alle tjekker deres netbank. Færre unge med betalingsproblemer sparer op men selv blandt denne gruppe, lægger halvdelen penge til side hver måned. De unge med betalingsproblemer sparer dog typisk væsentlig mindre beløb op end de øvrige opsparere. Endvidere er det interessant, at de unge med betalingsproblemer oftere end andre - af nød eller lyst - tager forskellige initiativer med henblik på at sikre en sund økonomi. De har skåret forbrugsvarer fra, udskiftet betalingskortet, så der ikke er mulighed for overtræk, og de betaler oftere kontant.

Figur 4.2 Særlige tiltag for at sikre en sund økonomi blandt 18-30-årige opdelt på, om de har gentagne betalingsproblemer eller ej.

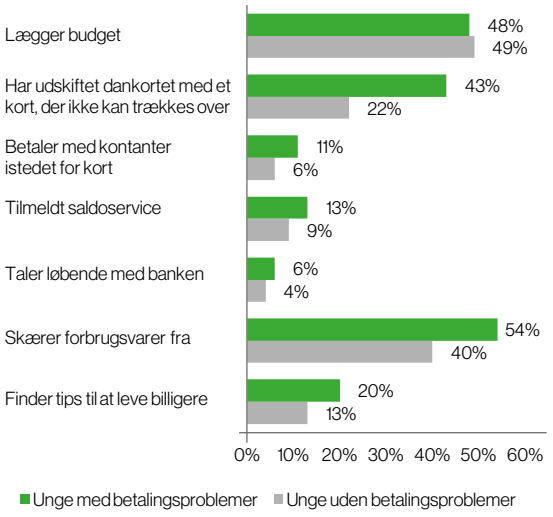

Note: n = 1932. Svar på spørgsmålet: "Gør du noget særligt for at sikre en sund økonomi"?

Noter

1 Spørgsmålet lød: "Gør du noget særligt for at sikre, at du har sund økonomi?"

2 De har svaret, at udsagnet "Jeg foretrækker at bruge mine penge her og nu frem for at gemme til senere (fx sætte til side til opsparing og pension)" passer helt eller nogenlunde på dem.

3 Samlet set er der 49 % af de 18-30-årige, der laver et budget i 2017. Dette svarer nogenlunde til de 51 %, der i 2015 angav, at det passer helt eller nogenlunde, at de holder styr på økonomien ved at lægge budget i hverdagen. Tallene er dog ikke fuldstændig sammenlignelige pga. det ændrede spørgsmål.

4 p (udskiftning af dankort) ≤ 0,001, p (betaler kontant) ≤ 0,01.

5 p (skærer forbrugsvarer fra) ≤ 0,001, p (finder tips til at leve billigere) ≤ 0,01.

“

Det generelle billede er,
at en del af de unge, der har
oplevet betalingsproblemer,
er mere optaget af
at kontrollere deres økonomi,
fx gennem bankservices,
og gode økonomiske vaner
eller leveregler, sammenlignet
med andre unge.

Kapitel 5:

Et liv med betalingsproblemer

Ungdomslivet fremstilles ofte som en tid, hvor man har det godt med sine venner. En tid med et stærkt helbred. Og en tid med oplevet mod på fremtiden. Men ungdomsårene kan desværre også være præget af bekymringer, søvnløse nætter, og oplevelsen af at stå på sidelinjen til et spændende liv, som andre unge fører, hvis pengene ikke rækker.

I *Ungdomsliv på kredit* så vi, at økonomiske udfordringer, i form af betalingsproblemer, er forbundet med forringet livskvalitet. De unge, der slås med økonomien, slås også med helbredsproblemer, sociale og materielle afsavn, mistrivsel og bekymringer. I dette kapitel vil vi følge op på, hvordan det er at leve med betalingsproblemer.

Vi analyserer først, hvordan det er gået med unges privatøkonomiske bekymringer, hvordan mistrivsel konkret manifesterer sig for unge med betalingsproblemer, deres selvvurderede helbred, og deres livstilfredshed. Dernæst undersøger vi, om unge med betalingsproblemer lider konkrete materielle og sociale afsavn, og hvordan dette har udviklet sig siden 2015.

5.1 Trivsel og økonomisk tryghed hænger sammen

Den enkeltes økonomiske tryghed afhænger af personens privatøkonomi, men også af de økonomiske konjunkturer, og de muligheder de giver, for eksempel i forhold til beskæftigelse. TrygFondens trygheds-måling viste, at 19 % af voksne danskere generelt var utrygge ved risikoen for at miste deres arbejde i 2017, og denne andel har kun været langsomt nedadgående siden finanskrisen (Andersen et al., 2017a). Blandt de danske studerende er tilliden til jobmulighederne på det fremtidige arbejdsmarked, imidlertid steget betragteligt i løbet af de senere år. Andelen af studerende, der er utrygge ved ikke at kunne finde arbejde efter studietiden, er på bare fire år faldet fra 53 % i 2013 til 39 % i 2017 (ibid.).

I vores undersøgelse belyser vi de 18-30-åriges overordnede bekymring for deres nuværende økonomiske situation, i henholdsvis 2015 og 2017. Det har vi gjort ved at bede dem placere sig på en skala fra 0 til 10, hvor 0 er 'slet ikke bekymret', og 10 er 'virkelig bekymret'. Vores analyser viser, at de unge generelt har et lavt bekymringsniveau. Overordnet set er bekymringerne

blevet signifikant mindre siden 2015. De unges gennemsnitlige score på skalaen fra 0 til 10 var 2,9 i 2015, og den var faldet til 2,5 i 2017.[1] Da beskæftigelse er altafgørende for de privatøkonomiske ressourcer, er det ikke overraskende, at den voksende optimisme, som Tryghedsmålingen har påvist, i forhold til unges forventninger til deres fremtidige beskæftigelsesmuligheder (ibid.), også smitter af i forhold til de unges generelle opfattelse af deres økonomiske situation.

Vi har i figur 5.1 inddelt de unges bekymringsscorer i kategorierne 'ingen bekymring', 'lav bekymring', 'moderat bekymring' og 'høj bekymring'. Og så har vi opdelt fordelingerne efter, om de unge har oplevet gentagne betalingsproblemer i året optil dataindsamlingen.

Figuren viser, at der både i 2015 og 2017 er et meget højt bekymringsniveau i forhold til den aktuelle økonomiske situation blandt unge med betalingsproblemer, mens størstedelen af de unge uden betalingsproblemer, er relativt ubekymrede i både 2015 og 2017. Tre fjerdedele (73 %) af de unge med betalingsproblemer, har i 2017 en moderat til høj grad af bekymring i forhold til deres økonomiske situation, mens det samme er tilfældet for under en fjerdedel (23 %) af de unge uden betalingsproblemer. Modsat er mere end en tredjedel (37 %) af de unge uden betalingsproblemer, slet ikke bekymrede for deres økonomiske situation, hvilket kun gælder for ca. en ud af 16 unge (6 %) med betalingsproblemer. Figur 5.1 viser dog også, at der både blandt unge uden betalingsproblemer, og blandt unge med betalingsproblemer, er sket en forskydning i retning af mindre bekymring i 2017 sammenlignet med 2015. Om end de privatøkonomiske bekymringer falder fra et meget højere niveau blandt unge med betalingsproblemer. På trods af det generelle fald i bekymringsniveau, er der fortsat 41 % af 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer, som har et højt niveau af bekymring i forhold til deres nuværende økonomiske situation. En bekymring som kan være en daglig stressfaktor med konsekvenser for livstilfredshed og helbred.

Vender vi os mod, hvordan trivselsproblemer forårsaget af de unges økonomi, konkret manifesterer sig i hverdagen, har langt de fleste unge uden betalingsproblemer slet ikke haft konkrete trivselsproblemer.

Figur 5.1 18-30-åriges bekymringsniveau i forhold til deres nuværende økonomiske situation i henholdsvis 2015 og 2017 opdelt på, om de unge har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

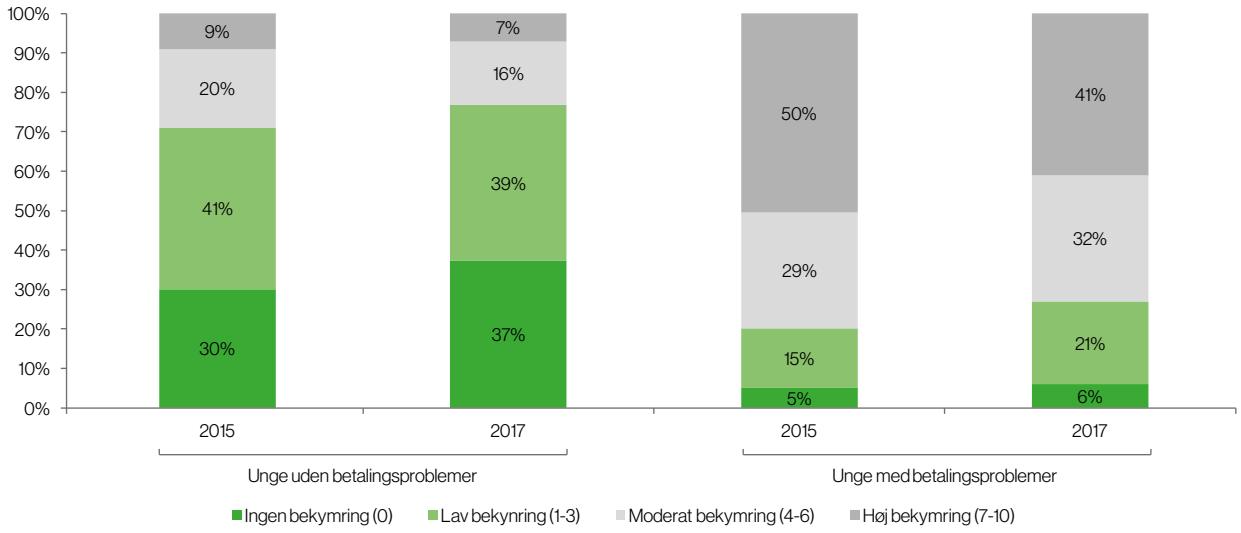

Note: n (2015) = 2078, n (2017) = 1920. Svar på spørgsmålet "Hvor bekymret er du overordnet set for din nuværende økonomiske situation?" Angivet på en skala fra 0-10, hvor 0 er 'slet ikke bekymret', og 10 er 'virkelig bekymret'.

Derimod oplever unge med betalingsproblemer signifikant mere mistrivsel ift. alle indikatorer.[2] De unge oplever oftere at have:

1. problemer med at sove
2. haft konflikter med familiemedlemmer eller deres partner
3. skammet sig over deres økonomiske forhold
4. undladt at åbne breve fra bank eller lånevirksomheder, fordi de ikke kan overskue situationen
5. følt sig forhindret i at deltage i sociale arrangementer

Blandt unge uden betalingsproblemer har 95 % ikke undladt at åbne et brev fra bank eller lign. og 65% -77% har ikke oplevet de øvrige oplistede trivselsproblemer. Figur 5.2 viser hyppigheden af forskellige former for økonomisk betinget mistrivsel blandt 18-30-årige, der har gentagne betalingsproblemer.

Det er relativt ualmindeligt – selv blandt unge med betalingsproblemer – at undlade at åbne de breve man modtager fra banker og andre lånevirksomheder, fordi man ikke kan overskue sin økonomiske situation. For en lille gruppe på samlet set 7 %, er det imidlertid noget dagligdags, der sker flere gange om ugen. At dømme efter omfanget af breve, er her antageligt tale om unge med alvorlige økonomiske problemer såsom misligholdt gæld. Det vil typisk være unge i denne gruppe, der modtager mange henvendelser fra forskellige kreditorer, og eventuelt også fra inkasso.

Unge, der har gentagne betalingsproblemer, har oftere økonomiske konflikter med deres partner eller familiemedlemmer, end unge, der ikke kæmper med betalingsproblemer. Hos 14 % af de unge med betalingsproblemer, opleves flere gange om ugen konflikter af denne type. Dertil har 17 % flere gange ugentligt problemer med at sove, fordi de tænker på deres økonomi, og 21 % har flere gange om ugen følt sig forhindret i at deltage i sociale arrangementer på grund af deres økonomi. Mest markant slår mistrivslen ud blandt de 18-30-årige, der har gentagne betalingsproblemer ved, at de skammer sig over deres økonomiske forhold, som 31% gør flere gange om ugen.

Hyppigheden af at undlade at åbne breve fra bank eller lånevirksomheder, fordi man ikke kan overskue sin økonomiske situation, er som den eneste indikator for mistrivsel, signifikant lavere i 2017 sammenlignet med 2015. Det er dog uvist i hvilken grad det skyldes, at de unge i 2017 i højere grad handler mere ansvarligt, og prøver at få overblik over situationen, og i hvor høj grad det skyldes, at kommunikationen i stigende grad er blevet digitaliseret. Vi modtager ganske enkelt færre fysiske breve fra bank og / eller lånevirksomheder end tidligere.

Gældsproblemer er stærkt forbundet med helbredsproblemer(se f.eks. Ahlström & Edström, 2014; Brown et al., 2005). Der er ikke nødvendigvis tale om en kausal relation, hvor gældsproblemerne forårsager helbredsproblemerne. Dårligt helbred kan også forårsage gældproblemer. Gældsramte kan eksempelvis opleve et større stressniveau, hvis de risikerer at blive sat ud af deres bolig, eller hvis de modtager truende henvendelser fra deres kreditorer eller inkasso. Vi så i rapporten *Ungdomsliv på kredit*, at sammenhængen mellem gæld

Figur 5.2 Hyppighed af trivselsproblemer, der skyldes økonomi, blandt 18-30-årige med gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

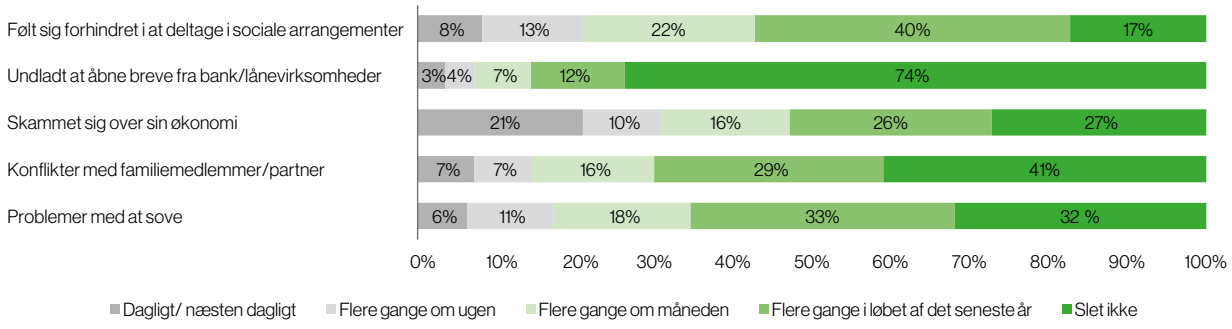

Note: n = 221.

og helbred også findes, når gæld defineres blødere som 'gentagne betalingsproblemer' (Forbrugerrådet Tænk, 2015). Figur 5.3 viser sammenhængen mellem gentagne betalingsproblemer, og selvvurderet kvalitet af helbredet blandt 18-30-årige i 2017.

Unge med betalingsproblemer vurderer deres helbred signifikant ringere end unge uden betalingsproblemer.[3] Under halvdelen (41 %) af de unge med betalingsproblemer synes, deres fysiske og psykiske helbred er godt eller virkelig godt. Til sammenligning synes to ud af tre (66 %) unge uden betalingsproblemer, at de har et godt eller virkelig godt helbred. Særligt de unge, der vurderer deres fysiske og psykiske helbred som 'dårligt' eller 'meget dårligt', er stærkt overrepræsenterede blandt gruppen af unge voksne med gentagne betalingsvanskeligheder. Næsten en fjerdedel (23 %) af disse unge mener, deres helbred er 'dårligt' eller 'meget dårligt'.

Sammenhængen mellem betalingsproblemer og helbred er uforandret, når vi sammenligner med analyserne fra 2015 (Forbrugerrådet Tænk, 2015).

Figur 5.3 Fordeling af 18-30-åriges selvvurderede fysiske og psykiske helbred opdelt på, om de har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

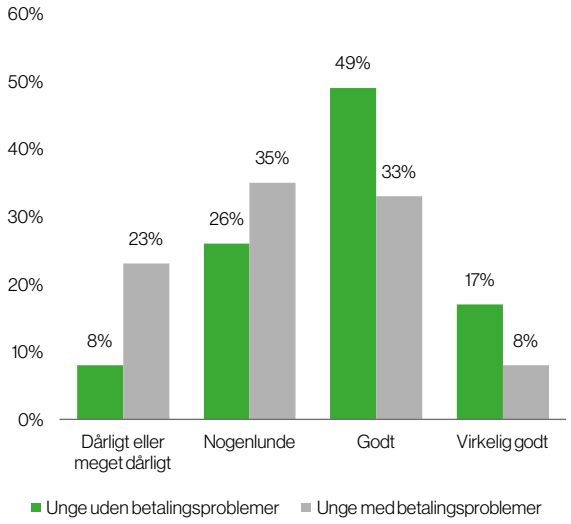

Note: n = 1929.

Privatøkonomiske udfordringer koster også på de unges generelle livstilfredshed. Vi har bedt de unge placere sig på et billede af en stige, hvor trin 10 betyder 'det bedst mulige liv' og trin 0 betyder 'det værst tænkelige liv'. Fordelingen af livskvalitetsscorer er afbilledet i figur 5.4.

Langt størstedelen af unge uden betalingsproblemer, fordeler sig i den øverste halvdel af livstilfredshedsskalaen, og flest har placeret sig på enten 7 eller 8. Kun 15 % af de unge uden betalingsproblemer har placeret sig fra trin 0 til 5, der betragtes som lav livstilfredshed. Unge med betalingsproblemer fordeler sig mere jævnt over hele livstilfredshedsskalaen, bortset fra de ekstreme værdier i hver ende af skalaen. To ud af fem unge med betalingsproblemer befinder sig på trin 0 til 5, og har lav livstilfredshed. Unge med betalingsproblemer har i gennemsnit en livstilfredshedsscore på 5,8 på denne skala, hvilket er markant lavere end unge uden betalingsproblemer, der i gennemsnit scorer 7,2.[4] Livstilfredsheden blandt unge generelt, og unge med betalingsproblemer, har ikke ændret sig nævneværdigt siden 2015.

Figur 5.4 18-30-åriges livstilfredshed på en skala fra 0-10 opdelt på, om de har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af det seneste år.

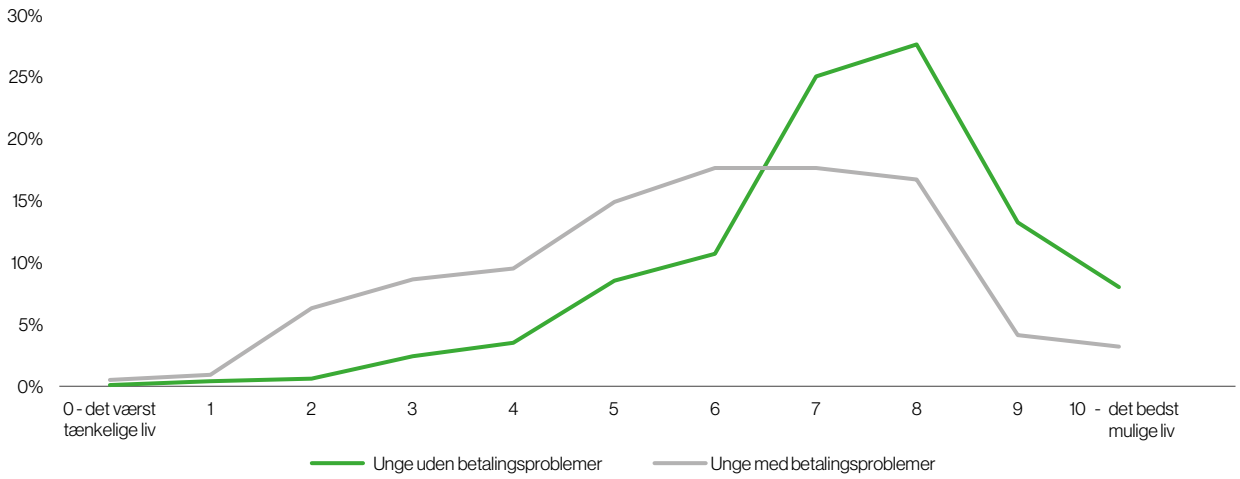

Note: n = 221.

5.2 Betalingsproblemer giver materielle og sundhedsmæssige afsavn

Foruden øgede bekymringer, reduceret trivsel og ringere helbred, kan gentagne betalingsproblemer i starten af voksenlivet også medføre en række konkrete velfærdsmæssige afsavn. Der kan både være tale om materielle afsavn, og sociale afsavn. De materielle afsavn kan være manglende mulighed for at anskaffe enten dagligvarer, eller mere eller mindre nødvendige forbrugsgoder, men det kan også være manglende mulighed for at få sundhedsydelser, som at gå til tandlæge eller at købe lægeordineret medicin. Materielle afsavn er forbundet med en række umiddelbare gener, men der kan også være langsigtede helbredsmæssige konsekvenser. Det gælder, hvis de unge ikke har råd til at prioritere sund mad, eller syge unge ikke tager den rette medicin, og den opslidende effekt af løbende stress. Figur 5.5 viser fordelingen af unge med og uden betalingsproblemer, der har måttet fravælge en række materielle, og sundhedsmæssige goder i løbet af det seneste år, fordi de ikke havde råd.

Samtlige former for materielle afsavn forekommer langt hyppigere blandt unge med betalingsproblemer.[5] Flertallet af unge med betalingsproblemer har undladt at gå til tandlæge i løbet af det seneste år (64 %), eller at udskifte tøj eller sko, selvom det er slidt, fordi de ikke havde råd (60 %). Der er dog også relativt almindeligt blandt unge uden betalingsproblemer at nedprioritere tandlægebesøg, nyt tøj eller nye sko for at få økonomien til at hænge sammen. En fjerdedel af de unge uden betalingsproblemer, har fravalgt tandlægebesøg (23 %) eller nyt tøj eller sko (26 %) mindst én gang i løbet af det seneste år. Andre materielle afsavn forekommer til gengæld kun sjældent blandt unge uden betalingsproblemer. Unge uden betalingsproblemer, har kun sjældent været tvunget til at undlade at købe lægeordineret medicin, eller andre hjælpemidler (4 %) eller til at undlade at købe mad eller andre dagligvarer (7 %) af økonomiske årsager. En fjerdel (26 %) af de unge med betalingsproblemer har til gengæld måtte foretage fravalg af medicin- eller hjælpemiddelindkøb mindst én gang i løbet af det seneste år, og en fjerdedel (27 %) har måttet fravælge at købe mad, eller andre dagligvarer, på et tidspunkt i løbet af samme periode.

Unge med betalingsproblemer lider også hyppigere sociale afsavn, som illustreret i figur 5.6. Sociale afsavn kan desuden have langsigtede konsekvenser, fx i form af ensomhed og social isolation. På den måde kan prisen for, at den enkelte unge oplever at være udenfor fællesskabet blive høj - menneskeligt såvel som samfundsøkonomisk.

Det er relativt udbredt blandt alle unge, at de har måttet undlade at gå ud med vennerne, fordi de ikke havde råd. Det er sket mindst én gang i løbet af det sidste år for omkring en ud af tre unge uden betalingsproblemer. Hos unge med betalingsproblemer gælder det ligefrem 3 ud af 4 - eller 77 %, Mellem en tredjedel, og halvdelen (31-45 %) af unge med betalingsproblemer, har været tvunget til at undlade henholdsvis at give gaver, at besøge familie længere væk, og at invitere gæster, fordi de ikke havde råd. Langt

Figur 5.5 18-30-åriges materielle afsavn i form af ting, de har undladt at gøre inden for det seneste år, fordi de ikke havde råd, opdelt på, om de har haft gentagne betalingsproblemer indenfor samme periode.

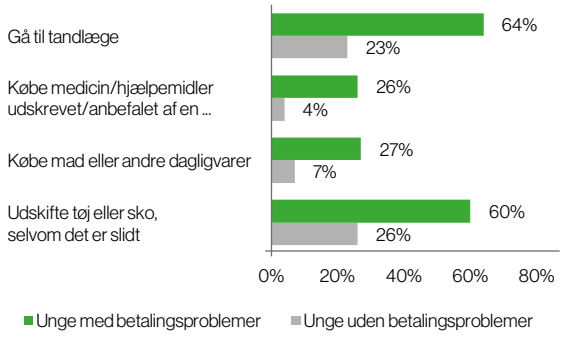

Note: n = 1932.

Figur 5.6 18-30-åriges sociale afsavn i form af ting, de har undladt at gøre inden for det seneste år, fordi de ikke havde råd, opdelt på, om de har haft gentagne betalingsproblemer indenfor samme periode.

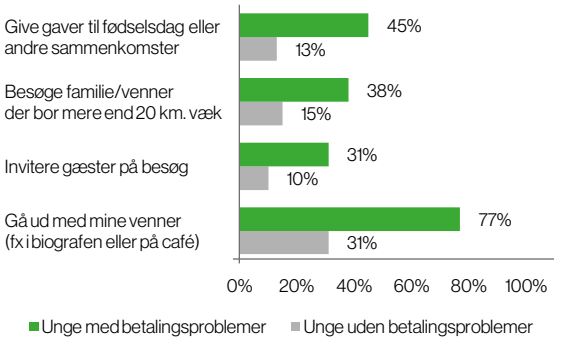

Note: n = 1932.

færre unge uden betalingsproblemer har måttet prioritere disse sociale arrangementer og omgangsformer fra, med udgangspunkt i deres økonomi.

Socialt set bliver unge med gentagne betalingsproblemer altså langt hårdere ramt end unge uden betalingsproblemer. Det koster med andre ord også socialt, når økonomien skranter. Når vi kigger på de materielle og sociale afsavn opremset i figur 5.5 og figur 5.6, har stort set alle unge med betalingsproblemer måtte undlade at gøre mindst én af disse ting, fordi de ikke havde råd. Kun 4 % af unge med betalingsproblemer, har ikke fravalgt én eneste af de otte opremsede situationer, pga. deres økonomi. Cirka halvdelen (48 %) af unge uden betalingsproblemer, har ikke måttet fravælge en eneste af de otte forskellige opremsede situationer, fordi de ikke havde råd. Selvom de unge uden betalingsproblemer også må foretage økonomiske prioriteringer i hverdagen, så er de ikke nødt til at undlade køb eller arrangementer på så mange områder, som de unge med betalingsproblemer. Unge uden betalingsproblemer har i gennemsnit lidt afsavn på 1,3 områder i løbet af det seneste år, mens unge med betalingsproblemer i gennemsnit har lidt afsavn på 3,7 områder.[6] Det viser, at unge med gentagne betalingsproblemer i langt højere grad, end andre unge, er tvunget til løbende at prioritere, og fravælge både velfærdsgoder, materielle goder og sociale arrangementer for at få økonomien til at række i hverdagen.

Når vi sammenligner med tallene fra 2015, er der ikke sket signifikante ændringer i forekomsten af materielle afsavn blandt unge med gentagne betalingsproblemer. Unge voksne med gentagne betalingsproblemer måtte også for to år siden ofte prioritere noget andet, end at gå tandlægen, eller at udskifte det slidte tøj, og de hullede sko. Et hverdagsliv med gældproblemer synes på denne baggrund ikke at være blevet hverken sværere eller lettere i løbet af de to år.

Lidt mere positivt ser det ud i forhold til de sociale afsavn, som unge med betalingsproblemer ofte lider. Selvom alle typer af sociale afsavn, som vi gennemgik i figur 5.6, forekommer relativt hyppigt blandt de unge med betalingsproblemer i 2017, er der for alle typer sociale afsavn, sket et lille fald i forekomsten siden 2015. Det fremgår af figur 5.7. Ganske vist er der kun tale om mindre ændringer i forhold til andelen, der har måttet undlade at give gaver, og andelen, der har måttet undlade at gå ud med vennerne. Til gengæld er der sket et betragteligt fald på 11 procentpoint i andelen af unge med betalingsproblemer, der har måttet undlade at besøge familie og venner, pga. transportudgifter. Andelen, der ikke havde råd til at invitere gæster på besøg, er ligeledes faldet med 11 procentpoint på bare to år.

Det er positivt, at lidt flere unge med betalingsproblemer, har fået mulighed for at pleje deres sociale netværk. Overordnet set har dårlig økonomi dog fortsat stor betydning for trivslen.

5.3 Opsamling

I dette kapitel så vi, at et ungdomsliv med betalingsproblemer er forbundet med store individuelle omkostninger i form af mistrivsel, og forringet livskvalitet. Unge med betalingsproblemer er stærkt bekymrede for deres økonomiske situation. Seks gange så mange har et højt bekymringsniveau, sammenlignet med andre unge. Måske som følge af den generelle konjunkturudvikling, er bekymringsniveauet dog faldet en smule siden 2015.

Grundlæggende er livstilfredsheden markant lavere hos unge med betalingsproblemer, hvor to ud af fem oplever lav livstilfredshed. Kun hver syvende af de unge, der ikke slås med betalingsproblemer, har samme udfordring. Også andre følelsesmæssige konsekvenser er til at få øje på. Hos unge med gentagne betalingsproblemer, oplever hele 31 % således skam forbundet med deres økonomiske situation hver uge. Mistrivslen manifesterer sig også på forskellig anden vis, som hyppige søvnproblemer, og konflikter med familie eller partner på grund af økonomi; Problemer, der er sjældne for unge uden betalingsproblemer.

Der er også konkrete afsavn forbundet med at have betalingsproblemer i ungdommen. På det sociale område

Figur 5.7 Forekomsten af sociale afsavn i form af ting, man har undladt at gøre inden for det seneste år, fordi man ikke havde råd, blandt 18-30-årige, der har haft gentagne betalingsproblemer i løbet af samme periode, opdelt på år.

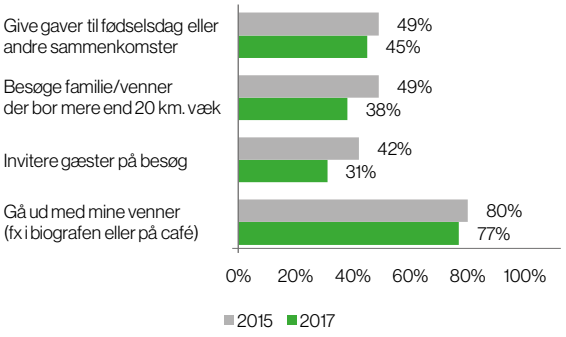

Note: n (2015) = 281, n (2017) = 221.

har hele 75 % af de unge, der har gentagne betalingsproblemer, eksempelvis undladt at gå ud med vennerne, på grund af økonomi indenfor det seneste år. Hos unge uden betalingsproblemer gælder det kun 31%.

På det materielle område har hver fjerde undladt at købe mad, eller dagligvarer, fordi de ikke havde råd. Også sundheden tilsidesættes, når pengene ikke rækker, da to ud af tre har undladt at gå til tandlæge, og hver fjerde har undladt at købe lægeordineret medicin. Kun en ud af 25 uden betalingsproblemer, har undladt at købe medicin af økonomiske årsager.

Sidst, men bestemt ikke mindst, er oplevelsen af eget helbred langt dårligere hos unge med betalingsproblemer. Hver fjerde ung med betalingsproblemer synes, at deres fysiske og psykiske helbred er dårligt eller meget dårligt. Det samme gælder kun en ud af 12 unge uden betalingsproblemer.

Alt i alt har unge med betalingsproblemer en stærkt forringet livskvalitet, og der er ikke sket nævneværdige forbedringer siden 2015.

Noter

1 $p \leq 0{,}001$.

2 Gamma-værdier mellem -0,653 og -0,744, $p \leq 0{,}001$.

3 Gamma = 0,410, p-værdier ≤ 0,001.

4 $p \leq 0{,}001$.

5 Alle forskelle er stærkt signifikante, p-værdier ≤ 0,001.

6 $p \leq 0{,}001$.

“

Et ungdomsliv
med betalingsproblemer er
forbundet med
store individuelle
omkostninger i form
af mistrivsel,
og forringet livskvalitet.

Kapitel 6:

Konklusion og anbefalinger

I dette afsluttende kapitel konkluderer vi på undersøgelsens hovedfund og anfører en række pejlemærker for det videre gældsforebyggende arbejde.

Undersøgelsen udgør først og fremmest en temperaturmåling på danske unges økonomiske situation med særligt fokus på deres udsathed i forhold til at opleve betalings- og gældsproblemer. Desuden udgør den også en vurdering af udviklingen i unges økonomi over tid, da undersøgelsen følger op på en næsten tilsvarende survey fra 2015, ligeledes gennemført i regi af partnerskabsprojektet *Plus på kontoen* mellem TrygFonden og Forbrugerrådet Tænk. Begge undersøgelser er baseret på oplysninger fra omkring 2.000 unge danske statsborgere mellem 18 og 30 år, der har besvaret et fyldigt spørgeskema, enten elektronisk eller over telefonen. Dataindsamlingen, som ligger til grund for nærværende rapport, blev gennemført i perioden april-juni 2017.

Et centralt mål med undersøgelsen er at fastslå omfanget af unge, der har økonomiske udfordringer. Et gængs mål for borgernes gældsproblemer i Danmark er registrering som 'dårlig betaler' i RKI-registret. I disse analyser arbejder vi med et mere bredt målekriterium, nemlig gentagne betalingsproblemer. Det hænger sammen med, at denne opgørelsesmetode er en særdeles solid indikator for forekomsten af en række økonomiske udfordringer og afledte problematikker.

Analysen viser, at 11,4 % af de adspurgte unge døjer med gentagne betalingsproblemer. Det svarer til, at hver niende dansker mellem 18 og 30 år i dag oplever gentagne betalingsproblemer. Omfanget af økonomisk udfordrede unge er mindsket over de seneste år, da vi i 2015 fandt, at 13,4 % af de adspurgte havde gentagne betalingsproblemer. Faldet er dog ikke statistisk signifikant, så det er endnu for tidligt at fastslå, om der er tale om en generel tendens.

Undersøgelsen dokumenterer, at gruppen af unge med betalingsproblemer fortsat er udfordret på en række planer: Unge med betalingsproblemer har således en markant ringere trivsel end unge i almindelighed, både hvad angår livstilfredshed og helbred. De lider også under en række sociale og materielle afsavn, hvoraf en del, som manglende tandlægebesøg eller social isolation, antageligt også kan have langsigtede konsekvenser. En fjerdel af unge med betalingsproblemer oplever deres fysiske og psykiske helbred som dårligt eller meget dårligt, hvad end det er årsagen til eller virkningen af de økonomiske vanskeligheder.

Risikoen for at opleve gælds- og betalingsproblemer er ikke ligeligt fordelt blandt de 18-30-årige. Tendensen til at have betalingsproblemer falder ikke med alderen, så problemet løser ikke sig selv i takt med, at de unge modnes. Derfor er det særdeles vigtigt at forebygge og genoprette økonomiske ubalancer hos unge, så det ikke forfølger dem og deres nærmeste ind i voksenlivet. Køn spiller ikke nogen afgørende rolle for udviklingen af betalingsproblemer, men det gør en række andre demografiske og socioøkonomiske forhold. Forekomsten af gentagne betalingsproblemer er således, ligesom i 2015, markant højere blandt unge, der på forskellig vis befinder sig på kanten af samfundslivet. Det gælder navnlig for unge, der står uden beskæftigelse, og som har begrænset eller slet ingen uddannelse at falde tilbage på. Blandt unge uden arbejde er det således 24 %, der døjer med gentagne betalingsproblemer, mens det samme gælder for hele 32 % af de 18-30-årige, der ikke har færdiggjort nogen form for uddannelse. Desuden er situationen som eneforsørger ligeledes forbundet med en markant oversandsynlighed for en svær økonomi; blandt enlige forældre kæmper hele 38 % med betalingsproblemer. Billedet er på dette område i store træk det samme som i 2015.

Ringe uddannelsesniveau, lav beskæftigelsesgrad og svagt indkomstgrundlag kan i sig selv forklare en dårlig økonomi, men derudover peger de unges svar på en række faktorer, der påvirker deres økonomi i negativ retning.

En væsentlig forklaring er uforudsete udgifter. Vi kan således se, at mange unge er dårligt rustet til at klare pludselige og uventede omkostninger, selv når der er tale om relativt små beløb. Det afspejler til dels, at mange unges økonomi er sårbar for udsving, typisk fordi indkomsterne ikke er så store. Men sårbarheden kan også handle om, at mange unge kun har en meget *begrænset økonomisk buffer*. Nogle af disse unge har givetvis slet og ret ikke luft i økonomien til at spare op. Men man bør også være opmærksom på, at selve ideen om opsparing for nogle kan virke mindre relevant i dag, hvor mulighederne for at optage forbrugslån konstant øges.

En anden forklaring på betalingsproblemer er et stærkt *impulsstyret forbrugsmønster*. Undersøgelsen dokumenterer, at blandt de unge, hvor forbruget i hverdagen bærer præg af stor impulsivitet, er der også en markant overforekomst af betalingsproblemer. I forlængelse heraf dokumenterer undersøgelsen, at (over) *forbrug ofte har en social dimension*, og at de unge, der har svært ved at sige nej til udgiftstunge, sociale aktiviteter med vennerne, også har en større risiko for at stå med betalingsproblemer.

Omgangskredsen er vigtig, når pengene skal bruges, men den er mindst lige så væsentlig, når økonomiske udfordringer skal håndteres. Det er således bemærkelsesværdigt, at den vigtigste enkeltstående risikofaktor for at opleve gentagne betalingsproblemer som ung er *fraværet af et socialt netværk*, som man kan drøfte sin økonomi med eller spørge til råds, når korthuset ramler. Resultatet antyder, at et ungdomsliv, der økonomisk befinder sig på kanten, ikke kun handler om fravær af klassiske socioøkonomiske ressourcer som job og uddannelse, men også vedrører manglen på social kapital, dvs. de muligheder, der ligger i som individ at være stærkt forankret i nære og forpligtende sociale relationer. Dette bliver forstærket af, at privatøkonomi - og i særdeleshed dårlig økonomi - er tabuiseret blandt de unge. Det er ofte noget de ikke delagtiggør vennerne i, og nogle holder det også skjult for kæreste eller forældre. De skammer sig over deres økonomiske situation, hvilket kan afholde de unge fra at søge hjælp.

Når det er sagt, prøver de unge med betalingsproblemer - eller i hvert fald en stor del af dem - på at få kontrol over deres økonomi, og gøre sig mindre økonomisk sårbare. De bekymrer sig ikke bare - mange handler også. De bruger eksempelvis betalingskort, der ikke kan trækkes over eller betaler med kontanter.

6.1 Anbefalinger

Unge med betalingsproblemer mistrives: Deres hverdag, helbred og ikke mindst deres livskvalitet påvirkes markant af deres økonomiske problemer. Når 11,4 % af alle danske unge har gentagende betalingsproblemer, er det derfor et alvorligt problem, der skal tages hånd om.

Rapporten tegner et billede af en ungdomsgeneration, hvor mange kæmper med, at økonomien ikke hænger sammen. Økonomiske hensyn bliver trumfet af andre prioriteter, såsom samvær med vennerne om noget, der koster penge. For mange handler det også om at stå alene med udfordringerne, og ikke at have et tilstrækkelig solidt netværk at række ud til. Mange oplever det som skamfuldt at have rod i økonomien. Samtidig er

adgangen til, og markedsføringen af, hurtig forbrugerkredit massiv. Markedet for at realisere alle tænkelige forbrugsdrømme med lånte midler er stort. Det gælder ikke kun markedet for forbrugslån, men en hel vifte af alternative låneprodukter: Afbetalingsordninger, kontokort hos tøjkæder, leasingaftaler, kassekreditter og kassekreditlignende lån, kviklån etc. Med få klik kan du få adgang til penge til at realisere dine drømme. Vejen til forbrug for lånte penge er kort, og mange unge har svært ved at håndtere disse muligheder.

Der er ikke kun ét tiltag, der løser problematikken. Det kræver, at en lang række aktører tager et samfundsansvar og bidrager aktivt til forebyggelsen af økonomiske udfordringer blandt unge. Det kræver både en regulering af udbuddet af forbrugslån, en mindre aggressiv markedsføring af forbrugslån samt at unge støttes i håndteringen af deres økonomi, særligt når det er svært at få enderne til at mødes.

I rapporten kan vi se, at mange unge, og i særdeleshed de unge med betalingsproblemer, forsøger at kontrollere deres økonomi og gøre noget. Men mange unge kommer til kort over for det pres og de fristelser, de konstant og målrettet udsættes for. Derfor er det centralt, at unge ikke står alene med opgaven. Unge har brug for hjælp, ikke når de først er kommet ud i uoverskuelig gæld, men allerede når det begynder at blive svært at betale regningerne. Færre unge skal stå alene med deres økonomiske overvejelser, og føle skam, fordi de ikke har styr på økonomien. I forebyggelsen af gældsproblemer er det derfor vigtigt med større åbenhed om problemet og et opgør med det tabu, der er omkring privatøkonomi.

På baggrund af rapporten og de indsatser, der er gennemført i partnerskabet mellem TrygFonden og Forbrugerrådet Tænk, fremstår følgende tiltag som væsentlige i forebyggelsesindsatsen:

- Regulering af udbuddet af forbrugskredit, særligt den kortsigtede kredit
- Tidlig identifikation af, og støtte til, unge med betalingsproblemer
- Udvikling af nye strategier inden for finansiel dannelse
- Udvidelse af indsatsen for unge i tunge gældsproblemer

6.1.1 Reguler adgangen til forbrugslån

Vi mener, at der bør arbejdes meget mere systematisk med regulering af adgangen til den del af lånemarkedet, der ikke handler om et investeringspræget forbrug, navnlig bolig og uddannelse, men som handler om her og nu-forbrug. Her og nu-forbrug som de unge i mange tilfælde ikke har råd til. Behovet for regulering tydeliggøres af de store personlige konsekvenser, som gentagne betalingsproblemer har for de unge.

Konkret anbefaler vi reguleringstiltag, der sikrer:

- at alle virksomheder, der yder forbrugslån, kreditter og afbetalingsordninger, foretager en individuel konkret kreditvurdering af den enkelte låntager
- et loft over prisen på de samlede omkostninger for lån, så risikoen for 'lånefælder' mindskes (ÅOP-loft)
- at den 48-timers betænkningstid omfatter alle forbrugslån og afbetalingsordninger, uanset løbetid
- at aggressiv markedsføring af hurtige forbrugslån, kreditter og afbetalingsordninger begrænses

Lånevirksomhederne skal være ansvarlige i deres långivning. De unge skal kun tilbydes lån, som de har en realistisk mulighed for at betale tilbage.

6.1.2 Tidlig identifikation af, og støtte til, unge med betalingsproblemer

Unge med begyndende betalingsproblemer skal have støtte. Det er ikke nemt at træffe de rette økonomiske valg, særligt fordi de rette valg ofte kræver fravalg af andre og på kortsigt mere interessante muligheder. Unge skal have støtte til at tage styringen med deres økonomi, så de kan bruge deres penge på det, der er vigtigst for dem, samtidig med de får betalt deres regninger til tiden, og har luft til at kunne betale uventede udgifter, der pludseligt opstår. Det kræver, at de får strategier til at mestre deres økonomi. I rapporten kan vi se, at mange unge prøver at få kontrol over deres økonomi ved fx at lave et budget. Det er ikke nemt, og rapporten viser, at de unge udfordres på mange fronter, når de skal holde deres økonomi i balance.

De voksne tæt på unge og andre personer, som unge har tillid til, spiller derfor en vigtig rolle i at bryde igen-

nem, og få de unge til at forholde sig til deres økonomi og de udfordringer, de har med at håndtere den. Unge har brug for støtte og motivation til en mere hensigtsmæssig økonomisk adfærd, også før betalingsproblemerne opstår. For en del unge er det ikke givet, at der er nogen at tale med og få støtte fra. Derfor er det vigtigt, at fagprofessionelle (studievejlederen, mentoren, jobcenteret etc.), med kontakt til unge, støtter dem i at tage hånd om deres økonomi. Det gælder særligt i forhold til udsatte unge. Unge med andre personlige udfordringer har oftere betalingsproblemer, ligesom økonomiske udfordringer kan være med til at forværre den unges øvrige problemer.

Endvidere er der et fremtidigt potentiale i, at dem de unge skylder penge, bidrager til denne forebyggelsesindsats. Det kan være teleselskaber, boligforeninger, banker og lignende. De ved om nogen, når unges økonomiske udfordringer melder sig, og de begynder at misligholde deres regninger. Disse virksomheder har en unik mulighed for at tage fat i unge på et tidligt tidspunkt, og kan være med til at hjælpe de unge til at tage hånd om deres økonomi, henvise til relevante tilbud etc. Det er en vigtig indsats, men det er en vanskelig opgave, viser de erfaringer, partnerskabet *Plus på kontoen* har gjort sig. I samarbejde med både boligselskaber og teleselskaber er unge kunder med gentagende betalingsproblemer blevet tilbudt hjælp. Det er dog kun meget få unge, der har taget imod det. Unge med betalingsproblemer oplever ikke nødvendigvis, at de har brug for hjælp, og tager ikke bare imod et tilbud om hjælp, selvom deres økonomiske adfærd viser, at de har behov for det.

6.1.3 Udvikling af nye strategier inden for finansiel dannelse

Unge, der skal stå økonomisk på egne ben, er udfordret af en verden af fristelser og svære valg. Der er et hav af lånemuligheder i en hverdag, hvor forbrug spiller en afgørende rolle, og hvor dyre forbrugsgoder, som fx telefoner, er en nødvendighed for deltagelse i det sociale liv. At kunne navigere i dette stiller krav til unges selvkontrol, og mod til at sige til og fra, og til deres evner til at gennemskue salgstricks og finansielle produkter.

Flere rapporter har dokumenteret, at den traditionelle tilgang til undervisning i finansiel forståelse, fx budgetlægning, renteberegning etc., ikke har en mærkbar betydning, når de kritiske, økonomiske beslutninger tages. Der bør derfor udvikles tilgange til styrkelse af unges finansielle dannelse, der fx tager afsæt i de økonomiske hverdagsudfordringer, som unge oplever, med fokus på træning i at håndtere de svære situationer, samt at etablere sunde vaner. Endvidere skal der arbejdes med at bryde det tabu, der er omkring privatøkonomi, så det er nemmere at tale om sin økonomi, også når det er svært. I dette arbejde er uddannelsesstederne, hvor de unge går, en vigtig aktør og ramme for forebyggelsesarbejdet. Bankerne, hvor de unge har deres betalingskort, forældre og andre aktører kan også bidrage med information, gode råd og strategier til, hvordan man styrer sin økonomi, når kritiske økonomiske beslutninger skal træffes. Dermed skal mange bidrage til, at unge får et forbrug i balance.

6.1.4 Udvidelsen af indsatsen for unge i tunge gældsproblemer

Uanset hvor effektiv en forebyggelsesindsats, der bliver etableret, og hvor mange, der engagerer sig i at støtte unge til bedre økonomisk livsførelse og trivsel, vil der altid være unge, der af forskellige årsager havner i gældsproblemer. Derfor er det vigtigt, at målgruppen har kendskab og adgang til gratis og uvildig økonomi- og gældsrådgivning, både for unge, der har begyndende betalingsproblemer og for unge, som er endt i mere tunge gældsproblemer. Forudsætningen for dette er, at der skabes en langvarig stabil finansiering af den eksisterende gældsrådgivningsindsats.

De foreslåede indsatser skal samlet set bevirke, at flere unge har et forbrug i balance og en høj grad af økonomisk tryghed og trivsel i hverdagen. Dette skal opnås ved et mere ansvarligt lånemarked, hvor unge ikke tilbydes lån, de ikke kan betale tilbage, samt ved at unge i mindre omfang træffer valg med langvarige, negative konsekvenser for deres privatøkonomi. Unge, der er ved at miste grebet om deres økonomi, skal have en tidlig støtte, og unge, der er kommet i tunge gældsproblemer, skal have adgang til gratis og uvildig gældsrådgivning. Som det ses, kræver det, at en lang række aktører må bidrage, hvis vi skal reducere dette samfundsproblem. Det er vigtigt, da det er en udfordring med langsigtede konsekvenser, ikke kun for den unge, der tidligt havner i økonomiske problemer, men også for omgivelserne og samfundet som helhed.

Metodeappendiks

Undersøgelsen er baseret på spørgeskemadata. En stor del af spørgsmålene i spørgeskemaet, er identiske med spørgsmålene i spørgeskemaet, vi udsendte i 2015, hvor resultaterne er afrapporteret i *Ungdomsliv på kredit*. Det giver os mulighed for at analysere udviklingen i unge voksnes økonomiske adfærd, og udfordringer fra 2015 til 2017. Andre spørgsmål er kommet til, da analyserne af både survey-data, og interviewdata i forbindelse med udarbejdelsen af *Ungdomsliv på kredit,* rejste nye spørgsmål om unges økonomiske udfordringer, hvilket giver os mulighed for at belyse nye temaer som for eksempel afbetalingsordninger i denne rapport.

Datagrundlag og gennemførelse

Til brug for denne undersøgelse har Forbrugerrådet Tænk, med Datatilsynets tilladelse, fået udtrukket en simpel, tilfældig stikprøve af Statens Serum Institut (SSI). Stikprøven bestod af 5000 danske statsborgere mellem 18 og 30 år, med oplysning om deres adresse, fødselsår, køn og oprindelsesland. Data er indsamlet af Rådgivende Sociologer i perioden 12. april 2017 til 29. juni 2017 ved hjælp af online spørgeskemaer, suppleret med telefoninterviews.

De 5000 unge udtrukket til stikprøven, blev først kontaktet via et informationsbrev med oplysninger om undersøgelsen, og en unik kode, der gav adgang til spørgeskemaet på internettet. De unge, der ikke besvarede skemaet, eller aktivt gjorde opmærksom på, at de ikke ønskede at deltage, blev kontaktet yderligere to gange via rykkerskrivelser, hvoraf den første var et brev, og den anden var et postkort. Herudover har Rådgivende Sociologer beriget stikprøven med telefonnumre, og et par uger efter udsendelsen af informationsbrevene, begyndte de at følge op telefonisk, så de unge dels blev mindet om undersøgelsen og dels fik mulighed for at besvare spørgeskemaet telefonisk. Endelig har de unge modtaget op til tre sms-påmindelser om undersøgelsen.

Informationsbrevet indeholdt, dels en chokoladeguldmønt for at få undersøgelsen til at skille sig ud, og dels en konkurrence med mulighed for at vinde biografbilletter og gavekort, hvis man besvarede spørgeskemaet inden 1. maj, for at motivere de unge til at deltage. På trods af disse tiltag, og af den omfattende rykkerprocedure, har det været udfordrende at få komme i kontakt med de unge. Rådgivende Sociologer oplyser eksempelvis, at en del unge ikke havde tømt deres postkasser, fordi de kun sjældent modtager breve, og at færre

unge tog telefonen i 2017, sammenlignet med dataindsamlingen til *Ungdomsliv på kredit* i 2015. Til gengæld har emnet, trods sin kompleksitet, ikke kedet eller skræmt de unge bort, når de først havde påbegyndt besvarelsen af spørgeskemaet. Kun 23 besvarede ikke hele skemaet.

Tabel 7.1 viser de forskellige typer af bortfaldet fra stikprøven, og det endelige analyseudvalg på 1932, der udgør en svarprocent på 39,7 %. Den initiale (brutto-) stikprøve bestod af 131 personer, som af forskellige årsager ikke kunne kontaktes. Når disse frasorteres står vi tilbage med en nettostikprøve på 4869 personer. Ud af nettostikprøven har 60,1 % ikke besvaret spørgeskemaet. Hovedparten af disse har vi ikke kunnet komme i kontakt med, en mindre del ønskede ikke at deltage, og ganske få har lavet en delvis besvarelse. Endelig har vi sorteret 13 besvarelser fra, da respondenterne var mere end 30 år.

Vi betragter en svarprocent på 39,7 % som tilfredsstillende, sammenlignet med lignende undersøgelser. Unge er generelt en ombejlet gruppe, og det kan være vanskeligt at fange deres interesse med et alvorligt emne som vores.

Bortfald og generaliserbarhed

Selvom vi umiddelbart vurderer, at svarprocenten er tilfredsstillende, er det en generel udfordring ved spørgeskemaundersøgelser, at bortfaldet typisk er skævt, da ikke alle befolkningsgrupper har samme tilbøjelighed til at deltage. Et systematisk bortfald kan føre til en systematisk skævhed i resultaterne, så de ikke kan generaliseres til den større population, som stikprøven er udtrukket fra.

Vi har testet om analyseudvalget er repræsentativt for 18-30-årige danske statsborgere, i forhold til en række

Tabel 7.1 Opgørelse over stikprøve: Bortfald og analyseudvalg

BRUTTOSTIKPRØVE		**5000**	
Udgår af stikprøve			
	Ingen brugbare kontaktoplysninger	88	
	Bor i udlandet / længere tids rejse	28	
	Sprogvanskeligheder (taler ikke dansk eller engelsk)	1	
	Andre grunde til at udgå	14	
NETTOSTIKPRØVE		**4869**	**100 %**
Ikke besvaret		**2928**	**60,1 %**
	Ikke truffet	2663	
	Afvist at deltage	238	
	Ufuldstændige besvarelser	23	
Besvaret		**1945**	**39,9 %**
Frasorteret		**13**	**0,3 %**
	Personer over 30 år	13	
ANALYSEUDVALG		**1932**	**39,7 %**

Note: Manglende opsummering til 100 % skyldes afrunding.

centrale, socio-demografiske variable. Resultatet af denne repræsentativitets analyse vises i tabel 7.2.

Analyseudvalget afviger ikke signifikant fra aldersfordelingen i befolkningen, selvom de 18-19-årige har været lidt mere flittige til at svare. Analyseudvalget afviger til gengæld i forhold til køn, da kvinder udgør en større andel af respondenterne, end af befolkningen. Etniske danskere er også overrepræsenteret i analyse udvalget. Endelig indeholder analyseudvalget lidt for mange respondenter fra hovedstaden, og lidt for få fra region Sjælland og fra region Nordjylland. Analyseudvalget er hermed ikke fuldstændig repræsentativt for befolkningen. Da afvigelserne trods alt er relativt beskedne (måske bortset fra ift. køn), undlader vi dog at vægte data, som kan være en kilde til andre problemer.

Analysemetoder

Hovedparten af figurerne i denne rapport er baseret på frekvensfordelinger, og krydstabeller. Vi har testet forskelle mellem andele og gennemsnit med t-test. Vi har testet for statistisk afhængighed mellem fordelinger med χ^2-test. Endelig har vi benyttet gamma som associationsmål i test for entydig statistisk sammenhæng. Der er anvendt et signifikansniveau på 0,05.

Vi har valgt at teste sammenhængen mellem de unges karakteristika, og økonomiske udfordringer, med en lineær sandsynlighedsmodel. Det er en multipel regression hvor den afhængige kun har to udfald; I dette tilfælde betalingsproblemer eller ej. Vi har valgt denne model, da fortolkningen af koefficienterne er meget ligetil, og ikke forudsætter viden om niveauet i sammenligningsgruppen. I en model med kategoriske forklarende variable som her, tolkes koefficienten som den procentvise forøgede eller reducerede sandsynlighed for at få betalingsproblemer som denne gruppe har. Fordelen ved denne modeltype er, at man ikke behøver kende referencegruppens sandsynlighed for at få betalingsproblemer for at kende effektstørrelsen af en givet kategori. Forudsætningstest har ikke givet anledning til bekymring.

Vi behandler generelt de samme karakteristika som i 2015 i *Ungdomsliv på kredit*, så det er muligt identificere, om der er sket ændringer i forhold til, hvem der har betalingsproblemer. Der er dog mindre ændringer i forhold til, hvordan enkelte karakteristika er opdelt, hvor det synes mere hensigtsmæssigt ift. denne undersøgelses analyser.

I forhold til *Ungdomsliv på kredit* inkluderer vi denne gang ikke opsparing modellen for betalingsproblemer, da opsparingsniveauet lige så vel kan være en konsekvens af betalingsproblemerne som en af årsagerne til dem. Desuden inkluderer vi denne gang indeksscorer for unges økonomiske udfordringer frem for svaret på enkeltspørgsmål, for at opnå mere valide og reliable mål for disse.

Der er konstrueret formative indeks for henholdsvis socialt betinget forbrug, og manglende netværksstøtte. Der er desuden lavet faktoranalyse i forbindelse med konstruktionen af indekset for manglende netværksstøtte, for at undersøge, om det indeholder flere dimensioner, men der viste sig kun én samlet stærk dimension.

Impulsstyret forbrug opfattes som en latent dimension ved individerne, og det er derimod målt ved scoren på et refleksivt indeks med tre items. Indeksscoren har den fordel, at vi får et mere reliabelt mål for impulsivitet i købesituationen, da betydningen af andre forhold, der kan påvirke svaret på det enkelte spørgsmål, reduceres. Da et latent niveau af impulsstyring, forventes at påvirke respondenternes adfærd, bør deres svar på de tre spørgsmål, der indgår som items i indekset, samvariere. Alle bivariate sammenhænge er da også tilfredsstillende stærke (gamma > 0,3). Indeksets interne konsistens, altså om alle items måler en samme underliggende dimension, er i den lave ende (Crohnbach's Alpha = 0,62), men vi fastholder indekset, da det er det bedst tilgængelige mål.

Tabel 7.2 Sammenligning mellem population og analyseudvalg på centrale sociodemografiske variable.

	POPULATION		ANALYSEUDVALG		
	Antal	**Andel (%)**	**Antal**	**Andel (%)**	**Signifikans**
Køn					***
Mand	427.289	51,2	887	45,9	
Kvinde	407.172	48,8	1045	54,1	
I alt	834.461	100,0	1932	100,0	
Alder					
18 år	65.761	7,9	184	9,5	
19 år	66.948	8,0	181	9,4	
20 år	66.938	8,0	162	8,4	
21 år	69.473	8,3	171	8,9	
22 år	69.719	8,4	167	8,6	
23 år	67.306	8,1	138	7,1	
24 år	67.568	8,1	142	7,3	
25 år	64.451	7,7	144	7,5	
26 år	63.698	7,6	141	7,3	
27 år	61.551	7,4	130	6,7	
28 år	59.009	7,1	124	6,4	
29 år	56.397	6,8	117	6,1	
30 år	55.642	6,7	131	6,8	
I alt	834.461	100,0	1932	100,0	
Etnicitet					***
Etnisk dansker	777.145	93,1	1844	95,4	
Indvandrer/ efterkommer	57.316	6,9	88	4,6	
I alt	834.461	100,0	1932	100,0	
Region					*
Region Hovedstaden	284.020	34,0	694	35,9	
Region Sjælland	98.739	11,8	198	10,2	
Region Syddanmark	164.078	19,7	392	20,3	
Region Midtjylland	200.735	24,1	472	24,4	
Region Nordjylland	86.889	10,4	176	9,1	
I alt	834.461	100,0	1932	100,0	

Note: Populationen er danske statsborgere 1. januar 2017, udtrukket fra Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk. Fordelingerne er sammenlignet ved χ^2-test. * $p \leq 0{,}05$, ** $p \leq 0{,}01$, *** $p \leq 0{,}001$.

Litteraturliste

Achtziger, Anja, Marco Hubert, Peter Kenning, Gerhard Raab & Lucia Reisch (2015): "Debt out of control: The link between self-control, compulsive buying, and real debts". *Journal of Economic Psychology*, vol. 49, 141-149.

Ahlström, Richard & Sonya Edström (2014): Överskuldsättning och ohälsa. Karlstad: Konsumentverket, Rapport 2014:16.

Andersen, Jacob, Anders Hede & Jørgen Goul Andersen (2017a): *Tryghedsmåling 2017: Tilliden til samfundets bærebjælker.* TrygFonden.

Andersen, Signe Hald, Bent Jensen, Bodil Willum Nielsen & Jan Rose Skaksen (2017b): *Hvad ved vi om udsatte unge. Historik, omfang og årsager.* København: Gyldendal.

Bjørsted, Erik & Mie Dalskov Pihl (2016): *Ledigheden for unge. Ledighedskøen blandt de unge bliver længere.* Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 6. december 2016.

Black, Donald W. (2007): "A review of compulsive buying disorder". *World Psychiatry*, vol. 6, nr. 1, 14-18.

Brown, Sarah, Karl Taylor & Stephen Wheatley Price (2005): "Debt and distress: Evaluating the psychological cost of credit". *Journal of Economic Psychology*, vol. 26, 642-663.

Cameron, Michael P., Richard Calderwood, Ashleigh Cox, Steven Lim & Michio Yamaoka (2013): "Personal Financial Literacy among High School Students in New Zealand, Japan and the USA". *Citizenship, Social and Economic Education*, vol. 13, nr. 3, 200-215.

Collard, Sharon & Elaine Kempson (2005): *Affordable credit. The way out.* Bristol: Policy Press.

Damm, Emilie Agner, Emilie Lichtenberg & Rasmus Salmon (2018): *Loft over kontanthjælp kan gå ud over mange enlige forsørgeres livskvalitet.* Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 8. januar 2018. Farrington, David P. & Brandon C. Welsh (2007): *Saving Children from a life of Crime. Early Risk Factors and Effective Interventions.* Oxford: Oxford University Press.

Fernandes, Daniel, John G. Lynch Jr. & Richard G. Netemeyer (2014): "Financial Literacy, Finacial Education, and Downstream Financial Behaviors". *Management Science*, vol. 60, nr. 8, 1861-1883.

Finansrådet (2015): *Hver anden ung forstår ikke privatøkonomi.* Finansrådets nyhedsbrev, 2. marts 2015.

Forbrugerrådet Tænk (2015): *Ungdomsliv på kredit. Gældsproblemer i forbrugersamfundet.* København.

Hansen, Niels-Henrik M., Bella Marckmann & Esther Nørregård-Nielsen (2008): *Spørgeskemaer i virkeligheden* - målgrupper, design og svarkategorier. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Hohnen, Pernille & Thorbjörn Hjort (2009): "Citizens as Consumers: A Discussion of New Emergent Forms of Marginalisation in the Nordic Welfare States". *European Journal of Social Security*, vol. 11, nr. 3, 271-291.

Kronofogden (2008): *Alla vill gore rätt för sig.* Överskuldsättningens orsaker och konsekvenser. Solna.

Lehtinen, Anna-Riitta & Johanna Leskinen (2005): *Young Consumers' Credit Based Lifestyles and Payment Problems.* København: Nordisk ministerråd: TemaNord 2005:512.

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2011): "Financial literacy around the world: An overview". *Journal of Pension Economics & Finance*, vol. 10, nr. 4, 497-508.

Lusardi, Annamaria & Peter Tufano (2015): "Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness". *Journal of Pension Economics & Finance*, vol. 4, nr. 4, 332-368.

Massara, Francesco, Robert D. Melara & Sandra S. Lui (2014): "Impulsive versus opportunistic purchasing during a grocery shopping experience". *Marketing Letters*, vol. 25, 361-372.

McNeill, Lisa S. (2013): "The place of debt in establishing identity and self-worth in transitional life phases: Young home leavers and credit". *International Journal of Consumer Studies*, vol. 38, nr. 1, 69-74.

Ottaviani, Christina & Daniela Vandone (2011): "Impulsivity and household indebtedness: Evidence from real life". *Journal of Economic Psychology*, vol. 32, nr. 5, 754-761.

Ottosen, Mai Heide, Dines Andersen, Karen Margrethe Dahl, Anne Toft Hansen, Mette Lausten & Stine Vernstrøm Østergaard (2014): *Børn og unge i Danmark - Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI, 14:30.

Pihl, Mie dalskov (2017): *Undersøgelse af ledigheden blandt nyuddannede. Tusindvis af nyudannede går direkte ud i længere ledighed*. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 30. januar 2017.

Pihl, Mie Dalskov & Sune Caspersen (2016): *Kortlægning af kontanthjælpsloftet. 7 ud 10, der rammes af kontanthjælpsloftet, har børn*. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 15. juni 2016.

Poppe, Christian & Turf Böcker Jakobsen (2009): *Lånefest? Betydningen af kreditfinasieret forbrug blandt udvalgte grupper i den danske middelklasse*. Redigeret af Lennart Lynge Andersen. København: Thomson Reuters.

Poppe, Christian, Randi Lavik & Elling Borgeraas (2016): "The dangers of borrowing in the age of financialization". *Acta Sociologica*, vol. 59, nr. 1, 19-33.

Wilska, Tehri-Anna (2003): "Mobile Phone Use as Part of Young People's Consumption Styles". *Journal of Consumer Policy*, vol. 26, nr. 4, 441-463.

Økonomi- og Erhvervsministeriet (2010): *Analyse af markedet for forbrugslån i Danmark*.

Østergaard, Jeanette, Louise H. Bom, Maria H. Poulsen & Malene L. Kessing (2015): "Rusmiddelbrug" i Maria Arffmann, Mette Laub Petersen, Poul Lundgaard bak, Karen Katrine Svendsen & Carsten Obel (red.): *Ungeprofilundersøgelsen 2015. Pilotrapport om danske unges sundhed og trivsel, sociale kapital, brug af rusmidler samt kriminalitet og risikoadfærd*, s. 26-45. Partnerskabet bag Ungeprofilundersøgelsen.

Hjemmesidemateriale

Analyse og Tal (2015): *Notat: Studerendes privatøkonomi*.
https://www.ogtal.dk/cases/item/38-studerendes-privatokonomi-2015

Beskæftigelsesministeriet: www.bm.dk

Danmarks Statistik (2017): "Formue og gæld 2015. Familiernes formue voksede 5 pct. fra 2014 til 2015" i *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 34, 31. januar 2017.
https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetPdf.aspx?cid=24247

Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, tabel AKU122.
http://www.statistikbanken.dk/AKU122

Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, tabel AULKP01.
http://www.statistikbanken.dk/AULKP01

Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, tabel EJEN5.
http://www.statistikbanken.dk/EJEN5

Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, tabel INDKP105.
https://www.statistikbanken.dk/INDKP105

Debitor Registret (2018): https://www.registret.dk/presse/talogfakta.html

Experian (2017): *Experians RKI-statistik, august 2017*. https://denmark.experian.com/blogs/experian-insight/wp-content/uploads/2017/08/Samlet-RKI-statistik-august-2017-Fakta-ark-side-1-14.pdf og https://denmark.experian.com/blogs/experian-insight/wp-content/uploads/2017/08/Samlet-RKI-statistik-august-2017-Fakta-ark-side-15-35.pdf

Folketingets Beskæftigelsesudvalg (2017): *Svar på spørgsmål nr. 381*, samling 2016-17.
http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/beu/spm/381/svar/1401706/1749005/index.htm

Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen (2017): *Nu har forbrugerne 48 timer til at genoverveje kviklån*.
https://www.forbrug.dk/nyheder/forbrug/2016/nu-har-forbrugerne-48-timer-til-at-genoverveje-kviklaan/

Nationalbanken (2017): *Temaartikel om husholdningernes formue og gæld*. 25. april 2017.
http://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/tema/Sider/Husholdningernes-formue-og-g%C3%A6ld.aspx

Penge- og pensionspanelet (2016): *Finansiel forståelse og regnefærdigheder*.
https://www.raadtilpenge.dk/Undersoegelser/Statistiske-undersoegelser/Finansiel-forstaaelse

Uddannelses- og Forskningsministeriet, Styrelsen for Institutioner og Uddannelsesstøtte:
www.su.dk

Udlændinge- og Integrationsministeriet (2017): ”Hvem modtager integrationsydelse?” i *Integration i tal*, nr. 4, 4. januar 2017.
http://uim.dk/nyheder/integration-i-tal/integration-i-tal-nr-4-4-januar-2017/hvem-er-integrationsydelsesmodtagerne

Undervisningsministeriet, UddannelsesGuiden: www.ug.dk

gaeld.taenk.dk

Forbrugerrådet Tænk, Fiolsstræde 17 B, DK -1017 København K, Tlf: 77 41 77 41